

Technická univerzita v Liberci
Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Romana Vojtová

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A
PEDAGOGICKÁ

Katedra: Sociálních studií a speciální pedagogiky
Studijní program: Speciální pedagogika
Studijní obor (kombinace): Speciální pedagogika pro vychovatele

PORUCHY CHOVÁNÍ
BEHAVIORAL DISTURBANCE

Bakalářská práce: 08–FP–KSS– 1043

Autor:
Romana Vojtová

Podpis:

.....

Adresa:
Františka Malíka 730/993
434 01, Most

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Miškovská

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
117	35	0	19	36	6 + CD

V Liberci dne: 15. 4. 2009

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 15. 4. 2009

Romana Vojtová

Poděkování

Chtěla bych vyjádřit poděkování vedoucí práce Mgr. Kateřině Miškovské za odborné vedení a cenné připomínky při zpracování této bakalářské práce.

Dále chci poděkovat kurátorkám pro mládež z Magistrátu města Most především Mgr. Zdeňce Lukešové za ochotu a vstřícnost při konzultování většiny části práce, která se týká jejich činnosti, a za poskytnutí některých materiálů.

Název bakalářské práce: Poruchy chování

Název bakalářské práce: Bebehavioral disturbance

Jméno a příjmení autora: Romana Vojtová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2008/2009

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Kateřina Miškovská

Anotace

Bakalářská práce pojednává o poruchách chování, jejich klasifikaci, při které nastiňuje formy konkrétních projevů, popisuje rizikové faktory působící na osobnost jedince a dále poskytuje pohled na systém péče o tyto jedince, s důrazem na činnost kurátora pro mládež, který se v rámci systému sociálně právní ochrany dětí zabývá problémovými nezletilci.

Praktická část práce zpracovává data získaná o klientech kurátora pro mládež. V poslední části práce autorka prezentuje získané závěry a odhaluje specifika problémového chování dítěte s ohledem na difference mezi pohlavím a rodinným prostředím.

Annotation

This Diploma Thesis deals with various behaviour disorders and their classification, where are indicated certain forms of expresses. It describes risk factors, which touch a personality of an individual, and provides a view of the system of care of these individuals. The Diploma Thesis targets the activity of an assignee for young people, who occupies himself with trouble infants within the frame of the system of social-juristic protection of children.

The empirical part processes obtained data about clients of the assignee for young people. In the last part the author presents gained conclusions and reveals a few specifics of childrens behavior disorders with regard to differences between the sex and family surroundings.

Annotation

Diese Diplomarbeit beschäftigt sich mit Verhaltensstörungen und mit ihrer Klassifikation, wo bestimmte Formen von Ausdrücken entworfen sind. Sie

beschreibt Risikofaktoren, die auf eine Persönlichkeit von einem Individuum wirken, und präsentiert Anschauung ans System der Pflege um Kinder. Sie betont die Tätigkeit des Kurators für die Jugend, der sich mit den problematischen Jugendlichen im Rahmen des Systems des sozial-juristischen Schutzes der Kinder beschäftigt.

Der praktische Teil bearbeitet gesammelte Daten von den Klienten des Kurators für die Jugend. Im letzten Teil präsentiert der Autor erworbene Konklusionen und deckt verschiedene Besonderheiten von den Verhaltensstörungen der Kinder mit Rücksicht auf die Unterschiede zwischen dem Geschlecht und Familienumgebung auf.

Klíčová slova

Jedinec, klient, mladistvý, obtížně vychovatelná mládež, poruchy chování, prevence, socializace, sociální kurátor, škola, školská zařízení, výchovná opatření.

Keywords

Individual, client, youthful, hardly educable young people, behavioral disorders, prevention, socialization, probation officer, school, educational facilities, educational precautions.

Die Schlüsselwörter

Das Individuum, der Klient, der Jugendlicher, schwer erziehbare Jugendliche, Verhaltensstörungen, die Prävention, das Sozialisation, der Bewährungshelfer, die Schule, schulische Einrichtungen, die Erziehungsmaßnahmen.

ÚVOD.....	8
1 PORUCHY CHOVÁNÍ - TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1.1 DEFINICE POJMŮ	11
1.2 ETIOLOGICKÉ FAKTORY	15
1.3 OSOBNOST JEDINCE S PORUCHAMI CHOVÁNÍ.....	15
2 DĚLENÍ PORUCH CHOVÁNÍ DLE MKN-10.....	17
3 SYSTÉM PÉČE	32
4 PREVENCE A NÁPRAVA.....	43
4.1 PREVENCE.....	43
4.2 NÁPRAVA.....	44
5 PORUCHY CHOVÁNÍ – PRAKTICKÁ ČÁST.....	46
5.1 ŠETŘENÍ	46
5.2 METODY	46
5.3 CÍL ŠETŘENÍ	47
5.4 PŘEDPOKLADY ŠETŘENÍ	47
5.5 VELIKOST A CHARAKTERISTIKA VZORKU	47
5.6 ŠKOLNÍ DOCHÁZKA	49
5.7 RODINNÉ PROSTŘEDÍ.....	51
5.7.1 <i>Evidence rodin na OSPOD</i>	52
5.8 PRŮBĚH ŠETŘENÍ	54
5.8.1 <i>Záškoláctví</i>	63
5.8.1.1 Rodinné prostředí záškoláků	67
5.8.2 <i>Drogy</i>	69
5.9 VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ	74
5.10 ZÁVĚR ŠETŘENÍ.....	80
ZÁVĚR	83
SEZNAM LITERATURY:	85
SEZNAM PŘÍLOH:	88
PŘÍLOHA Č. 1: ZÁZNAMOVÝ ARCH	89
PŘÍLOHA Č. 2: NÁPLŇ SPOLUPRÁCE OSPOD SE ZAŘÍZENÍM	92
PŘÍLOHA Č. 3: ČINNOST KURÁTORA PRO MLÁDEŽ	95
PŘÍLOHA Č. 4: VÝCHOVNÁ OPATŘENÍ DLE ZÁKONA O RODINĚ.....	96
PŘÍLOHA Č. 5: ODPOVĚDNOST MLÁDEŽE ZA PROTIPRÁVNÍ ČINY	102
PŘÍLOHA Č. 6: ÚSTAVNÍ A OCHRANNÁ VÝCHOVA	111

Úvod

Motto

„ Veškeré zlo v životě pochází z duševní prázdnoty, nudy, lenosti a vše to je nevyhnutelné, když si člověk zvykne žít na účet druhých.“

Anton Pavlovič Čechov

Název bakalářské práce zní „Poruchy chování“. K výběru uvedeného tématu nás na jednu stranu vedlo přesvědčení o přetrvávající stálosti tohoto problému, neboť je zcela evidentní existence poruch chování u lidí od počátku samotného bytí lidstva. Z různých historických pramenů totiž jasně vyplývá, že v každá doba se potýkala s jedinci, kteří se snažili negativně, na úkor ostatních lidí, vymanit ze stanovených pravidel. Nejinak je tomu i v současné době.

Na druhou stranu volba tématu práce poněkud praktičtější důvod. Domnívám se, že mi v mnohém napomůže při mé profesi, ať již ve stávající pozici sociální pracovnice v dětském domově, či v možné budoucí pedagogické kariéře. V obou případech se budu setkávat s dětmi různých věkových kategorií, různých názorů, různých výchovných vlivů, různých zájmů a samozřejmě i různých problémů. A právě zde vidím prostor pro své uplatnění, kdy se budu snažit dětem porozumět a adekvátně pomoci v rozličných situacích, i těch obtížných.

Problémové děti tvoří různorodou skupinu, jejímž rysem je obtížné přizpůsobování se společnosti, a vyžadují proto zvláštní výchovný přístup. Obtížné přizpůsobování můžeme popsat jako jednání a chování, pro které je charakteristická verbální nebo fyzická agrese, poškozování věcí, negativní a vzdorovité chování s odmítáním autority a odpovědnosti.

Pro tuto oblast problému je důležité vymezení morální normy, která se v každé zemi a s jinou kulturou velmi odlišuje, a proto musíme být schopni ji na základě svých zkušeností využít ve prospěch výchovy dětí. Každé chování a jednání je důsledkem působících vnějších a vnitřních podmínek. Vnější podmínky jsou dobře ovlivnitelné, proto by se o to měli snažit všichni, tedy i pedagogičtí

pracovníci. Pokud už prevence není možná, pak se snažit o úspěšné a včasné odhalení a přizpůsobení podmínek, individuálních přístupů a věnovat dětem a mladistvým zvýšenou pozornost, aby se jednou mohli plně zapojit do společenského života.

Každý z nás se setkal i s učiteli a vychovateli, kteří nemají ani tušení, jak jednat s problémovým dítětem a vše by řešili razantně, i přesto, že o poruchu chování se nakonec nejedná. To považujeme za závažný nedostatek.

Tato práce by měla sloužit jako základní informační materiál, proto jsme se snažili o jasné a srozumitelné pojetí textu. Pokusili jsme se o vysvětlení nejdůležitějších a nejvíce se vyskytujících problémů v chování, se kterými se učitelé, vychovatelé, kurátoři pro mládež i rodiče setkávají.

V teoretické i v praktické části jsou shrnuty některé obecné a praktické poznatky, týkající se poruch chování. Teoretické poznatky získané studiem literatury jsme uvedli v takovém rozsahu, aby tvořily nezbytný základ pro orientaci v celé problematice.

Bakalářská práce je koncipována do pěti kapitol. První kapitola uvádí terminologii, definici poruch chování a dalších pojmů, stručně popsane etiologické faktory a osobnost jedince s poruchou chování. Ve druhé kapitole analyzujeme typy poruch a problémového jednání. Ve třetí části se zabýváme systémem péče pro obtížně vychovatelnou mládež. V této kapitole se prolínají zákony, školská zařízení a činnost kurátora pro mládež. Čtvrtá kapitola je zaměřena na prevenci a nápravu poruch chování.

Pátá kapitola představuje část praktickou, která představuje polovinu práce, v níž prakticky doplníme pohled na jednotlivé otázky a potvrdíme si své předpoklady.

Pro průzkum jsme stanovili dva hlavní předpoklady.

Za prvé předpokládám, že z více jak 60 % budou poruchami chování trpět chlapci a nejčastější poruchou, která se bude objevovat mezi prvními třemi nejčastějšími, bude záškoláctví.

Za druhé předpokládám, že více klientely kurátora pro mládež bude z více jak 35% z neúplné rodiny a z více jak 30% klientely z rodiny nefunkční = problémové, která byla nejdříve vedena u OPD (oddělení péče o dítě).

O konečném výsledku průzkumu bude pojednávat závěr šetření.

Cílem bakalářské práce je proto zjistit nejčastější poruchy chování u dětí na Mostecku v rámci spolupráce s kurátorem pro mládež. Práce bude zaměřena jen na některé faktory daného tématu, přestože by zasluhovalo širší rozpracování.

Práce by měla odhalit kolik klientů připadá na jednoho kurátora pro mládež a jaké problémy se mezi mládeží vyskytují nejčastěji a jaké faktory (především v rodině a ve škole) je ovlivňují. Struktura výsledku poruch chování bude vycházet ze studia osobních spisů klientely. V neposlední řadě se zaměříme i na efektivitu výchovných opatření. Dále také chceme poukázat, jak nesnadnou úlohu a nezastupitelnou roli má v celém případě kurátor pro mládež.

Ráda bych jednou učila a pomáhala dětem, a to zejména v rovině rozvíjení jejich osobnosti, inteligence, schopností a citů.

1 Poruchy chování - teoretická část

1.1 Definice pojmů

„**Chování** je jednou ze stránek psychické činnosti, kterou se osobnost člověka projevuje navenek. Lidská psychika je jednotou chování a prožívání. Každé chování má svou sociální dimenzi, protože je vyjádřením vnitřního stavu osobnosti a je komunikací (sdělováním tohoto stavu, včetně emočního vyladění) bezprostředních pocitů a postojů k sobě a světu“ (Pešatová, 2003, s. 14).

Pokud se objeví **maladaptace**, výrazně snížená schopnost až neschopnost přizpůsobit se, projevuje se poruchami chování různého stupně. Následkem může být i vznik neuróz a psychóz. Maladaptace obvykle vzniká z psychické deprivace. Proto **poruchy chování** můžeme krátce definovat jako „odchylku v oblasti socializace, kdy jedinec není schopen respektovat normy chování na úrovni odpovídající jeho věku, event. na úrovni svých rozumových schopností.“ (Vágnerová, 2004, s. 779)

Předpokladem pro vznik poruch chování v rámci interakce člověka s prostředím je především nedůsledná a nedostatečná výchova.

Tyto poruchy patří mezi relativně dlouhodobé (délka trvání je 6 měsíců i déle), a nebylo-li možné je zvládnout běžnými postupy v rodině nebo ve škole, narušují sociální přizpůsobivost dítěte, a proto vyžadují speciální přístup.

Michalová (2004) upozorňuje, že o poruchách nespecifického charakteru se odborníci zmiňují až ve středním školním věku dítěte, protože v době před 10. rokem se často nejedná o pravou poruchu chování, ale o nezralost dítěte. Při diagnostice si můžeme všimnout, že věk u chlapců a u děvčat, bývá odlišný – u děvčat se objevuje porucha chování většinou až kolem 14. – 16. roku věku, u chlapců je tomu dříve, mezi 10. – 12. rokem.

Při poruchách chování je velmi důležitá **socializace**, což znamená „postupné začleňování jedince do společnosti prostřednictvím mechanismů sociálního učení. Nejprve probíhá socializace v nukleární rodině a dále v malých společenských skupinách, jako je školní třída, zájmový klub, sportovní družstvo, pak přechází do nejširších celospolečenských vztahů. Socializace je procesem

celoživotním. Socializace úzce souvisí s hodnotami, hodnotovou orientací, sociálními normami a sociálními rolemi“ (Pešatová, 2003, s. 9).

„Poruchy chování jsou tedy souborem odchylek v oblasti socializace jedince.“ (Michalová, 2004, s. 66)

Při poruchách chování se objevují relativně stabilní vzorce chování, porušujícího sociální normy, pravidla a práva druhých, které můžeme rozdělit do následujících čtyř okruhů:

1. agrese k lidem a zvířatům - dítě často šikanuje, vyhrožuje nebo zastrašuje druhé, začíná bitky a prance, jako zbraň používá předměty, které mohou druhého těžce zranit, projevuje fyzickou agresi a hrubost k lidem a zvířatům, krade způsobem, při němž dochází ke střetu s obětí, vynucuje si na druhém sexuální aktivitu,
2. destrukce majetku a vlastnictví - úmyslné zakládání požárů, ničení cizích věcí,
3. podvody, lhaní, krádeže,
4. vzdorovitost, neposlušnost a vážné porušování běžných pravidel, jako je trávení nocí mimo domov před třináctým rokem věku, útěky z domova, záškoláctví.

Věda, která se zabývá výchovou, vzděláním, resocializací jedinců sociálně narušených a rizikovými skupinami z tohoto hlediska je **etopedie**. Dále se zabývá příčinami vzniku poruch chování, jejich klasifikací, systémem etopedických zařízení a vhodným speciálně pedagogickým přístupem“ (Pešatová, 2003, s. 7). „Etopedii lze etymologicky vyložit jako *ethos* – *mrav* a *paidea* – *výchova*, tj. výchova mravů. Etopedie je jedním z šesti vědních oborů speciální pedagogiky.

Etopedie vychází z věd zaměřených na člověka, a to z pedagogiky, psychologie, patopsychologie, sociologie, etiky, axiologie, psychiatrie, genetiky, neurologie, filozofie, politiky a dalších. V současnosti má etopedie své vlastní metody, výzkumy a specifické přístupy k jedincům s poruchami chování, která nemají obdobu v pedagogice.“ (Vocilka , 1994)

Poruchy chování mohou vyústit až v **delikvenci** (z latinského slova delinquere = provinit se), což znamená veškerou činnost, která nedodržuje a zároveň

porušuje zákonné nebo i jiné normy chování (norma = předpis, pravidlo, vzor, zásada).

Delikvence patří pod „protispolečenské jednání“, které může a nemusí být spojeno s právními důsledky (mírnější porušení právních či morálních norem). Mluvíme o ní od dovršení 15 let. Pokud jedinec nedovrší tohoto věku, nedá se ještě mluvit o jeho trestní odpovědnosti. Juvenilní delikvencí jsou myšleny přestupky osob zpravidla od 15 do 18 let a jsou projednány soudní cestou.

Delikt je tudíž provinění či jednání porušující normu, obvykle právní, pak přestupek či trestný čin (Hartl, Hartlová 2000).

V současné době se mluví o snížení hranice trestní odpovědnosti. Tato hranice je v jednotlivých zemích různá. Veškeré delikventní chování ale nedosahuje stupně společenské nebezpečnosti trestného činu.

Delikvence mladých lidí závisí na jejich neukončených procesech mentálního a sociálního vývoje.

Dělení delikvence dětí a mládeže:

- a) Predelikvenci – extrémní jednání, u starších posuzované jako přestupky. Vzniká mezi desátým a patnáctým rokem. Poruchy chování se objevují u těchto dětí již mnohem dříve (například neposlušnost, ubližování dětem či zvířatům atd.)
- b) Delikvenci mladistvých – patří sem extrémní jednání, přestupky a trestné činy mládeže od patnácti do osmnácti let.
- c) Delikvenci mladých dospělých – patří sem také extrémní jednání, přestupky a trestné činy pro věkové období patnáct až dvacet čtyři (až dvacet šest let).

Dalším názvem pro věkovou skupinu mezi 15 – 18 rokem podléhající právní ochraně je pojem *mladiství* a celkový název pro děti a mladistvé do 18-ti let je *mládež*.

Období dospívání je považováno za kritické, protože se formují hlavní rysy osobnosti a týká se věkové kategorie 15–18 let a objevuje se kriminalita

mladistvých (juvenilní delikvence). Silný vliv mají na jedince vrstevníci, vznikají party. Nejčastější delikty mladistvých jsou:

- násilí proti jednotlivci či skupině
- opilství a výtržnictví
- neoprávněné užívání motorového vozidla
- rozkrádání, vandalismus
- toxikomanie
- prostituce
- gamblerství

Dětská kriminalita – se týká dětí do 15 let. Jde o činy páchané převážně spontánně, s malou připraveností i promyšleností. Aktivita jedinců jsou směřovány převážně proti majetku, jde i o nežádoucí jednání ve spojení s drogovou závislostí. Méně se setkáváme s násilnými činy.
(<http://cs.wikipedia.org/wiki/Kriminalita>)

Deviace a deviantní chování

V sociologické terminologii se můžeme často setkat s pojmy deviace či deviantní chování, tyto termíny mají úzkou vazbu s poruchami chování.

Pojem deviantní chování (z latinského „deviatio“ = sejít z cesty, odchýlení, vybočení, úchylka, odchylka). Pod tímto termínem si můžeme představit veškeré sociální chování jednotlivce či skupiny, které porušuje určitou sociální normu nebo skupinu sociálních norem (nejen norem, které jsou právně či morálně sankciovány), a je proto společností odmítáno. Spadají sem konkrétní formy deviantního chování.

Sociální deviace nejsou chápány jako trestná činnost ani protispolečenské chování, trestná činnost je pouze jednou z forem sociálních deviací. V psychologii je tento pojem nejčastěji používán u poruch emocí a myšlení.

1.2 Etiologické faktory

- **Genetická dispozice** vede jedince k určitému způsobu chování a emocí či volných charakteristik (např. dráždivost, afektivní reagování, impulzivita, sociální necitlivost, neempatičnost atd.)
- **Oslabení nebo porucha CNS** (např. ADHD, epilepsie) - takto postižené děti mají zvýšenou emoční kolísavost, mají sklon reagovat impulzivně a sníženou schopnost sebeovládání, a tak u nich lze snadněji vyprovokovat nevhodné reakce.
- **Vliv sociálního prostředí:**

Na prvním místě je to hlavně vliv **rodiny**. Může jít např. o nápodobu nežádoucího chování rodičů, o přijetí odlišného normativního a hodnotového systému nebo o důsledky citové deprivace.

Dále můžeme mluvit o negativním vlivu **školy**. Každé dítě tráví ve škole mnoho času, a to je dost dlouhá doba na to, aby formovala jedince a ovlivnila vznik a vývoj případné poruchy chování.

Negativní vliv mohou mít i jiné sociální skupiny, např. **vrstevnická skupina**, parta.

K rozvoji nežádoucího chování může stimulovat i určité **životní prostředí**. Jde např. o sídliště, kde se lidé neznají, a proto se zde děti a mladiství chovají asociálněji než např. na malém městě, kde je lepší možnost kontroly.

1.3 Osobnost jedince s poruchami chování

Dítě s poruchou chování charakterizují změny v osobnosti a zvláštnosti v citové sféře, problematický kontakt s okolím, neadekvátní sociální chování. Je u něj narušena socializace a společností je neakceptováno, protože jedinci chybí empatie, jsou velmi egoističtí a agresivní, nadměrně se zaměřují na uspokojování vlastních potřeb. Proto jsou často vztahy těchto dětí s ostatními lidmi krátkodobé, povrchní a konfliktní. Pocit viny ve vztahu k důsledkům vlastního jednání většinou chybí. Určitou základnou pro osobnost dítěte je **temperament**. Děti bývají impulzivní a silně emočně vzrušivý se sklonem k afektu (s tím souvisí nízká frustrační tolerance, nedostatečná sebekontrola a sebeovládání). Protože se

jím nedostává správného citového vývoje, tak se u nich objevuje citová plochost, chladnost, nedostatek empatie, egoismus, častá podrážděná nálada. Pro zdravého jedince je běžná autoregulace a vytváření sociální identity. Jedinec s poruchami chování mívá v autoregulaci nedostatky, protože je nezralý, zaměřený na uspokojování vlastních aktuálních potřeb (s tím souvisí snížené sebeovládání, neschopnost oddálit uspokojení a realizovat dlouhodobé cíle). Sociální identita je různá dle druhu poruchy, často se jedinci identifikují s asociální partou, případně s hnutím či sektou. Dle Vágnerové (1997) má na osobnostní vývoj vliv upřednostnění a povaha uspokojování základních psychických potřeb dětí s poruchou chování:

1. *potřeba stimulace* často zvýšena i pozměněna (potřeba velmi intenzivních podnětů a upřednostňování určitých typů podnětů)
2. *potřeba učení se* uplatňuje jen v určité, aktuálně atraktivní oblasti
3. *potřeba citové jistoty a bezpečí* často neuspokojena, proto může vést k infantilním tendencím (strhávání pozornosti na sebe), potřeba citových podnětů může být značně snížena následkem deprivace zkušenosti, neschopné hlubšího citového vztahu
4. *potřeba seberealizace* může být sociálně negativní - jestliže je dítě opakovaně vystaveno nepříznivému hodnocení a očekávání okolí, začne usilovat o pozitivní hodnocení a přijetí tam, kde je to dosažitelné (např. v partě), a to bez ohledu na sociální přijatelnost (porucha chování tak může fungovat jako obrana vlastní identity).

2 Dělení poruch chování dle MKN-10

Jak jsme se již výše zmínili, o poruchách chování můžeme mluvit tehdy, pokud jsou dlouhodobé (délka trvání je 6 měsíců i déle), a nebylo-li možné je zvládnout běžnými postupy v rodině nebo ve škole. Dále narušují sociální přizpůsobivost dítěte, a proto vyžadují speciální přístup.

V mezinárodní klasifikaci nemocí najdeme základní třídění poruch chování, které patří do skupiny poruch diagnostikovaných v dětství a v dospívání.

K poruchám chování a emocí vznikajících v dětství a v adolescenci patří (podle MKN-10):

1. hyperkinetické poruchy (F90)
 - a) porucha aktivity a pozornosti (F90.0)
 - b) hyperkinetická porucha chování (F90.01)
 - c) jiné hyperkinetické poruchy (F90.8)
 - d) hyperkinetická porucha nespecifikovaná (F90.09)
2. poruchy chování (F91)
 - a) porucha chování ke vztahu v rodině (F91.0)
 - b) nesocializovaná porucha chování (F91.1)
 - c) socializovaná porucha chování (F91.2)
 - d) porucha opozičního vzdoru (F91.3)
 - e) jiné poruchy chování (F91.8)
 - f) porucha chování nespecifikovaná (F91.9)
3. smíšené poruchy chování a emocí (F92)
 - a) depresivní porucha chování (F92.0)
 - b) jiné smíšené poruchy chování a emocí (F92.8)
 - c) smíšená porucha chování a emocí nespecifikovaná (F92.9)
4. emoční poruchy se začátkem specifickým pro dětství (F93)
 - a) separační úzkostná porucha v dětství (F93.0)
 - b) fobická úzkostná porucha v dětství (F93.1)
 - c) sociální úzkostná porucha v dětství (F93.2)
 - d) porucha sourozenecké rivality (F93.3)

- e) jiné emoční poruchy v dětství (F93.8)
 - f) emoční porucha v dětství nespecifikovaná (F93.9)
5. poruchy sociálních vztahů se vznikem specifickým pro dětství a adolescenci (F94)
- a) elektivní mutismus (F94.0)
 - b) reaktivní porucha přichylnosti v dětství (F94.1)
 - c) dezinhibovaná přichylnost v dětství (F94.2)
 - d) jiné poruchy sociálních vztahů v dětství (F94.8)
 - e) porucha sociálních vztahů v dětství nespecifikovaná (F94.9)

Z výše uvedeného výčtu nás z etopedického hlediska zajímají některé poruchy chování, které představují velmi často se vyskytující problémy (Pešatová, 2003, s. 34):

- a) disociální, asociální, antisociální
- b) symptomatické (neurózy, psychózy, disharmonický vývoj osobnosti s poruchami sociální nepřizpůsobivosti a s nedostatkem sebeovládání, syndrom hyperaktivity s poruchami sociálního a sexuálního chování), vývojové (vzdor, negativismus) a výchovně podmíněné (ADD, ADHD)
- c) agresivní (šikana, vandalismu, přepadávání ...) a neagresivní (lži, útěky, toulání, záškoláctví)
- d) poruchy s lepší prognózou (porucha chování ve vztahu k rodině, socializovaná porucha chování) a poruchy se špatnou prognózou (nesocializovaná porucha chování = porucha chování agresivního samotářského typu, porucha opozičního vzdoru, dezinhibovaná přichylnost v dětství)
- e) hyperkinetické poruchy ve vztahu k poruchám chování
- f) poruchy osobnosti ve vztahu k poruchám chování

a) Disociální, asociální a antisociální chování

1) Chování disociální – jde o nepřiměřené, nespolečenské chování, které se však dá zvládnout vhodnými pedagogickými postupy (Pipeková, 2006). Vyskytuje se nejčastěji v rodinné či školní výchově a skutečností je, že nenabývá **sociální dimenze**. Jde o drobnější výkyvy a nesoulady se společenskými normami. Existují typické projevy specifické pro některá věková období (např. kázeňské přestupky proti školnímu řádu, vzdorovitost, některé negativistické projevy, neposlušnost, odmítání kontaktu i některé lži). Při řešení těchto obtíží se uplatňují poradenské instituce, své místo zde má terapeutický přístup psychologa či speciálního pedagoga. „Disociální chování mívá přechodný charakter a je snadno ovlivnitelné v pozitivním slova smyslu přiměřeným intervenčním opatřením.“ (Pipeková, 2006, s. 360)

2) Chování asociální – je již v **rozporu** se společenskými normami, ale nepřekračuje právní předpisy. Většinou chybí sociální cítění jedince nebo je aspoň na nízké úrovni. Dopad chování negativně ovlivňuje také samotného jedince (např. záškoláctví, navazující lhaní, krádeže, kontakt se závadovými skupinami apod.). Asociální chování má většinou trvalejší a vzestupný charakter. Řadíme sem útěky, toulky, demonstrativní sebepoškozování, toxikománii, patologické hráčství, výrazné záškoláctví, lži, krádeže a jiné. Řešení problémů již vyžaduje speciálně pedagogický postup, zapojení nejen poradenského systému, ale i speciálních výchovných zařízení, zdravotnických institucí a terapeutických pracovišť.

3) Chování antisociální – má povahu **protispolečenského** jednání, které poškozuje jak jedince, tak i jeho okolí. V tomto případě jde už o trestnou činnost. Mezi formy antisociálního jednání patří krádeže, loupeže, vandalství, sexuální delikty, zabití, vraždy, vstupované násilí a agresivita, terorismus, organizovaný zločin a trestná činnost související se závislostmi (Pipeková, 2006). Náprava je prováděna ve školských zařízeních pro výkon ústavní či ochranné výchovy (v případě mladistvého i ve vězeňských institucích). Výraznou roli sehrává návrat do původního nevhodného prostředí, kdy se jedinec opět vrací k páchání recidivy.

b) Symptomatické, vývojové a výchovně podmíněné

1) Symptomatické poruchy chování

„Jsou to poruchy chování, které jsou součástí psychických poruch, bývají motivačně nejisté nebo složitě motivované (neurózy) nebo mají iracionální pohnutky, vymykající se rozumu, nesmyslné příčiny (psychózy).“ (Pešatová, 2003, s. 31)

Každá porucha se projevuje určitou změnou chování, proto je nutné spojovat projevy s poruchou, ke které patří (např. disharmonický vývoj osobnosti s poruchami sociální nepřizpůsobivosti).

2) Vývojové poruchy chování

Už v dětském věku můžeme pozorovat poruchy chování, které ale mohou mít pouze přechodný charakter nebo nám signalizují poruchy osobnosti. Vývojové poruchy jsou součástí jednotlivých vývojových období, proto je lze očekávat u každého dítěte. Jejich zvládnutí je dobrým předpokladem zdravého vývoje osobnosti.

3) Výchovně podmíněné poruchy chování

Vyplývají z rodinného prostředí, neboť rodiče používají nevhodné výchovné přístupy a neumí působit na dítě. Většinou jsou důsledkem primárních příznaků vývojových poruch, které nebyly správně zvládnuty.

c) agresivní a neagresivní poruchy chování

1) Neagresivní – dochází k porušování sociálních norem, ale jednání a chování nemá prvky agresivity (lži, záškoláctví, útoky, toulání, krádeže, návykové látky).

- **Lhaní**

Slovní projevy dětí je nutné hodnotit s přihlédnutím k věku, vývojové úrovni a aktuální situaci. Rozlišujeme tři druhy lží: konfabulaci, bájeví lež a pravou lež.

U dětí předškolního věku se vyskytují konfabulace (smyšlenky), které nemůžeme řadit mezi úmyslné lhaní, protože vzniká záměnou vzpomínek nebo fantazijními představami a chybí úmysl a cíl.

Lež bájivá (pseudologia phantastica) uspokojuje potřeby, které ve skutečnosti uspokojeny nejsou. Děti si vymýšlejí příběhy, kde hrají důležitou roli. Většinou to bývají děti nějakým způsobem deprivované, které si kompenzují své potíže alespoň fantazií. Chybí vědomí nepravdy, frekvence a účel. Také nejde o poruchu chování, proto by dítě nemělo být trestané (Vágnerová, 1997).

„Pravá lež je charakteristická svým úmyslem a vědomím nepravdivosti.“ (Vágnerová, 1997, s. 72) Cílem je snaha něco zakrýt, vyhnout se trestu, získat výhodu. Při hodnocení dětských lží je důležité jak často, komu, kdy a proč dítě lže. Je možné ji vysledovat převážně až ve školním věku. Můžou se objevovat lži zaměřené na poškození někoho jiného nebo na dosažení vlastního prospěchu, které ostatní znevýhodní — ty bývají spojeny s dalšími negativními projevy. Někdy se stane lhaní trvalým rysem osobnosti = patologické, které je znakem poruchy osobnosti.

- **Záškoláctví**

U záškoláctví musíme hledat problémy ve škole, protože dítě si může vytvořit negativní postoj ke škole i kvůli prospěchovému selhání. „Záškoláctví lze v některých případech charakterizovat jako komplex obranného chování únikového charakteru a jeho cílem je vyhnout se subjektivně neúnosné zátěži, kterou v tomto případě představuje škola.“ (Vágnerová, 1997, s. 73). Počátkem bývá impulsivní jednání a sdružuje se i s dalšími přestupky. Může být uskutečňováno individuálně i ve skupině.

Záškoláctví nemůžeme brát jako obranu, pokud dítě nerespektuje sociální normy a záškoláctví bere jako zábavu. Záškoláctví spojuje i podvody páchané na rodičích či s rodiči při psaní omluvenek.

U záškoláctví se musíme zaměřit na to, zda je ojedinělé či soustavné a jak dlouho trvá.

- **Útěky a toulání**

Útěky a toulání jsou většinou příčinou nefunkční rodiny, kdy dítěti chybí pocit bezpečí a jistoty.

Útěky se dělí na reaktivní impulsivní a chronické. Impulsivní útěky jsou vždy zkratkovitou reakcí pro nezvladatelnou situaci v rodině či ve škole a dítě se chrání před konfrontací s rodiči. Dítě si neuvědomuje, že vyřešení problému svým jednáním jen oddaluje. Dítě se chce při impulsivním útěku vrátit domů a po vyřešení problému se útěk většinou neopakuje.

Chronické útěky bývají opakované a plánované, ale také se zakládají na dlouhodobých neřešených problémech. Buď jde o dítě citově nenaplněné anebo v horších případech o dítě s patologickým vývojem, kdy dítě může utíkat i bez důvodu. Dítě se domů vrátit nechce, proto si přesně naplánuje způsob útěku a osobu, se kterou uteče nebo u které se schová.

Toulání je dlouhotrvající opuštění domova většinou u dětí vyššího věku. Dítěti chybí citové vazby, a tudíž mu nezáleží na rodině. Toulání probíhá v partě, ale i samostatně. Protože si potřebují zajistit obživu, tak se toulání spojuje s krádežemi či prostitucí. Také je u nich největší pravděpodobnost pro užívání drog. Toulání se může stát návykem a vést až k bezdomovectví. Pokud se ale dítě samo rozhodne, že se vrátí, tak provede první krok pro vyřešení situace.

- **Krádeže**

„Krádež lze chápat jako porušení normy respektu k vlastnictví jiné osoby, omezení jednoho z práv druhého člověka nebo společnosti. Je charakteristická záměrnost tohoto jednání. O krádeži lze tudíž mluvit teprve tehdy, když je dítě na takovém stupni rozumové vyspělosti, kdy je schopno chápat pojem vlastnictví a akceptovat normu chování, která vymezuje odlišný vztah k vlastním a cizím věcem. Krádež může být spojena i s projevy násilí, je tomu tak v případě loupeže a přepadení.“ (Vágnerová, 2004, s. 795)

Vždy musíme posuzovat místo (doma, ve škole, v obchodě), způsob (příležitostné nebo plánované), cíl (pro sebe či pro druhé) a frekvenci krádeží. Hodnotíme i účelnost nebo nesmyslnost krádeže, dále využití ukradených věcí či peněz.

- **Drogy, tabák, alkohol**

Hlavně s dospíváním souvisí užívání tabáku, alkoholu a omamných látek. Příčin může být celá řada, ale v tomto věku chtějí jedinci zažít něco lepšího, protože se nudí, jsou zvědaví nebo touží po něčem neobvyklém, tak proto se uchylují k drogám, neboť mají pocit, že jim to poskytnou. Další příčinou může být opět únik od problémů, jenže tímto způsobem nevyřeší vůbec nic. K první zkušenosti s drogou dochází ve společnosti vrstevníků.

Pokud mluvíme o drogách, tak hlavně o tělesné a duševní závislosti. Drogy vyvolávají pocity štěstí a uvolněnosti.

Se sháněním drogy a zvyšující se závislostí souvisí trestná činnost, protože u narkomanů chybí vědomí, že dělají něco špatně, nehledě k tomu, získat drogu je vždy prioritní. Stále zapírají a lžou, protože si myslí, že žádný problém nemají. Narkomanovi nakonec zůstane jen okruh lidí, kteří jsou stejně zaměřeni. „Osobnost narkomana se zcela obecně, bez ohledu na typ drogy, vyznačuje postupnou ztrátou dosažené úrovně socializace a morálního vývoje, zafixovaných sociálních norem a návyků. Jeho hierarchie hodnot je postupně ovládána pouze jedním motivem, a tím je potřeba drogy. Návykové užívání drogy vede k postupné destrukci osobnosti a intelektuální deterioraci. S duševními změnami postupuje i tělesné chátrání.“ (Vágnerová, 1997, s. 78)

I po vyléčení závislosti na drogách si mladí lidé nesou ohrožení do budoucna.

- **Gambling**

Při závislosti na hracích automatech nejde jen o hru samotnou, ale o hru jako předpoklad zisku. „Jedince, u nichž se závislost na výhře stává dominantním motivem, definuje potřeba zkratkovitého zbohatnutí, bez vynaložení vlastního úsilí.“ (Vágnerová, 1997, s. 79)

Jakmile mladistvý začne hrát, tak nedokáže přestat a myšlenkami je stále u hry. S gamblingem se projeví potíže s nedostatkem peněz, hráč si půjčuje a když nemůže peníze vrátit, tak lže a nakonec shání peníze krádežemi. Patologický hráč potřebuje odbornou péči.

2) Agresivní – mezi tyto poruchy chování řadíme takové projevy, jako vyhrožování, zastrašování druhých, fyzická agrese a hrubost, přepadávání, týrání, šikana, ale i vandalismus a destrukce majetku.

„Porušování sociálních norem je u agresivního chování spojeno s omezováním základních práv ostatních. Agresivní jednání lze obvykle interpretovat jako nepřiměřený prostředek k uspokojení nějaké potřeby.“
(Vágnerová, 2004, s. 797)

Typická pro tyto jedince bývá neschopnost empatie a lhostejnost. Upřednostňují osobní uspokojení, převažuje impulsivní agresivita a ztráta sebeovládání.

- **Agresivita**

Dle Vágnerové (1997) bývá etiologie agresivity různá a může souviset jak s vlivy prostředí, tak s vlastnostmi jedince. Agresivní jednání charakterizujeme jako prostředek vyplývající z potřeb něco získat nebo se prosadit, ojediněle jde o potřebu agresivního chování jako cíle. Příčinou agresivních poruch mohou být (Vágnerová, 1997, s. 81):

- a) Specifické vlivy prostředí – jde především o závažnou psychickou deprivaci, která naruší emoční a socializační vývoj jedince, při působení negativních modelů agresivního chování považovaného v rodině za normální. Agresivní chování se také vyskytuje v partách, kdy bývá spojeno s dalšími sociálně nežádoucími projevy.
- b) Dědičné dispozice k agresivním projevům - mívají děti s disharmonickým vývojem osobnosti v kombinaci s labilním citovým prožíváním. Objevuje se v raném věku a bývá výchovně málo ovlivnitelná.
- c) Poškození mozku – agresivita impulsivního charakteru se objevuje u dětí např. po úrazech hlavy, u epileptiků apod. Tyto děti jsou neschopní se ovládat a nerozeznají špatnost svého chování.

- **Šikana**

Šikana je násilně ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který nemůže ze situace uniknout a není schopen se účinně

bránit (Vágnerová, 1999, s. 283). Chování, ve kterém se objevují prvky šikany, lze sledovat již ve středním školním věku. S věkem má šikana stoupající tendenci, má většinou charakter fyzického násilí (36%) nebo vydírání (20%) (Blažková, 1994, cit. dle Vágnerová, 1999, s. 284). K šikaně nejčastěji dochází přímo ve škole.

Šikanující agresor je obvykle fyzicky zdatný a silný, ale neukázněný, s potřebou dokazovat svou převahu nad ostatními, bývá bezohledný. Nemívá dostatečně vyvinuté svědomí a za své chování se necítí vinen. Agresivní chování posiluje zkušenost z rodiny. Rodiče šikanujících bývají k agresivnímu jednání tolerantnější a sami ve výchově užívají fyzické tresty (Říčan, 1995, cit. dle Vágnerová, 1999, s. 285).

Šikanovaná oběť často má nějaký handicap. Bývají to tiché, plaché, úzkostné a nejisté děti s nízkým sebevědomím. Jsou zvyklé se podřizovat. Jsou obvykle fyzicky slabé a neobratné, někdy jsou obézní nebo jinak nápadného zevnějšku.

Šikana má celou řadu variant. D. Olweus (in Říčan, 1993, cit. dle Vágnerová, 1999, s. 285) rozlišuje šikanování skryté (projevuje se pouze sociální izolací a vyloučením ze skupiny vrstevníků) a šikanování zjevné. Zjevná šikana může mít podobu:

- fyzického násilí a ponižování (např. strkání, bytí)
- psychického ponižování a vydírání (nucení ke svlékání, k posluze, nadávání apod.)
- destruktivních aktivit zaměřených na majetek oběti (ničení věcí apod.)

Projevy šikanování se liší i mírou nutné aktivity oběti. Vynucené chování šikanovaného jedince se projevuje buď pasivním snášením ponižujícího jednání (např. nechá na sebe plivat), anebo má ráz nedobrovolné aktivity ve prospěch agresora (např. nosí mu tašku, píše úkoly atd.).

d) Poruchy chování s lepší prognózou a poruchy se špatnou prognózou

A) Poruchy chování s lepší prognózou:

Tyto poruchy jsou většinou reakcí na určitá prostředí nebo vznikají při skupinových aktivitách.

1) porucha chování ke vztahu v rodině (F91.0)

Důležitým faktem jsou normální sociální vztahy mimo rodinu, protože jsou trvale postiženy interpersonální vztahy jen v rodině.

Diagnostická kritéria ke stanovení této diagnózy (Pešatová, 2003, s. 35):

- agresivní či disociální chování omezené na domov nebo na interakci se členy nukleární rodiny nebo bezprostřední domácnosti,
- destrukce cenností nebo všech věcí patřící určité osobě doma, např. rozbíjení hraček nebo ozdob, trhání šatů, vyřezávání do nábytku nebo jiné ničení cenného majetku,
- zakládání ohně v bytech, chatách a prostorách patřících rodině.
- Často tato porucha vzniká v souvislosti s konfliktem s novým nevlastním rodičem (MKN – 10).

2) socializovaná porucha chování (F91.2)

Dítě se stane členem party (skupiny přibližně stejného věku), která ale nemusí vykazovat delikventní aktivitu. Tyto děti většinou hledají sociální podporu a uznání členů party, protože v rodině jim to chybí.

Diagnostická kritéria ke stanovení této diagnózy (Pešatová, 2003, s. 36):

- zapojení do skupiny zhruba stejného věku,
- špatné vztahy k autoritám (k některým dospělým mohou být dobré), doma mohou mít celkem dobré vztahy, ale vždy je specificky negativní vztah ke škole,
- krádeže s druhými, přečiny s partou (i týrání v partě), záškoláctví,
- agrese, emoční instabilita (nestálost) nebo emoční poruchy nebývají většinou přítomny (podle MKN – 10).

B) Poruchy chování se špatnou prognózou:

Jsou víceméně trvalé a kontinuální (= od poruch chování v předškolním věku, přes disharmonický vývoj osobnosti v adolescenci do disociální psychopatie v dospělosti).

Faktory kontinuity antisociálních poruch chování od dětství do dospělosti (Pešatová, 2003):

- manifestace v útlém dětství,
- chování neměnicí se ani změnou prostředí,
- špatné vztahy k vrstevníkům,
- poruchy pozornosti, impulzivita a hyperaktivita,
- dysfunkční rodina s patologickou interakcí a komunikací.

1) nesocializovaná porucha chování (F91.1)

Jde o kombinaci trvalého disociálního nebo agresivního chování s narušením vztahů k ostatním dětem. Zahrnuje poruchu chování samotářského agresivního typu a nesocializovanou agresivní poruchu.

Diagnostická kritéria ke stanovení této diagnózy (Pešatová, 2003, s. 37):

- nedostatečné zapojení do skupiny vrstevníků (podstatný rozdíl vzhledem k socializovaným poruchám chování),
- trvale narušené vztahy k vrstevníkům,
- izolace,
- neoblíbenost,
- nedostatek přátel,
- jedinec je bez trvalých empatických vzájemných vztahů k jiným dětem, vrstevníkům, lidem a ke všemu živému, vzácně může mít k někomu dobrý vztah, ale vždy chybí důvěrnost,
- vztahy k dospělým bývají poznamenány neshodami, nepřátelstvím a vzdorem,
- přestupky dotyčný jedinec páchá většinou samostatně, ale některé děti páchají přestupky ve skupině,
- agresivita k druhým,
- rvačky, vydírání, násilnost, hrubost,
- neposlušnost, odmítání autority,
- výbuchy zlosti, nekontrolovatelný vztek,
- krutost nejen k dětem, ale také ke zvířatům,

- opouštění domova v noci,
- útky z domova,
- záškoláctví,
- zakládání ohně, vandalismus,
- krádeže, padělání podpisů
- předčasná sexuální zralost.

2) porucha opozičního vzdoru (F91.3)

Jedná se o poruchu chování u mladších školáků ve věku do 10 let, kdy se trvale opakuje porušování sociálního chování, které odpovídá dosaženému věku. U této poruchy se často vyskytuje „rozbitý domov“, nevhodné sociální prostředí a selhávání ve škole.

Diagnosticke kritéria ke stanovení této diagnózy (Pešatová, 2003, s. 39 dle MKN – 10)):

- neposlušnost, neovladatelnost,
- vzdorovité a provokativní chování zejména k dospělým či vrstevníkům, které dobře zná, tzn., že během prvních rozhovorů nemusí být příznaky evidentní,
- nepřátelství, hrubost, obviňování a trápení druhých,
- nekooperativnost, odpor k autoritám
- zlost, podrážděnost,
- snížená frustrační tolerance,
- náladovost, hádavost,
- odmítání požadavků a nařízení dospělých,
- přecitlivělost na kritiku, dráždivost, podezřívavost, mstivost,
- hrubé a vulgární vyjadřování.

„Pro rodiče je zvládání takového dítěte velmi obtížné, protože většinou nedokážou být důslední a tím v dítěti posilují jeho opozičnictví i míru agresivity, kterou se prosazuje. Předpokládáme, že porucha opozičního vzdoru je vyvolávána nedůslednou výchovou v rodině s nedostatečně vymezenými hranicemi, může být také důsledkem identifikace dítěte s

impulzivním rodičem nebo následkem emoční frustrace dítěte, na které rodiče nemají dostatek času a emocionální energie.“

http://www.drogy.net/portal/pro-odborniky/media-2/z-domova-2/detska-agresivita-a-poruchy-chovani-2006_08_18.html

3) dezinhibovaná příchyllost v dětství (F94.2)

Tato porucha většinou vzniká během prvních pěti let života a dále přetrvává, pokud se životní podmínky nějak nezmění. U dětí kolem 2 let se projevuje přítulností a rozptýlenou náklonností. Kolem 4. roku si dítě vynucuje pozornost. U této poruchy může být přidružena i porucha citů nebo chování. Dítě se nenaučí navázat jeden vztah, což se později projevuje neschopností navázat vztahy. Tento syndrom se hlavně projevuje u dětí vychovávaných v ústavech v důsledku častých změn osob, které o dítě pečují, tzv. syndrom ústavního dítěte.

e) hyperkinetické poruchy ve vztahu k poruchám chování

„Hyperaktivní syndrom představuje rizikový faktor pro vznik sekundárních poruch chování, které mají charakter sociální maladaptace“ (Pešatová, 2003, s. 52). Hyperkinetická porucha se projevuje v podobě deficitů, a to v oblasti kognitivních a percepčně motorických funkcí, v oblasti regulace afektů a emotivity či v sociálním přizpůsobení. Nevhodný výchovný přístup při hyperkinetické poruše je rizikový pro vznik dalších poruch chování. Její výskyt je častější u chlapců než u dívek, a to v poměru 6:2. U těchto dětí je důležitá pedagogická a speciálně pedagogická péče, psychologická eventuelně psychiatrická péče.

Primární symptomy:

- poruchy kognitivních funkcí,
- poruchy motoricko-percepční,
- poruchy emocí a afektů,
- impulzivitu,
- sociální maladaptaci.

Sekundární symptomy:

- poruchy chování,
- poruchy osobnosti,
- neurotizace.

Diagnostická kritéria hyperkinetické poruchy, které se mohou nebo nemusí projevit (Pešatová, 2003, s. 53):

- v kojeneckém období – poruchou základních biorytmů,
- v batolecím a předškolním věku – dezinhibicí,
- ve školním věku – kognitivní dysfunkcí (porucha pozornosti, seriality, motivace, slovní a pracovní paměti),
- v adolescenci – poruchami chování,
- v pozdní adolescenci a časně dospělosti – sociální maladaptací často spojenou s kriminalitou.

f) poruchy osobnosti ve vztahu k poruchám chování

Dle MKN – 10 jde o přetrvávající vlastnosti a projevy ve struktuře osobnosti, které se manifestují nepřiměřenými reakcemi na nejrůznější osobní a sociální situace. Tyto reakce představují výraznou odchylku od způsobu, jakým průměrná osoba v dané kultuře chápe, myslí a cítí a jak reaguje ve vztahu k jiným lidem.

Poruchy osobnosti se dělí na poruchu osobnosti paranoidní, schizoidní, histrionskou, anankastickou, anxiózní, závislou a v neposlední řadě na poruchu osobnosti disociální a emočně nestabilní (impulzivní a hraniční), kterými se budeme zabývat podrobněji.

1) Disociální porucha osobnosti (F60.2)

Disociální porucha osobnosti se charakterizuje chudými emocionálními postoji, nezájmem o city druhých, nízkým prahem frustrace a agresivního chování včetně násilí, jedinci nemají výčitky a pocity vinný, protože svádějí vinu na druhé, proto ani nevyhledávají léčení. Jedincům s touto poruchou se doporučují specializované komunitní programy s pevným

režimem. Porucha se vyvíjí obvykle v adolescenci, kdy se projevuje lhaním, povalečstvím, vandalismem, promiskuitou, postupným přidružováním agresivity, abúzu alkoholových a nealkoholových drog (Pešatová, 2003). Tato porucha se projevuje u 50% odsouzených ve věznicích.

2) Emočně nestabilní porucha osobnosti (F60.3)

Charakterizuje se impulzivním chováním, emočními výbuchy, násilím a nízkou sebekontrolou. Při péči o tyto jedince je vhodná dlouhodobá individuální psychoterapie. Poruchu členíme na impulzivní a hraniční. U impulzivní poruchy je jedinec násilnický vůči okolí a u hraničního typu je to spíše násilí vůči sobě kvůli pocitům prázdnoty.

3 Systém péče

V souvislosti s péčí o klienty s poruchami chování je velmi důležitý **Zákon č. 109/2002 Sb.** o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních, ve znění pozdějších předpisů, který stanovuje, že školskými zařízeními jsou diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy a preventivním zařízením středisko výchovné péče.

Uvedená zařízení poskytují péči dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou a rovněž dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření, pokud rodina či jiná osoba nezaručila dítěti nezbytnou péči.

➤ Ústavní výchova

Je to výchovné opatření nařizované soudem dle zákona 94/1963 Sb., Zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a to dětem do 18 let, tudíž končí nejpozději dovršením 18. roku věku (výjimečně je možno rozhodnutím soudu realizovat prodloužení do 19 let, kdy soud ale vyžaduje i vyjádření jedince, kterého se to týká; prodloužení ústavní výchovy je využíváno především u složitějších okolností návratu dospělého dítěte do běžného života a při dokončování profesní přípravy ve výchovných zařízeních).

Podklady pro rozhodování o nařízení ústavní výchovy obvykle připravuje soudu orgán sociálně právní ochrany dětí a mládeže, pokud jiná opatření ve výchově nevedla k nápravě stavu. Ústavní výchova nemá trestní charakter, vykonává se ve školských zařízeních. Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí, která má přednost před výchovou ústavní. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody, nebo pokud splnila svůj výchovný účel, soud ústavní výchovu zruší.

➤ Ochranná výchova

Je ochranným opatřením dle Zákona o soudnictví ve věcech mládeže ukládaným soudem pro mládež, nezletilým osobám ve věku od 12 do 18 let

v souvislosti s jejich protiprávním jednáním. Důvody dle Pipekové mohou být následující:

- U dětí od 12 do 15 let ji soud nařizuje v případě, kdy spáchaly čin, za který lze dle trestního zákona uložit výjimečný trest.
- Mladistvým mezi 15 a 18 lety soud ochranou výchovu nařizuje za trestný čin, pokud je pravděpodobné, že bude mít větší efekt než uložení trestu odnětí svobody.

Ochranná výchova nemá trestní charakter ani se nezaznamenává do trestního rejstříku. Časové trvání je shodné s výkonem ústavní výchovy, takže může být prodloužena do 19 let nebo zrušena či přeměněna na prostou ústavní výchovu, pokud dostatečně splnila svůj výchovný účel. Její realizace probíhá rovněž ve školských zařízeních, avšak podléhá přísnějšímu režimu. Důvodem uložení ochranné výchovy jsou výrazné negativní způsoby jednání, výrazná antisociální dimenze projevu, činy, které by u dospělého byly kvalifikovány jako trestné.

➤ **Předběžné opatření**

Je vydáváno soudem v případech nebezpečí či při řešení akutní situace nezletilého jedince, ocitne-li se bez jakékoliv péče, je-li ohrožen jeho život či zdraví nebo je vážně ohrožen či narušen jeho další vývoj. Návrh soudu na uvedené opatření podává orgán sociálně právní ochrany dětí při využití ustanovení § 76a občanského soudního řádu, který je v dané věci jediným legitimním navrhovatelem. Předběžné opatření má krátkodobé poslání, jeho platnost trvá po dobu jednoho měsíce. Pokud nedojde k požadovanému odstranění důvodů jeho nařízení, soud své rozhodnutí prodlouží o další měsíc. Tento postup lze uplatňovat nejdéle po dobu 6 měsíců, během které soud musí rozhodnout, zda předmětné opatření zruší či zda nařídí ústavní výchovu.

Dále je v zákoně č. 109/2002 Sb. přesně vymezeno, jakou péči musí zařízení dítěti poskytnout a jak má být zařízení organizačně strukturované.

Zákon dále vymezuje práva a povinnosti dětí umístěných v zařízení a práva a povinnosti ředitele zařízení a osob odpovědných za výchovu.

Dalším důležitým bodem v zákoně je vyměření úhrady příspěvků na péči, kapesné, osobní dary a věcná pomoc. Zákon také stanoví povinnou dokumentaci vedenou o dítěti v příslušném zařízení.

Zařízení může též poskytovat plné přímé zaopatření zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do 26 let věku, a to za podmínek sjednaných ve smlouvě mezi nezaopatřenou osobou a zařízením.

➤ **Diagnostický ústav**

Na základě výsledku komplexního vyšetření dítěte, jeho zdravotního stavu a volné kapacity jednotlivých zařízení, umisťuje diagnostický ústav přijaté děti do následných zařízení, kterými jsou dětské domovy, dětské domovy se školou nebo výchovné ústavy (s výjimkou dětí, které byly do diagnostického ústavu přijaty z důvodu preventivně výchovné péče). Diagnostický ústav zároveň plní i funkci jakéhosi záchytného zařízení, kdy poskytuje po dobu nezbytně nutnou péči dětem zadrženým na útěku z jiných zařízení.

Diagnostický ústav plní dle Pipekové (2006) tyto úkoly:

- **diagnostické** – vyšetření úrovně dítěte formou pedagogických a psychologických činností;
- **vzdělávací** – zjišťuje se úroveň dosažených znalostí a dovedností, stanovují a realizují se specifické vzdělávací potřeby;
- **terapeutické** - prostřednictvím pedagogických a psychologických činností směřují k nápravě poruch v sociálních vztazích a v chování dítěte;
- **výchovné a sociální** – vztahující se k osobnosti dítěte, k jeho rodinné situaci a nezbytné sociálně-právní ochraně dětí, podle potřeby je zprostředkováváno zdravotní vyšetření dítěte;
- **organizační** – souvisejí s rozmísťováním dětí do návazných zařízení v územním obvodu diagnostického ústavu vymezeném ministerstvem školství, popřípadě i mimo územní obvod, spolupracuje s orgánem sociálně právní ochrany dětí;

- **koordinační** – směřuje k prohloubení a sjednocení odborných postupů ostatních (návazných) zařízení, k ověřování jejich účelnosti a ke sjednocení součinnosti s orgány státní správy a dalšími osobami, zabývajícími se péčí o děti.

Diagnostický ústav na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává **komplexní diagnostickou zprávu** s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb – „program rozvoje osobnosti“ (Pipeková, 2006).

Diagnostický ústav písemně sděluje orgánům sociálně právní ochrany dětí údaje o dětech vhodných k osvojení nebo ke svěřením do pěstounské péče.

Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla 8 týdnů. V odůvodněných případech může diagnostický ústav, který byl požádán o přijetí dítěte bez závažných poruch chování, umístit dítě do dětského domova nebo dětského domova se školou na základě osobní dokumentace dítěte bez jeho předchozího pobytu v diagnostickém ústavu – to platí i pro děti, které byly v péči kojeneckého ústavu.

Přemístit dítě do jiného dětského domova, dětského domova se školou či výchovného ústavu může jen diagnostický ústav (vlastní podnět diagnostického ústavu, žádost zařízení, žádost zákonných zástupců dítěte či orgánů sociálně právní ochrany dětí).

Diagnostický ústav oznámí přijetí, umístění nebo přemístění dítěte do 3 pracovních dnů soudu, který ve věci dítěte rozhodl, orgánu sociálně právní ochrany dětí podle místa trvalého pobytu dítěte a osobě odpovědné za výchovu (rodič, zákonný zástupce).

Diagnostický ústav předává s dítětem umístěvaným nebo přemísťovaným do zařízení komplexní diagnostickou zprávu s programem rozvoje osobnosti, pravomocné rozhodnutí soudu, školní dokumentaci včetně posledního vysvědčení a návrhu klasifikace za dobu pobytu v diagnostickém ústavu, osobní věci dítěte, kapesné.

Při umísťování dítěte se dbá na umístění co nejbližší bydlišti osob odpovědných za výchovu nebo zákonných zástupců, pokud by tím nebyl ohrožen mravní vývoj dítěte (Pipeková, 2006). Diagnostický ústav vede evidenci dětí umístěných v zařízeních ve svém územním obvodu (stejně tak i evidenci volných míst v těchto zařízeních).

Kapacitně jsou v diagnostickém ústavu zřizovány nejméně tři výchovné skupiny pro účely komplexního vyšetření dětí. Se souhlasem ministerstva mohou být v diagnostickém ústavu výchovné skupiny pro účely dlouhodobé péče o děti (dokončení studia, poskytování psychologických nebo speciálně pedagogických služeb apod.).

Pro děti, které ukončily povinnou školní docházku, se jako součást diagnostického ústavu zřizují diagnostické třídy, v nichž je zajišťována příprava dětí na jejich budoucí povolání.

Diagnostické ústavy se člení podle věku dětí na: (§ 4, odst. 2 vyhlášky MŠMT č. 334/2003 Sb.)

- **Dětský diagnostický ústav** – pro děti, které nemají ukončenou povinnou školní docházku
- **Diagnostický ústav pro mládež** – pro děti s ukončenou povinnou školní docházkou

➤ **Dětský domov**

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb, plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do dětského domova jsou umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Děti se vzdělávají ve školách, jež nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let (prodloužení ústavní výchovy do 19 let), které jsou většinou umístěny ze sociálních důvodů. Umísťují se rovněž nezletilé matky spolu s jejich dětmi ((Pipeková, 2006).

➤ **Dětský domov se školou**

Dětský domov se školou zajišťuje péči o děti (Pipeková, 2006):

- a) s nařízenou ústavní výchovou, mají-li závažné poruchy chování, nebo které pro svou přechodnou či trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči,
- b) s uloženou ochrannou výchovou,
- c) nezletilým matkám spolu s jejich dětmi – se závažnými poruchami chování nebo duševní poruchou vyžadují výchovně léčebnou péči.

„Jsou sem umisťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Pokud po ukončení povinné školní docházky pokračuje závažná porucha chování a dítě se nemůže vzdělávat ve střední škole mimo zařízení nebo neuzavře-li pracovněprávní vztah, bývá přerazeno do výchovného ústavu.“ (Pipeková, 2006, s. 369)

➤ **Výchovný ústav**

Do výchovných ústavů se zařazují děti **starší 15 let** se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Ve vztahu k dětem plní výchovný ústav zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou a uloženou ochrannou výchovou, případně jako výchovný ústav nebo výchovná skupina pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči nebo jsou nezletilými matkami.

„Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě **starší 12 let**, má-li uloženou ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou (výjimečně i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let).“ (Pipeková, 2006, s. 369)

➤ **Středisko výchovné péče**

Podle § 17 zákona č. 109/2002 Sb. „středisko poskytuje preventivní speciálně pedagogickou péči a psychologickou pomoc klientům s rizikem poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, a klientům propuštěným z ústavní

výchovy při jejich integraci do společnosti. Tato péče je zaměřená na odstranění či zmírnění již vzniklých poruch chování a na prevenci vzniku dalších vážnějších výchovných poruch a negativních jevů v sociálním vývoji klientů, pokud u nich nenastal důvod k nařízení ústavní výchovy nebo uložení ochranné výchovy“. Také se zaměřují na podporu vzdělávání klientů a motivaci k sebevzdělávání. Středisko výchovné péče je pro děti plnící povinnou školní docházku a výchovná skupina při internátním pobytu má 6 až 8 klientů.

Střediska spolupracují se školami, dále s orgány sociálně-právní ochrany dětí. Po přijetí klienta do ambulantní péče vypracuje středisko s klientem individuální výchovný plán (zaměření na nápravu, prevenci negativních jevů v sociálním vývoji a zdravý rozvoj osobnosti). Se vším se musí seznámit i zákonní zástupci klienta, protože ke všemu dávají písemný souhlas a zároveň je vyžadována jejich aktivní součinnost.

Středisko poskytuje tyto služby:

- a) **konzultace a odborné informace** pro rodiče a pedagogické pracovníky,
- b) **diagnostické** - psychologická, speciálně pedagogická, pedagogicko psychologická a sociální diagnostika,
- c) **preventivně výchovné** - výchovně vzdělávací a sociálně rehabilitační činnost, práce s klientem podle individuálního výchovného plánu, individuální, skupinové a rodinné terapeutické činnosti, speciálně pedagogická péče (upevňování učení), pořádání preventivně výchovných táborů,
- d) **poradenské** - psychologická podpora klientovy v jeho obtížné životní situaci, kterou není schopen sám vyřešit, činnost zaměřená na podporu při začleňování klienta do společnosti, pomoc při volbě povolání a zvládání nároků profesní přípravy.

Středisko se člení na oddělení:

- a) **ambulantní** – v průběhu pracovních dnů se poskytuje klientům výchovně vzdělávací péče, poskytuje se poradenská podpora klientům v tíživých životních situacích, středisko doporučuje na základě výsledků vhodnou

další péči, podle potřeby realizuje pobytové výchovné a terapeutické programy, poskytuje následnou výchovně vzdělávací péči klientům po ukončení pobytu v internátním oddělení,

- b) **internátní** - poskytuje klientům nepřetržitou výchovně vzdělávací péči, ubytování a stravování. Zajišťuje dohled nad plněním individuálního vzdělávacího plánu, pokud byl kmenovou školou žáka vypracován. Organizační jednotkou je výchovná skupina. Bezpečnost a péči o klienta zajišťuje asistent pedagoga a výchovně vzdělávací péči ve výchovné skupině zajišťuje pedagogický pracovník.

Středisko na základě zpracování všech výsledků činností zpracovává závěrečnou zprávu s návrhem opatření v zájmu rozvoje klienta a jeho společenského uplatnění. Zpráva hodnotí, zda se podařilo klientovi pokročit v individuálním výchovném plánu. Podklady zpracovává psycholog, speciální pedagog, další pedagogičtí pracovníci a sociální pracovníci. Zprávy zahrnují informace o vztazích klienta s rodinou, k autoritám, vytvoří okruh zájmové orientace pro volný čas, údaje o vyloučení projevů v nežádoucím chování a prospěchu ve škole při středisku.

U klienta internátní péče se hodnotí schopnosti při navazování interpersonálních vztahů, postavení a spolupráce ve výchovné skupině, dále se hodnotí úroveň společenských a pracovních návyků, údaje o chování v zátěžových situacích a doporučení týkající se řešení mezilidských konfliktů a překonávání stresu.

Velkou roli v rámci celého systému hraje **kurátor pro mládež**. Funkce kurátorů pro mládež spočívá ve výkonu sociálně právní ochrany specifickým kategoriím dětí. Kurátor se zabývá problematikou ochrany mládeže před škodlivými vlivy, prevencí dětské delikvence a kriminality mladistvých. Je to tedy specializovaný odborný pracovník sociálního odboru obecního úřadu s rozšířenou působností - orgánu sociálně právní ochrany dětí.

Stěžejním zákonem je **zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí**, ve znění pozdějších předpisů, který se zaměřuje mimo jiné na vymezení

základních pojmů v oblasti sociálně právní ochrany dětí, dále pak na preventivní a poradenskou činnost orgánů soc. právní ochrany dětí. Jednotlivé části zákona jsou potom zaměřeny na specifické oblasti dané problematiky od náhradní rodinné péče přes péči o děti vyžadující zvýšenou pozornost až výčet přestupků na úseku sociálně právní ochrany včetně sankcí. Zákon dále upravuje například práva a povinnosti orgánů sociálně právní ochrany, jejich spolupráci s dalšími státními orgány i dalšími právníckými či fyzickými osobami, včetně osob odpovědných za výchovu.

K tématu bakalářské práce je nejdůležitější část zákona od § 28, která se zabývá součinností orgánu sociálně právní ochrany dětí při umisťování dítěte do péče školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy a následným sledováním průběhu výkonu nařízeného opatření. Orgán sociálně právní ochrany dětí, který je ze zákona povinen pravidelně sledovat dodržování práv umístěného dítěte, se zaměřuje především na rozvoj duševních a tělesných schopností dětí, zda trvají důvody pro pobyt jedince v ústavním zařízení, na vývoj vztahů mezi dětmi a jejich rodiči a v neposlední řadě též na ověřování, zda trvají důvody, pro které bylo dítě do zařízení umístěno. Ústavní zařízení jsou povinna každé tři měsíce umožnit příslušnému pracovníkovi odboru sociálně-právní ochrany dětí přístup do zařízení, poskytnout potřebné podklady vztahující se k dětem a jeho rodičům, umožnit kontakt s dítětem bez přítomnosti dalších osob.

Dále zákon č. 359/1999 Sb. ukládá školským zařízením oznámit orgánu sociálně-právní ochrany dětí možnosti osvojení či pěstounské péče, informovat orgán sociálně právní ochrany o nadcházejícím propuštění dítěte, informovat o útěku ze zařízení či o přemístění do jiného ústavního zařízení.

Klienti ústavních zařízení mají právo být v kontaktu se svými rodiči a navštěvovat je, ale jen za předpokladu splnění všech podmínek (bytových, finančních atd.). Tyto pobyty upravuje § 30 zákona č. 359/1999 Sb., kdy „ředitel ústavního zařízení může jen po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností povolit dítěti, které je v ústavním zařízení umístěno na základě předběžného opatření nebo rozhodnutí soudu o nařízení ústavní výchovy nebo kterému byla na základě rozhodnutí soudu uložena ochranná výchova, pobyt u rodičů, popřípadě jiných fyzických osob, a to nejvýše v rozsahu

14 kalendářních dnů při prvním pobytu u těchto osob. Tato doba, s výjimkou případů, kdy byla na základě rozhodnutí soudu uložena ochranná výchova, může být prodloužena, jde-li o pobyt u těchto osob, na základě písemného souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Bylo-li dítě umístěno v takovém ústavním zařízení na základě žádosti rodičů nebo jiných zákonných zástupců, lze povolit takový pobyt u jiných fyzických osob jen po předchozím písemném souhlasu rodičů nebo jiných zákonných zástupců, pokud získání tohoto souhlasu nebrání vážná překážka.“

➤ **Kurátor pracuje s:**

- a) nezletilými dětmi do 15 let, které se dopustily činu jinak trestného;
- b) mladistvými, u nichž bylo zahájeno trestní stíhání nebo kteří se dopustili přestupku;
- c) dětmi a mladistvými s opakovanými poruchami chování (záškoláctví, útoky z domova, toxikomanie, alkoholismus, prostituce atd.).

V rámci péče o tyto klienty má kurátor pro mládež zajišťovat širokou škálu úkolů. Matoušek (2005) však upozorňuje, že zákon ukládá orgánu sociálně právní ochrany tolik úkolů a úřady jsou personálně natolik poddimenzovány, že nezvládnou více než nutné administrativní minimum. Dále tvrdí, že „soustavnou terapeutickou práci s rodinou vykonávat nemohou... kurátor ročně pracuje i s několika stovkami případů, je zřejmé, že nemá možnost kvalitně obsáhnout vše, co legislativa vyžaduje.“ (Matoušek, 2005, s. 270)

Kurátor pro mládež poskytuje komplexní pomoc v oblasti péče o nezletilé a mladistvé s poruchami chování v rámci sociálně právní ochrany dětí. Jeho náplní práce je:

- komplexně zajišťuje odbornou agendu na úseku sociálně-právní ochrany dětí a mládeže dle zákona č. 359/1999 Sb.;
- vede zákonem stanovenou spisovou dokumentaci a rejstříky;
- provádí odborné poradenství; základem jeho práce jsou opakované výchovné pohovory s klienty a rodiči, sociální šetření v terénu;

- získává podklady pro vypracování posudků pro orgány činné v trestním řízení, zúčastňuje se úkonů v přípravném řízení (zúčastňuje se výsledků nezletilých a mladistvých u Policie ČR), dále při spáchání trestné činnosti zastupuje mladistvé při hlavním líčení před soudem, kde se aktivně zapojuje, včetně návrhů na opravné prostředky;
- navrhuje a provádí výchovná opatření a sleduje jejich účinnost;
- podílí se na realizaci ústavní nebo ochranné výchovy ve spolupráci se soudem a na sledování vývoje dětí v zařízeních;
- spolupůsobí na zlepšení podmínek v rodinách obtížně vychovatelných dětí a mladistvých, u kterých je vykonávána ústavní nebo ochranná výchova s cílem umožnit jejich návrat do rodiny;
- pomáhá nezletilým a mladistvým propuštěným z ústavní výchovy nebo z ochranné výchovy a mladistvým propuštěným z výkonu trestu odnětí svobody, aby se co nejvhodněji začlenili do společnosti;
- poskytuje komplexní odbornou sociálně-právní pomoc v případech podmíněného zastavení trestního stíhání, uložení podmíněného trestu nebo alternativních trestů;
- zúčastňuje se přestupkového řízení, které je vedeno proti mladistvým;
- spolupracuje se zařízeními pro výkon vazby i výkon trestu odnětí svobody, se školskými zařízeními pro výkon ústavní a ochranné výchovy, s policií, státním zastupitelstvím a soudy, se školami, s úřady práce a jinými organizacemi;
- podává návrhy soudu na nařízení ústavní nebo ochranné výchovy, na zahájení opatrovníckého řízení případně na nařízení předběžného opatření;
- analyzuje situaci v oblasti sociálně patologických jevů u mládeže, navrhuje a podílí se na organizování preventivních opatření;
- podílí se na organizaci výchovně preventivních táborů.

Pro ilustraci jsme vytvořili tabulku náplně práce při spolupráci odboru sociálně právní ochrany dětí se školskými zařízeními (příloha č. 2) a tabulku činností kurátora pro mládež (příloha č. 3).

4 Prevence a náprava

4.1 Prevence

U poruch chování je kladen důraz na prevenci, tzn. předcházení poruchám chování a včasné odhalení možností vzniku obtížné vychovatelnosti.

Základní podmínkou prevence je **depistáž** = vědomé, cílené, včasné vyhledávání obtížně vychovatelných jedinců s cílem včas příslušným způsobem ovlivnit celou sféru vzniku potíží. Provádí ji škola, sociální pracovníci, policie, poradenský systém a také střediska výchovné péče. Primární diferenciaci je výsledkem depistáže, kdy je jedinec vyjmut z nevhodného prostředí a umístěn do speciálního výchovného zařízení. Zásadní je přístup pracovníků orgánů sociálně-právní ochrany dětí a soudů.

Realizují se i tzv. dobrovolné (preventivně výchovné) pobyty v diagnostických ústavech a střediscích výchovné péče. Pokud je jedinec velmi problémový, tak je umístěn do speciálního ústavního zařízení, kde se s klientem pracuje a provádí náprava.

Největší podíl prevence přináší poradenský systém, kde se poskytuje především psychologická, pedagogická a sociální péče. Na školách je přínosem práce výchovných poradců, kteří spolupracují s příslušnými orgány sociálně právní ochrany dětí.

Preventivní postupy plní funkci zpomalující i odstraňující. Postup má obvykle 3 etapy:

- 1) zásah do patogenních příčin vzniku poruchy chování (rodina, parta) – účinně mohou zasáhnout učitelé, vychovatelé, pracovníci sociální oblasti, policie, soudy,
- 2) co nejrychlejší odhalení a řešení poruchy chování – podíl lékařů, psychologů, speciálních pedagogů - etopedů,
- 3) boj s recidivou a zabránění ztrátě mravní odpovědnosti jedinců.

Jelikož většina hlavních příčin poruch pramení z rodinného prostředí, je nezbytné pracovat jak s problémovým dítětem, tak i s ostatními členy rodiny. Rodina se musí podporovat k adekvátnímu fungování v co nejranějším období a k tomu slouží centra rané péče. Později jsou to výchovní poradci na školách, kteří

ale nemají potřebné prostředky. Dále pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče či sociální kurátoři na odděleních sociální prevence.

4.2 Náprava

Při nápravě poruch chování je důležité používat metody pomáhající plnit základní cíl převýchovy = dosažení maximálního stupně sociální integrace, resocializace.

Pro etopedii jsou specifické především metody:

- reedukace
- kompenzace
- rehabilitace
- aplikace psychoterapeutických přístupů

➤ **Reedukace**

Při reedukaci jde o působení, které je zaměřené na ovlivňování problémové oblasti a na posilování žádoucích jevů (v etopedii je reedukace zaměřena na novou orientaci, nové hodnotové vnímání, na pozitivní aktivitu). Cílem je plná resocializace, tzn. odstranění defektivy.

➤ **Kompenzace**

Slovo kompenzace můžeme charakterizovat jako nahrazení či vyrovnání. Využívá se převážně tehdy, pokud nejsou reedukační postupy účinné nebo je nebylo možno vhodně zařadit.

Kompenzace je jednou z metod reedukačního typu:

- **náhrada** původního patologického prostředí (prostředí náhradní rodiny, prostředí výchovného ústavu)
- **odstranění** či zmírnění nedostatků citových podnětů
- **přeměna** sociálně patologického jednání ve společensky pozitivní
- **uplatňování** kompenzačních metod je procesně dlouhodobá, každodenní práce pracovníků ústavních zařízení.

➤ **Rehabilitace**

U rehabilitace působíme na celou osobnost tím, že upravíme prostředí, vztahy, společenské a pracovní začlenění atd. Jedinci se učí pracovním návykům a komunikaci s lidmi pomocí vytváření modelových situací, tréninku ve smyslu řešení náročnějších problémů.

Mezi cíl rehabilitačních postupů patří vyhledání pracovního zařazení, které poskytují i instituce v rámci výkonu ústavní či ochranné výchovy.

Užití rehabilitačních metod je ovlivněna včasností zahájení převýchovné práce.

➤ **Aplikace psychoterapeutických přístupů**

V převýchovné práci se používá buď individuální kontakt (interakce mezi jedincem a terapeutem) nebo skupinový (interakce mezi členy skupiny). Předpokladem je důkladná příprava a výcvik terapeuta, aby uměl povzbudit jedince k řešení svých problémů, posílit důvěru ve své schopnosti a naučit ho samostatnosti.

Mezi psychoterapeutické prostředky zahrnujeme domluvu, rozhovor, sugesci, hru, cvičení, práci a radu dalších.

K psychoterapeutickým technikám patří:

1. **rozhovory** – jsou v kompetenci psychologů a etopedů - užití při řešení vnitřního konfliktu klienta, kdy není schopen najít správný postoj k normě
2. **metoda psychické ventilace** – klient formou poradenství je veden k nacházení příčin svých problémů
3. **metoda posilování** – tzv. podpůrná psychoterapie. Cílem je naučit klienta objektivně hodnotit sebe a své možnosti, posílit důvěru ve své schopnosti
4. **vhledová psychoterapie** – zabývá se emočními stavy a pomáhá je měnit
5. **psychodrama** – jde o dramatizaci určité situace. Cílem je pochopit, že má jedinec v životě svou sociální roli. Skupina klientů pracuje společně.

5 Poruchy chování – praktická část

5.1 Šetření

Údaje o klientele kurátora pro mládež byly pro průzkum získány na oddělení sociální prevence Magistrátu města Mostu formou analýzy vedené spisové dokumentace „Om“ (= ochrana mládeže), tedy příslušných rejstříků a spisových složek, za poslední tři roky (2005 – 2007). Spisová dokumentace je vedena orgánem sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), který je na mosteckém magistrátu reprezentován dvěma odděleními na odboru péče o dítě, sociální prevence a zdravotnictví, a to uvedeným oddělením sociální prevence (OSP) a oddělením péče o dítě (OPD).

Na zmíněném oddělení sociální prevence pracovalo ke konci roku 2007 pět kurátorů pro mládež, kteří ve sledovaném období evidovali v průměru 720 klientů ročně, a jeden sociální kurátor, jehož klientelu tvoří již dospělé osoby. Během roku 2008 došlo k personálnímu posílení útvaru, a sice o dva kurátory pro mládež. Danou skutečnost je možné považovat za zcela logický a nezbytný vývoj, neboť město Most čítá téměř 70 tis. obyvatel, celý region pak kolem 90 tis.. Existuje zde celkem 17 základních škol v průměru s 500 žáky a dále 13 středních škol a učilišť. Jedním z charakteristických znaků města je převládající sídlištní panelová výstavba, která má svůj význam nejen v architektonické rovině, ale především i v rovině sociální. Dalšími významnými faktory, které ovlivňují zdejší sociální klima, je přetrvávající vysoká míra nezaměstnanosti a kriminality.

5.2 Metody

Analýze byly podrobeny spisy klientů pouze jednoho kurátora. Konkrétně se jednalo o 174 spisů za rok 2005, 146 spisů za rok 2006 a 151 spisů za rok 2007, což lze pro účely našeho šetření považovat za dostatečný výzkumný vzorek. Analýza dokumentace byla velmi náročná, protože spisy klientů jsou často velmi obsáhlé. V řadě případů byla spisová složka klienta vedena orgánem sociálně právní ochrany dětí – oddělením péče o dítě už dlouho před jeho evidencí kurátorem pro mládež. Zjištěná data byla zanesena do tabulek a následně zpracována graficky. Použit byl buď kruhový nebo sloupcový typ grafů.

5.3 Cíl šetření

Hlavním cílem práce je zjistit nejčastější poruchy chování u dětí na Mostecku, které jsou v evidenci kurátora pro mládež. Dále pak, jakým způsobem a z jakých důvodů se dítě do kontaktu s kurátorem pro mládež dostává. Diferencovat tyto důvody s ohledem na pohlaví či rodinné prostředí dítěte. A v neposlední řadě identifikovat subjekty, které OSPOD na problémové nezletilce upozorňují.

Předmětem zkoumání bude zjištění počtu ukládaných výchovných opatření dětem s poruchami chování a jejich efektivita v období od roku 2005 – 2007.

5.4 Předpoklady šetření

- Hlavní předpoklady práce:

1. Předpokládám, že z více jak 60 % budou poruchami chování trpět chlapci a nejčastější poruchou, která se bude objevovat mezi prvními třemi nejčastějšími, bude záškoláctví.
2. Předpokládám, že více klientely kurátora pro mládež bude z více jak 35% z neúplné rodiny a z více jak 30% klientely z rodiny nefunkční = problémové, která byla nejdříve vedena u OPD (oddělení péče o dítě).

5.5 Velikost a charakteristika vzorku

Jak bylo již zmíněno výše, zkoumaným vzorkem bude klientela pouze jednoho kurátora pro mládež a jeho přiděleného obvodu (viz. tabulka č. 2), jelikož celkový počet klientů všech kurátorů evidovaných oddělením sociální prevence je pro analýzu zbytečně veliký. Klientela jednoho kurátora pro mládež je dostatečně reprezentativním vzorkem, který naprosto splňuje požadavky objektivity průzkumu.

Tabulka č. 1: Počty evidovaných klientů všech kurátorů

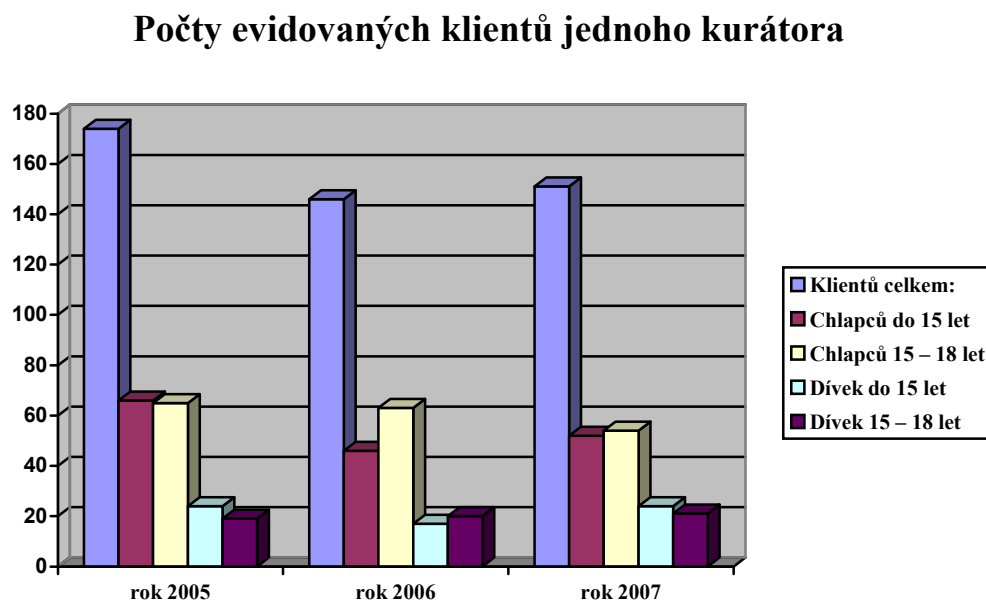
Věková kategorie	rok 2005		rok 2006		rok 2007	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
do 15 let	246	105	229	87	262	118
15-18 let	268	78	313	100	262	105
Celkem	514	183	542	187	524	223
Celkem	697		729		747	

Můžeme si povšimnout, že počet klientů se od roku 2005 zvýšil. Z celkového počtu v roce 2005 tvoří 26% dívek a 74% chlapců. Z celkového počtu v roce 2006 tvoří 26% dívek a 74% chlapců. Z celkového počtu v roce 2007 tvoří 30% dívek a 70% chlapců. Už zde zjišťujeme, že chlapci jsou více výchovně problémoví a celkový poměr mezi chlapci a dívkami je po celou dobu sledovaného období takřka neměnný. Děti do 15 let je v roce 2005 50,36% a mladistvých 49,64%. Děti do 15 let je v roce 2006 43,35% a mladistvých 65,65%. Děti do 15 let je v roce 2007 50,4% a mladistvých 49,6%. Rozdělení klientů podle věkových kategorií na děti do 15 let a na mladistvé prokázalo, určitou vyrovnanost v početním zastoupení. Pouze v roce 2006 byl zaznamenán jistý nárůst v kategorii mladistvých.

Tabulka č. 2: Počty evidovaných klientů jednoho kurátora

Věková kategorie	rok 2005		rok 2006		rok 2007	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
do 15 let	66	24	46	17	52	24
15-18 let	65	19	63	20	54	21
Celkem	131	43	109	37	106	45
Celkem	174		146		151	

Graf č. 1: Počty evidovaných klientů jednoho kurátora

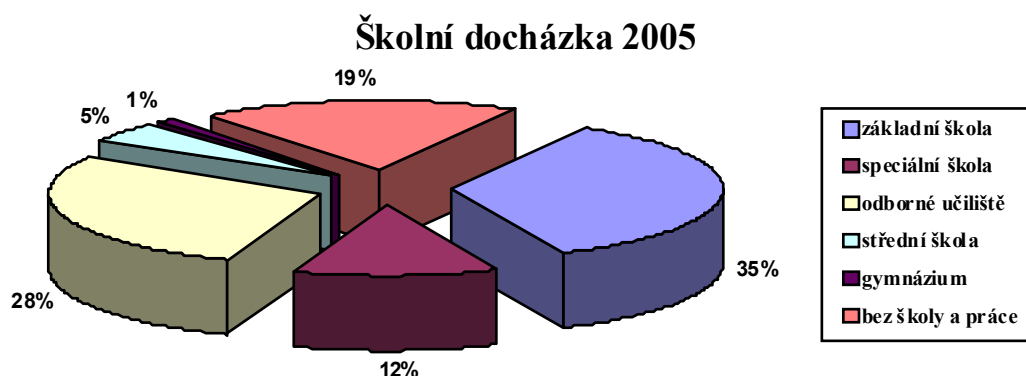
Z grafického zpracování údajů je evidentní, že celkové počty klientů kurátora pro mládež klesají. Nejedná se ovšem o trend snižujícího se počtu problémové mládeže obecně, nýbrž o zcela logické vyústění zmíněného personálního posílení, v souvislosti s nímž došlo ke zmenšení pracovních obvodů jednotlivých kurátorů, a tedy i snížení počtu klientů na jednoho pracovníka.

5.6 Školní docházka

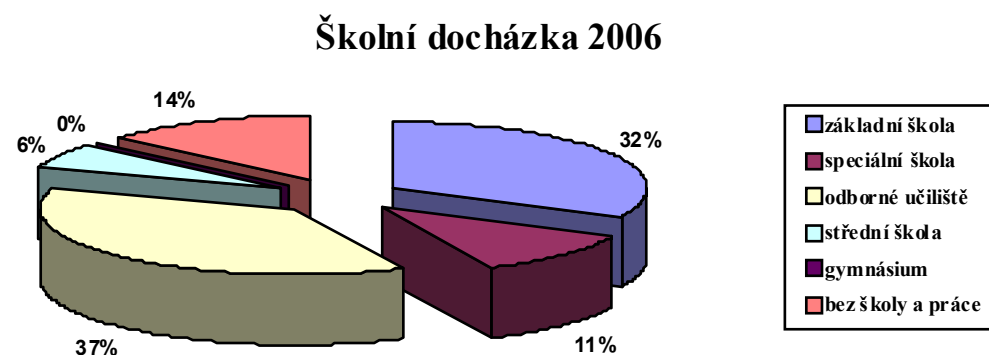
Tabulka č. 3: Školní docházka

Rok	klienti	ZŠ	spec. škola	OU	střední škola	gymnázium	bez školy a práce
2005	174	61	21	49	8	2	33
2006	146	47	16	54	9	0	20
2007	151	56	22	45	13	0	15

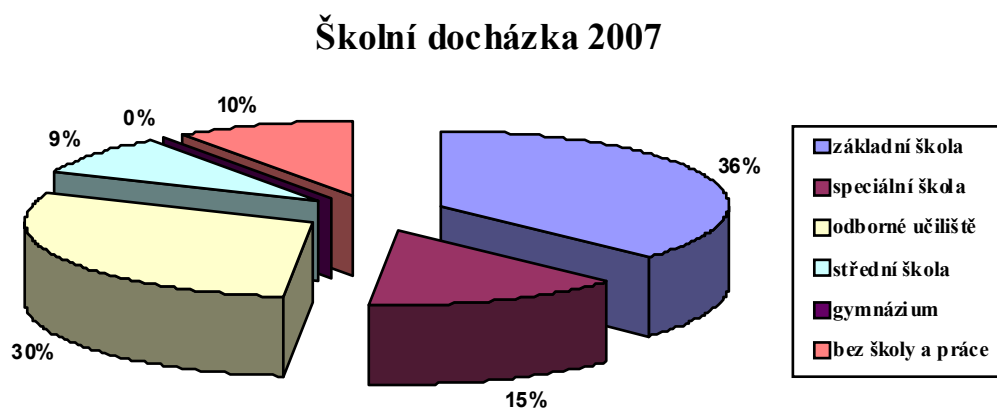
Graf č. 2: Školní docházka 2005

Graf č. 3: Školní docházka 2006

Graf č. 4: Školní docházka 2007

Významným ovlivňujícím faktorem výše uvedeného počtu žáků na jednotlivých typech škol se stala skutečnost, že některé děti ještě v šestnácti letech navštěvovaly základní školu, jelikož měly odloženou povinnou školní docházku. V roce 2005 a 2007 měl kurátor pro mládež více klientů ze základních škol (35%

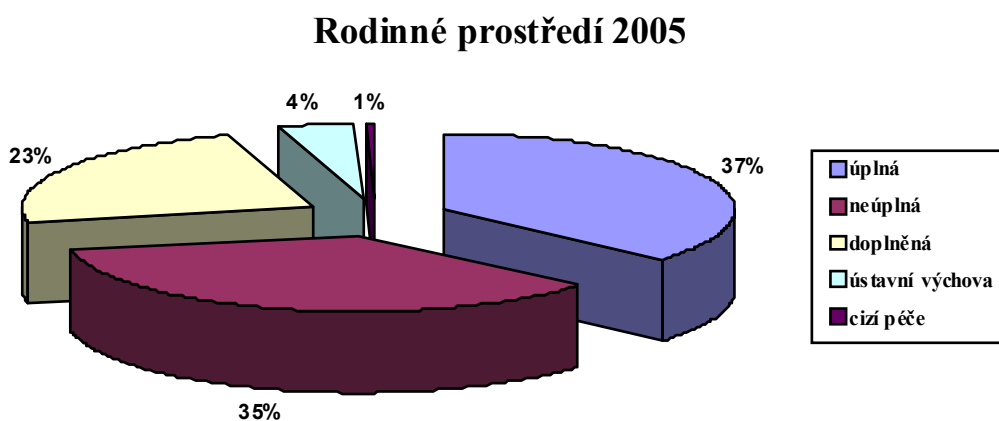
a 37%). V roce 2006 převažoval počet žáků z odborných učilišť – 37%. Zajímavým zjištěním je i porovnání počtu klientů kurátora, kteří jsou žáky speciální školy, s počtem žáků základní školy. Základní škola speciální, základní škola praktická a praktická škola je v Mostě jen jedna, tudíž můžeme konstatovat, že je to vysoký počet klientů oproti běžným základním školám. Zanedbatelné není ani procento klientů, kteří se po ukončení povinné školní docházky dále nevzdělávají ani nepracují. V roce 2005 jich bylo evidováno 19%, v roce 2006 14% a v roce 2007 10% (ze spisové dokumentace můžeme říci, že se jedná o děti z nefunkčních rodin, zatížených převážně nezaměstnaností rodičů).

5.7 Rodinné prostředí

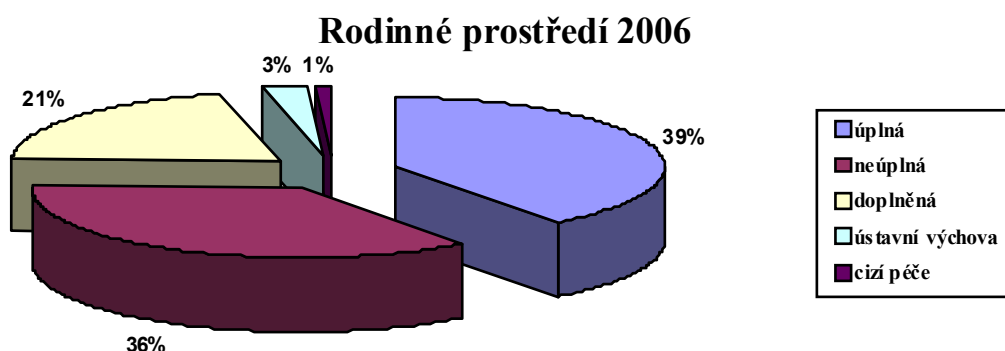
Tabulka č. 4: Rodinné prostředí

Rok	rodiny klientů	úplná	neúplná	doplněná	ústavní výchova	cizí péče
2005	167	61	59	39	7	1
2006	141	56	51	29	4	1
2007	142	55	53	31	3	0

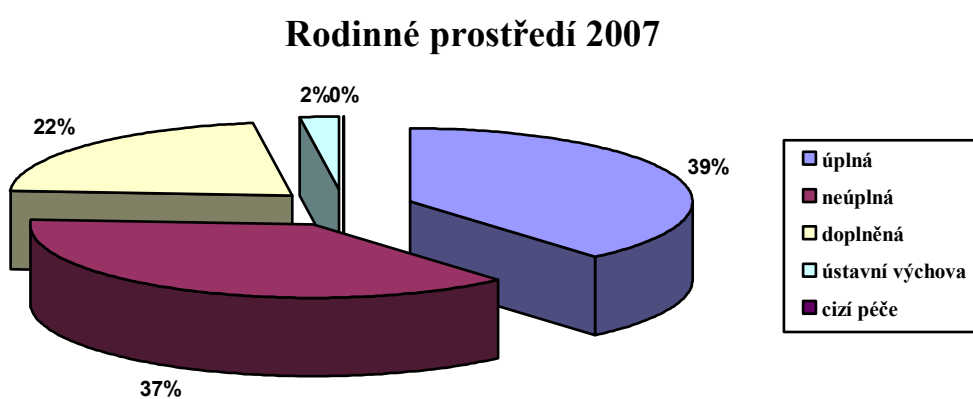
Graf č. 5: Rodinné prostředí 2005

Graf č. 6: Rodinné prostředí 2006

Graf č. 7: Rodinné prostředí 2006

Rodinné prostředí zkoumaného vzorku klientů ukazuje tabulka č. 4. Neúplnou rodinou se myslí jeden vychovávající rodič, ať už rozvedený či ovdovělý, doplněnou rodinu tvoří jeden rodič, který žije s novým partnerem. Cizí péče v tomto případě představuje svěření dítěte do péče prarodičů. Celkový počet rodin je nižší než celkový počet klientů, neboť se mezi nimi vyskytly sourozenecké dvojice. Nejvíce je zastoupená úplná rodina pak neúplná.

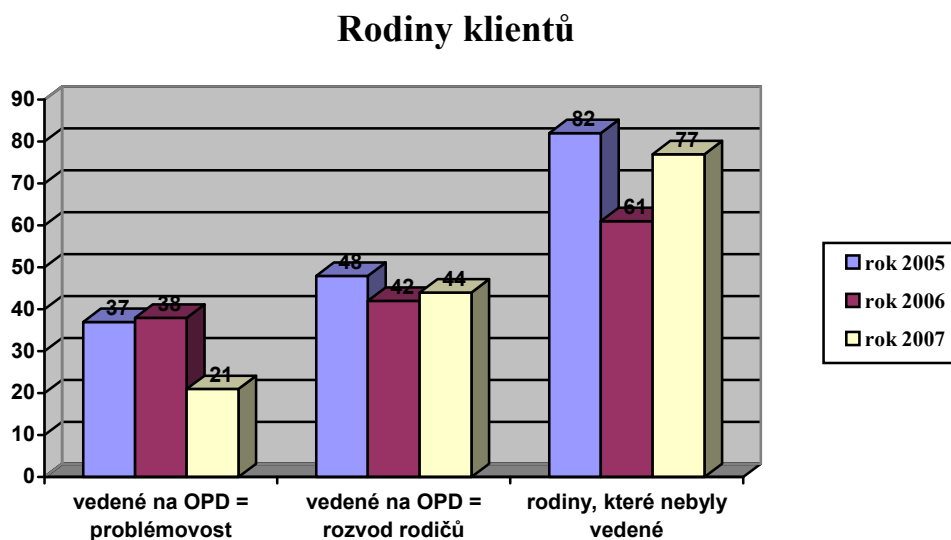
5.7.1 Evidence rodin na OSPOD

Tabulka č. 5: Evidence rodin klientů

Rok	rodiny klientů	vedené na OPD = problémovost	vedené na OPD = rozvod rodičů	rodiny, které nebyly vedené
2005	167	37	48	82
2006	141	38	42	61
2007	142	21	44	77

V roce 2005 bylo 22% rodin vedených na oddělení péče o dítě z důvodu problémovosti, v roce 2006 tomu tak bylo z 27% a v roce 2007 z 15%.

Graf č. 8: Rodiny klientů

Předložené statistické údaje potvrzují vysoké zastoupení v počtu klientů, v jejichž rodinách působil orgán sociálně právní ochrany dětí již v době před evidencí kurátorem pro mládež. Konkrétně se jedná o rodiny, v nichž byl v minulosti signalizován určitý problém, který si vyžádal intervenci oddělení péče o dítě.

Jako problémové rodiny jsou označeny rodiny nefunkční, které jsou zde zastoupené v menším počtu, než rodiny, které nikdy nebyly vedené na oddělení péče o dítě. Do samostatné kategorie byly zařazeny rodiny, v nichž došlo k rozvodu rodičů, avšak žádné další problémy nebyly zaznamenány. Některé rodiny však vedle rozvodu rodičů vykazovaly i jiné závažné problémy narušující jejich funkčnost. Ty byly potom do příslušné kategorie zařazeny podle prvního záznamu ve spisové dokumentaci, tedy podle prvotního důvodu evidování daného případu.

5.8 Průběh šetření

V předchozích kapitolách byly zjištěny některé z údajů potřebných pro další průběh šetření, které bude zaměřeno na zjištění nejčastěji řešených problémů dítěte na oddělení sociální prevence, a to od prvotního kontaktu s kurátorem pro mládež až po využití adekvátních opatření ve výchově.

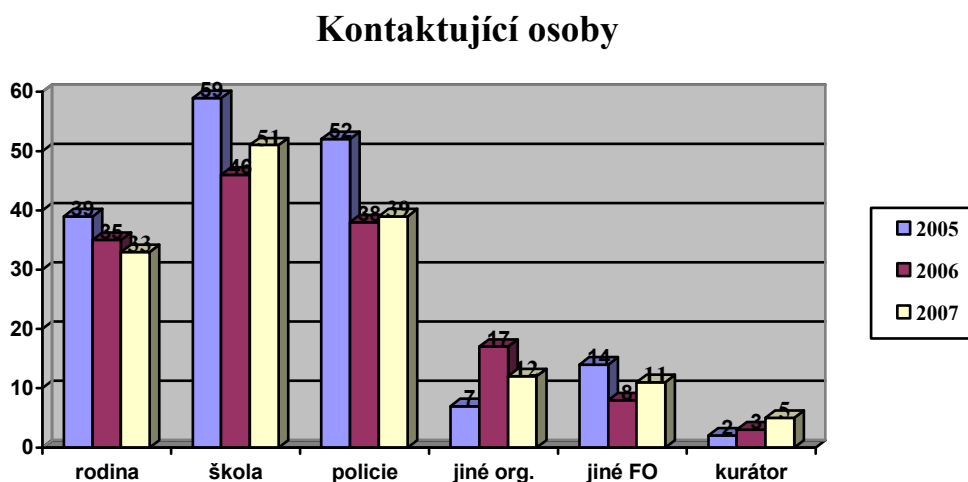
K získání statisticky zpracovatelných údajů je nezbytné zpočátku utřídit existující rozsáhlou škálu řešených problémů.

Následně bude oblast zjištěných problémů diferencována podle pohlaví klientů. Problému, který bude identifikován jako nejčastěji řešený, bude věnována zvláštní pozornost.

Tabulka č. 6: Kontaktující osoby

	rodina	škola	policie	jiné org.	jiné FO	kurátor
2005	39	59	52	7	14	2
2006	35	46	38	17	8	3
2007	33	51	39	12	11	5

Graf č. 9: Kontaktující osoby

Ve všech letech jako první upozornila kurátora pro mládež na problémy s nezletilým nejčastěji škola a pak policie (Policie ČR i obecní policie).

- **Škola**

Škola poprvé kontaktovala kurátora nejčastěji kvůli záškoláctví, kdy klienti měli absenci vyšší jak 10 hodin (metodický pokyn MŠMT čj. 10 194/2002-14). Dalšími důvody byla nezvladatelnost, agresivita, krádeže a i rizikový způsob trávení volného času žáka s partou.

- **Policie**

Policie spolupracovala s kurátorem vždy v případech podezření na protiprávní jednání nezletilých osob. Dalším evidovaným podnětem pro vyrozumění kurátora bylo zadržení osob mladších 18 let pod vlivem alkoholu a omamných látek či nevhodného trávení volného času v rizikových lokalitách, většinou v barech a hernách.

- **Rodina**

Pokud první podnět ke spolupráci s kurátorem vycházel od rodičů, pak se jednalo především o případy nezvladatelnosti a nerespektování jejich výchovné autority dítětem, o případy jeho soustavného lhaní, krádeží v rodině, útěků z domova a agresivity.

- **Jiné organizace**

Většinou se jedná o úřady, kde se projednávají přestupky mladistvých.

- **Depistáž kurátora**

Při pohovorech s klienty a při jednáních na dalších institucích v případě konkrétního klienta získává kurátor informace i o jeho dalších problémových vrstevnících, tedy o svých potencionálních klientech.

- **Jiné fyzické osoby**

Běžní občané, většinou sousedé klientů, upozorňují na nějaký problém s nezletilým, mnohdy formou anonymních dopisů.

Tabulka č. 7: Specifika nejčastějších problémů chování evidovaných klientů

A) rok 2005

Problém	2005		
	pořadí	četnost	%
Záškoláctví	1	51	29
Trestná činnost majetková	2	28	16
Krádeže	3	19	11
Destrukce majetku	4	17	10
Trestná činnost násilná	5	15	9
Užívání drog	6	13	7
Útěky z domova	7	9	5
Přestupky	8	7	3
Lži, podvody	9	5	3
Nezvladatelnost	10	4	2
Nevhodná parta	11	3	2
Agresivita	12	2	1
Předčasný sex	13	1	1

Počáteční problémy klientů začínají záškoláctvím (29%) a následně trestnou majetkovou činností (16%). Krádeže (11%) a destrukce majetku (10%) se pohybují hned na dalších příčkách.

B) rok 2006

Problém	2006		
	pořadí	četnost	%
Záškoláctví	1	24	16
Krádeže	2	21	14
Přestupek	3	17	12
Trestná činnost majetková	3	17	12
Destrukce majetku	5	15	10
Lži, podvody	6	13	9
Užívání drog	7	11	8
Trestná činnost násilná	8	9	6
Nevhodná parta	9	6	4
Útěky	9	6	4
Agresivita	11	4	3
Nezvladatelnost	12	3	2
Předčasný sex	13	0	0

V roce 2006 byly mezi jednotlivými kategoriemi evidovaných problémů zaznamenány jen velmi nepatrné rozdíly. Přesto opět převažuje záškoláctví (16 %). Velkým problémem jsou také krádeže a trestná majetková činnost. V tomto roce nebyl zaznamenán žádný případ předčasné sexuální zkušenosti.

C) rok 2007

Problém	2007		
	pořadí	četnost	%
Trestná činnost majetková	1	29	19
Krádeže	2	22	15
Záškoláctví	3	21	14
Užívání drog	4	15	10
Trestná činnost násilná	5	13	9
Přestupek	6	12	8
nezvladatelnost	7	9	6
Nevhodná parta	8	8	5
Agresivita	9	6	4
Útěky	10	5	3
Destrukce majetku	10	5	3
Lži, podvody	12	4	3
Předčasný sex	13	2	1

V roce 2007 se do popředí začíná dostávat užívání drog (10%) a oproti minulým letům záškoláctví skončilo až na třetím místě se 14%. U majetkové trestné činnosti je zaznamenán negativní nárůst, který jí zajistil nežádoucí prvenství.

Ve všech třech letech se na začátku žebříčku opakují stejné důvody problémovosti klientů. Jedná se o záškoláctví, krádeže a majetkovou trestnou činnost. Majetkovou trestnou činností se v našich uvedených případech rozumí vloupání do automobilů, novinových stánků, chatařských oblastí, sklepů a bytů, vyjma krádeží, které byly pro své vysoké zastoupení vyčleněny do samostatné kategorie.

Míra násilné trestné činnosti, která se pohybuje od 6% - 9% je také velmi alarmující. Negativním trendem je nejen nárůst počtu loupežných přepadení spáchaných nezletilými osobami, ale i zvyšující se surovost jejich provedení.

Podle vyjádření příslušného kurátora pro mládež má na vznik problémového chování nezletilce výrazný vliv jeho okolí. Doposud každý z evidovaných klientů patřil do nějaké party, která se nakonec projevila jako závadová.

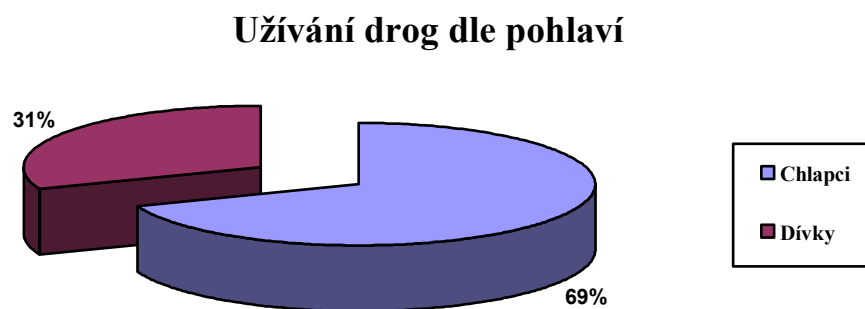
Tabulka č. 8: Poměr mezi chlapci a dívkami rok 2005

2005		
Problém	Chlapci	Dívky
Záškoláctví	26	25
Trestná činnost majetková	28	0
Krádeže	15	4
Destrukce majetku	17	0
Trestná činnost násilná	15	0
Užívání drog	9	4
Útěky z domova	5	4
Přestupky	7	0
Lži, podvody	3	2
Nezvladatelnost	2	2
Nevhodná parta	2	1
Agresivita	2	0
Předčasný sex	0	1

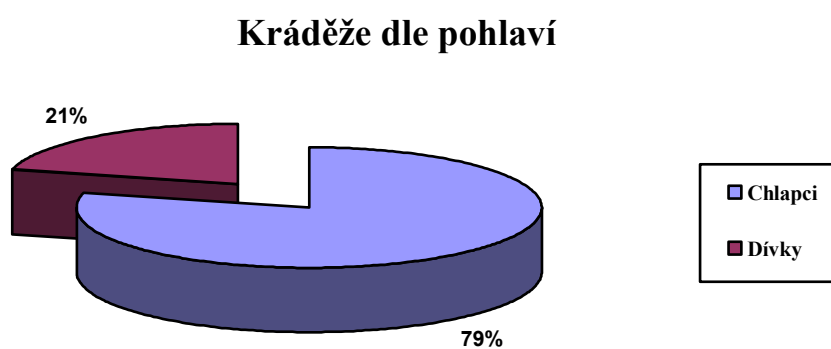
Graf č. 10: Trestná činnost majetková dle pohlaví

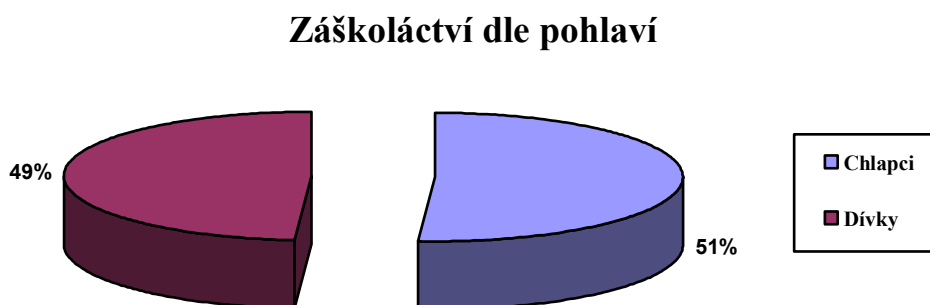
Graf č. 11: Užívání drog dle pohlaví

Graf č. 12: Krádeže dle pohlaví

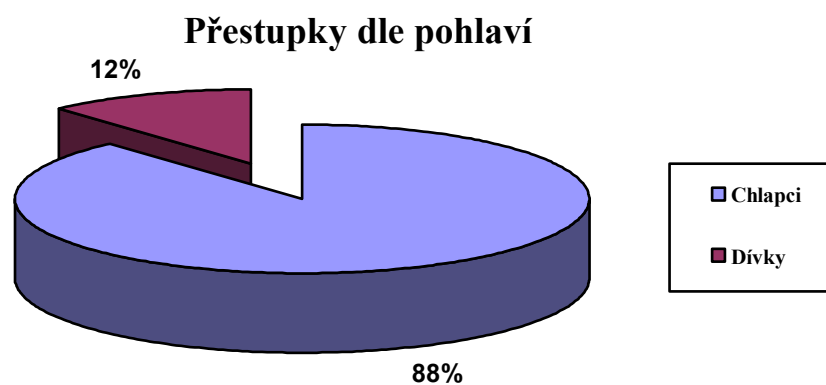
Graf č. 13: Záškoláctví dle pohlaví

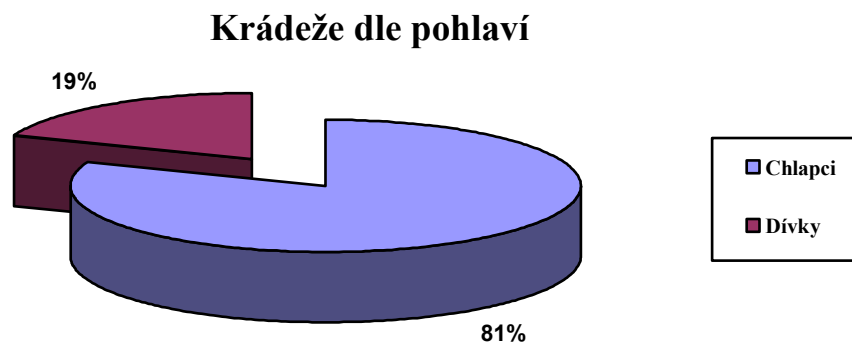
Tabulka č. 9: Poměr mezi chlapci a dívkami rok 2006

2006		
Problém	Chlapci	Dívky
Záškoláctví	14	10
Krádeže	17	4
Přestupky	15	2
Trestná činnost majetková	17	0
Destrukce majetku	13	2
Lži, podvody	5	8
Užívání drog	6	5
Trestná činnost násilná	9	0
Nevhodná parta	4	2
Útěky z domova	3	3
Agresivita	4	0
Nezvladatelnost	2	1
Předčasný sex	0	0

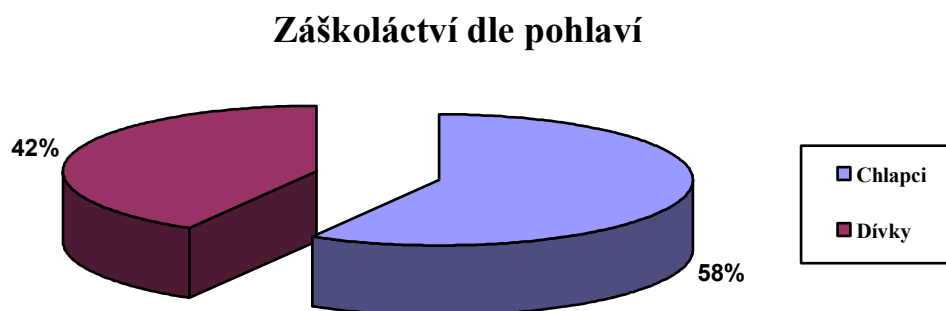
Graf č. 14: Přestupky dle pohlaví

Graf č. 15: Krádeže dle pohlaví

Graf č. 16: Záškoláctví dle pohlaví

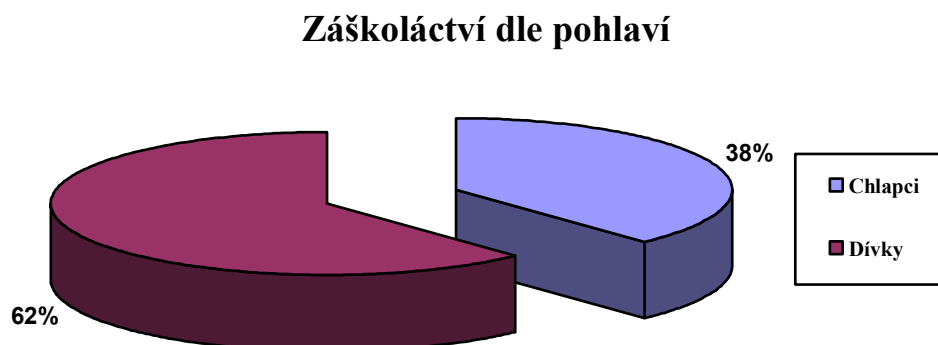
Tabulka č. 10: Poměr mezi chlapci a dívkami rok 2007

2007		
Problém	Chlapci	Dívky
Trestná činnost majetková	29	0
Krádeže	12	10
Záškoláctví	8	13
Užívání drog	10	5
Trestná činnost násilná	13	0
Přestupky	11	1
Nezvladatelnost	5	4
Nevhodná parta	3	5
Agresivita	6	0
Útěky z domova	2	3
Destrukce majetku	5	0
Lži, podvody	2	2
Předčasný sex	0	2

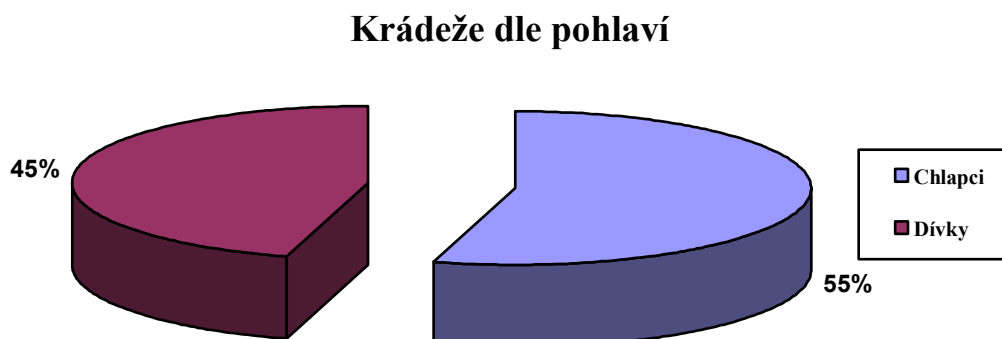
Graf č. 17: Užívání drog dle pohlaví

Graf č. 18: Záškoláctví dle pohlaví

Graf č. 19: Krádeže dle pohlaví

Významná zjištění byla zaznamenána při diferenciaci řešených problémů podle pohlaví klientů kurátora. Nejenže počty chlapců evidovaných v jednotlivých kategoriích výrazně převyšují počty dívek, ale v některých kategoriích zastoupení dívek dokonce absentuje. Na základě toho lze vyvodit, že dívky jsou obecně méně agresivní a vyhýbají se trestné činnosti.

Naopak mají spíše tendence k předčasnému sexu ve věku nižším 15 let, neboť inklinují ke starším chlapcům. Předčasná sexuální zkušenost je u dívek navíc prokazatelná lékařským vyšetřením.

Chlapci v roce 2005 tvoří 75% klientely kurátora pro mládež, v roce 2006 také 75% a v roce 2007 je to 70%. Z toho vyplývá, že více problémoví jsou chlapci.

Rok 2005 zachycuje jasnou převahu záškoláků nad ostatními kategoriemi problémových dětí s vyrovnaným poměrem mezi dívkami a chlapci. V roce 2006 převládají v této kategorii chlapci z 58% a v roce 2007 pro změnu dívky ze 62%. Znázorněné tabulky prokazují 100% zastoupení chlapců na trestné činnosti majetkové i násilné, a to ve všech třech sledovaných letech.

Útěky z domova se sice neřadí mezi nejčastěji evidované problémy, nicméně svou závažností spadají při řešení mezi ty nejsložitější. U dítěte, které se dopustí útěku z domova, je nezbytné důkladně ověřit příčiny jeho jednání a vhodným způsobem napomoci jejich eliminaci. Dítě, které se totiž dobrovolně vzdá bezpečí rodinného zázemí, se buď snaží upozornit své okolí na existující problémy v rodině, nebo trpí vážnou poruchou chování, kvůli které má problémy s respektováním výchovné autority rodičů a stanovených pravidel skupiny v podobě rodiny. Útěkem z domova je dítě vystaveno řadě rizik, která souvisejí zejména s jeho opodstatněnou neschopností zajistit si vhodným způsobem dostatečné množství prostředků na svou obživu a další potřeby. Osamocené nezralé dítě se tak stává velmi snadným terčem pro nebezpečná individua. Samozřejmě také často bývá pod vlivem okolností aktérem protiprávního jednání.

Agresivita, která byla evidována jako jeden ze závažných výchovných problémů, souvisela mimo jiné v řadě případů s podporou a propagací hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka dle § 260 trestního zákona č. 140/1961 Sb., s projevy rasové nesnášenlivosti.

5.8.1 Záškoláctví

Opakovaná neomluvená absence ve škole je dalším závažným výchovným problémem, který je oddělením sociální prevence sledován. Důraz je přitom kladen na děti plnící povinnou školní docházku.

Údaje v tabulce předkládají počty nezletilých dětí, které se ve sledovaném období dopustily opakované nebo rozsáhlé neomluvené absence ve škole. Ve všech uvedených případech byl s nezletilým dítětem a jeho rodiči proveden pohovor a zvolena vhodná opatření k odstranění řešeného negativního jevu.

Značně negativně je v prevenci záškoláctví vnímána skutečnost kompetence zákonného zástupce dítěte při omlouvání jakékoli absence ve škole.

Daný fakt velmi výrazně přispívá k negativnímu jevu v podobě tzv. skrytého záškoláctví. Jedná se o případy, kdy děti úmyslně či z nedbalosti rodičů zanedbávají docházku do školy, avšak rodič následně neodůvodněnou absenci omluví.

Kurátoři pro mládež spolupracovali v individuálních případech s příslušnými školami a odborem sociálních věcí magistrátu. V závažnějších případech, kde preventivní pohovor a následné dočasné sledování vývoje nebyly dostatečně efektivní a řádná školní docházka se nadále zanedbávala, došlo ke spolupráci s dalšími institucemi – odborná pedagogická zařízení, přestupková komise, Policie ČR, soud.

Ve zcela krajních případech dospělo řešení problému až k umístění nezletilého do péče školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. V těchto mezních případech bylo zanedbávání školní docházky vždy pouze jedním z celé řady vykázaných problémů v chování nezletilého či pouhým průvodním jevem při existenci mnohem závažnějšího problému.

Na základě výše uvedeného je zřejmé, že problematika záškoláctví vyžaduje zevrubnější analýzu.

Tabulka č. 11: Evidování záškoláci (Grafy viz. výše)

Rok	2005		2006		2007	
Záškoláci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci
Počet	25	26	10	14	13	8

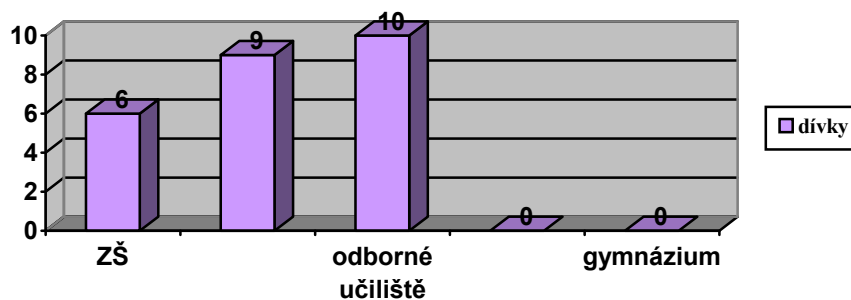
Rapidně snížené počty evidovaných záškoláků v registru jednoho kurátora v letech 2006 a 2007 opět souvisejí s již zmíněným personálním posílením útvaru.

Tabulka č. 12: Záškoláci - navštěvovaná škola

Rok	klienti	počet	ZŠ	spec. škola	odborné učiliště	střední škola	gymnázium
2005	Dívky	25	6	9	10	0	0
	Chlapci	26	6	8	11	1	0
2006	Dívky	10	2	3	4	1	0
	Chlapci	14	4	4	5	1	0
2007	Dívky	13	2	7	4	0	0
	Chlapci	8	2	3	2	1	0

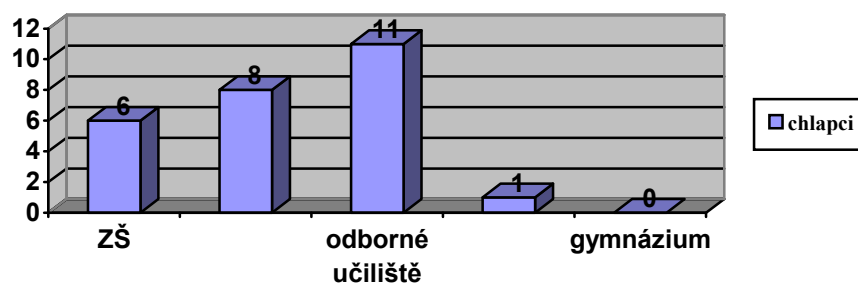
Graf č. 20: Dívky – záškoláci – navštěvovaná škola 2005

Dívky - záškoláci - navštěvovaná škola 2005

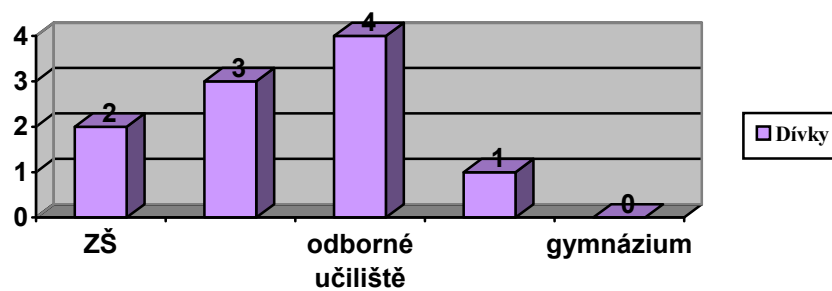
Graf č. 21: Chlapci – záškoláci – navštěvovaná škola 2005

Chlapci - záškoláci - navštěvovaná škola 2005

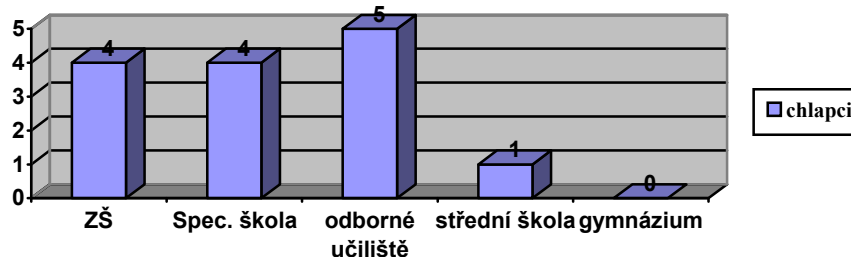
Graf č. 22: Dívky – záškoláci – navštěvovaná škola 2006

Dívky - záškoláci - navštěvovaná škola 2006

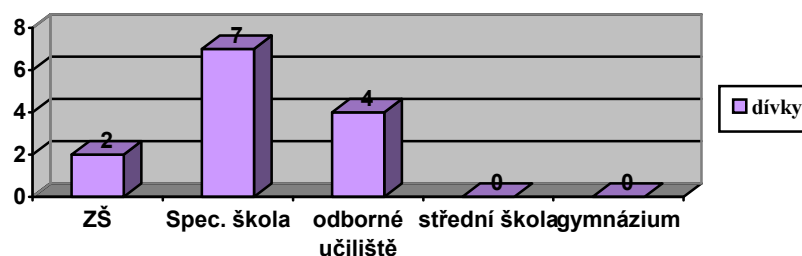
Graf č. 23: Chlapci – záškoláci – navštěvovaná škola 2006

Chlapci - záškoláci - navštěvovaná škola 2006

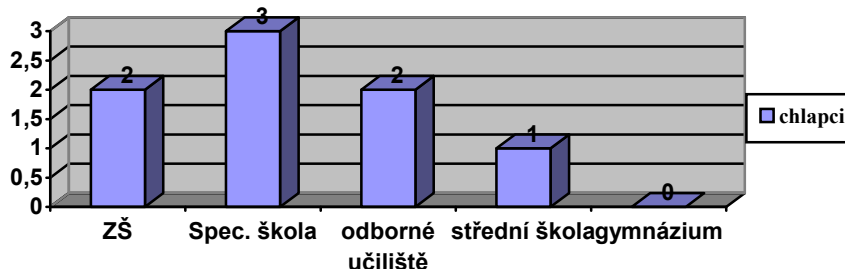
Graf č. 24: Dívky – záškoláci – navštěvovaná škola 2007

Dívky - záškoláci - navštěvovaná škola 2007

Graf č. 25: Chlapci – záškoláci – navštěvované školy 2007

Chlapci - záškoláci - navštěvované školy 2007

Právo na vzdělání je jedním ze základních práv každého dítěte v ČR. Vzhledem k možnosti různého výkladu pojmu **p r á v o** je legislativou upravena tzv. povinná školní docházka, včetně postihů pro případ jejího zanedbávání. Právo, kterým se konkrétně zaručuje gramotnost a sní související jistá soběstačnost jedince, je proto naplňováno nezbytným stanovením povinnosti. Její řádné plnění je v praxi přísně sledováno a vymáháno. Problém však nastává

přestupem na střední stupeň školství, tedy po ukončení povinné školní docházky. Zde se vzdělávání dostává čistě do roviny práva jedince, který jej za splnění určitých podmínek, mezi něž se řadí i řádná docházka na výuku, může plně využít. U mnohých nemotivovaných mladých jedinců tak často dochází k předčasnému ukončení vzdělávacího procesu. Odborná literatura mnohdy zmiňuje, že záškoláctví je počáteční formou pro umařené profesní uplatnění, a to přijatým životním stylem = nicneděláním.

V roce 2005 tři chlapci a jedna dívka dokončili povinnou školní docházku v nižším než 9. ročníku, v roce 2006 tomu bylo ve třech případech a v roce 2007 jen v jednom případě.

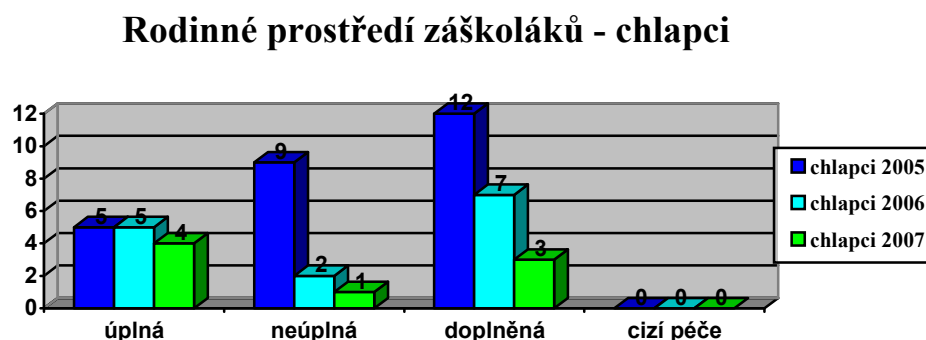
5.8.1.1 Rodinné prostředí záškoláků

Podstatným faktorem ovlivňujícím sklon k absenci ve škole je rodinné prostředí a jeho systém hodnot.

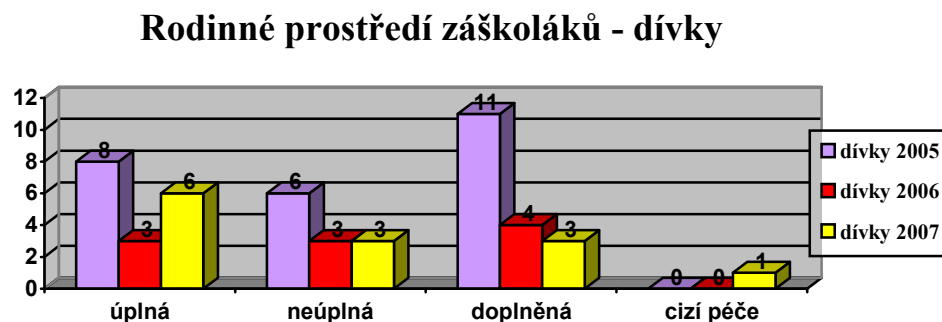
Tabulka č. 13: Rodinné prostředí záškoláků

Rok	klienti	počet	úplná	neúplná	doplněná	cizí péče
2005	Dívky	25	8	6	11	0
	Chlapci	26	5	9	12	0
2006	Dívky	10	3	3	4	0
	Chlapci	14	5	2	7	0
2007	Dívky	13	6	3	3	1
	Chlapci	8	4	1	3	0

Graf č. 26: Rodinné prostředí záškoláků - chlapci

Graf č. 27: Rodinné prostředí záškoláků - dívky

V roce 2005 bylo nejvíce nezletilců - záškoláků z doplněné rodiny, a to 45%. V roce 2006 bylo 46% také z doplněné rodiny. Jen v roce 2007 byla zaznamenána 48% převaha klientů, kteří pocházeli z úplné rodiny.

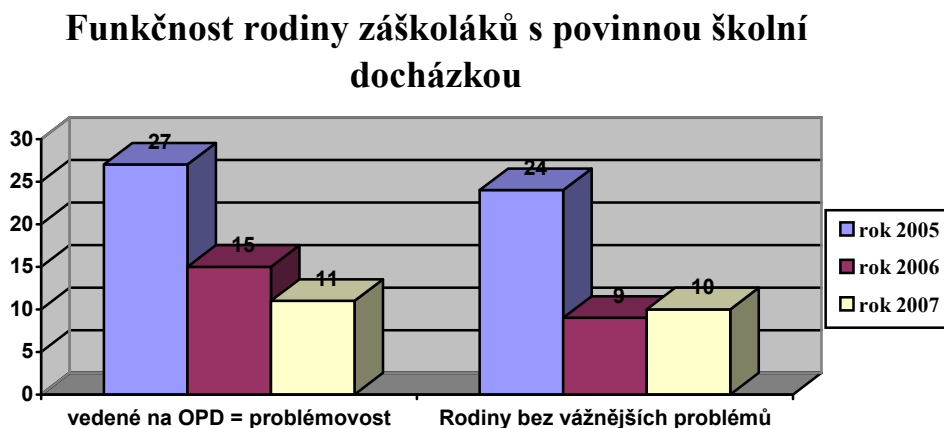
Mezi nejčastější příčiny záškoláctví se řadí prostý nezáměr dítěte o výuku a snaha trávit čas jiným, z pohledu dítěte zábavnějším a smysluplnějším způsobem. Vedle toho může mít záškoláctví ovšem i mnohem hlubší podtext – např. šikanu ze strany spolužáků. Neméně rozhodný vliv lze spatřovat i ve vlastním hodnotovém systému rodiny, tedy samotném postoji rodičů vůči vzdělání. S tímto faktorem se kurátoři setkávají nejčastěji v rodinách romského etnika, kde ve valné většině nepatří vzdělání mezi prioritní životní hodnoty.

Při řešení problému záškoláctví je nezbytný důsledný přístup, neboť záškoláctví samo je mnohdy pouze prvotním problémem, který se postupně rozvine do dalších problémů sociálně patologického charakteru.

Tabulka č. 14: Funkčnost rodiny záškoláků s povinnou školní docházkou

Rok	Klienti a jejich rodiny	vedené na OPD = problémovost	Rodiny bez vážnějších problémů
2005	51	27	24
2006	24	15	9
2007	21	11	10

Graf č. 27: Funkčnost rodiny záškoláků s povinnou školní docházkou

Ve sledovaném období vždy převažovaly více jak z 50% rodiny, které byly již v minulosti evidovány na OPD. Nejmarkantnější rozdíl byl zaznamenán v roce 2006.

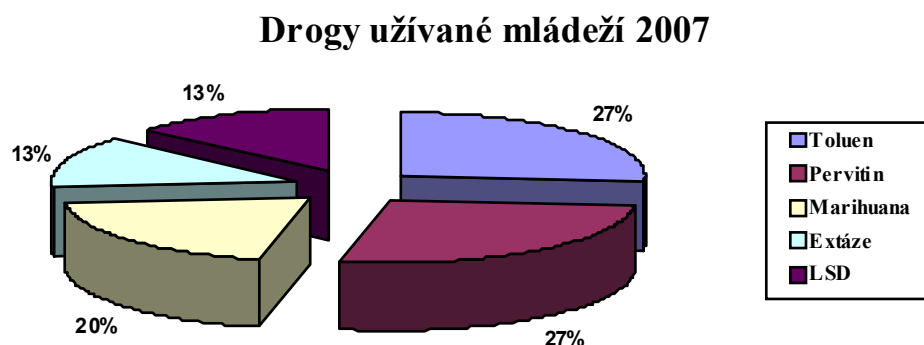
5.8.2 Drogy

Další ožehavou oblastí, která se stala objektem zkoumání, byla problematika zneužívání omamných a psychotropních látek nezletilými klienty kurátora pro mládež.

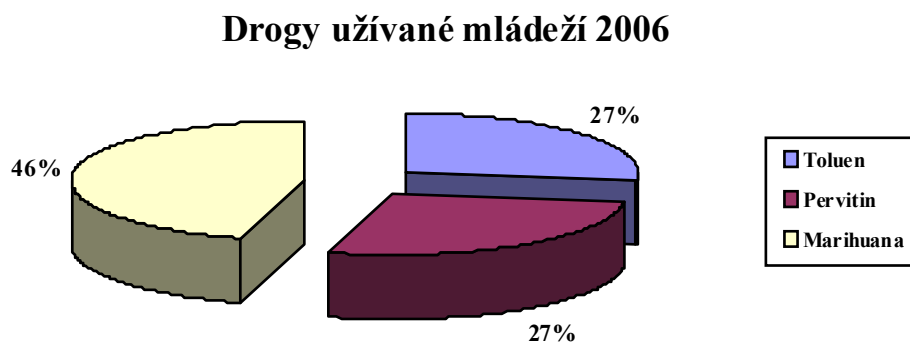
Tabulka č. 15: Drogy užívané mládeží - klienti, u kterých byla droga počáteční důvod kontaktu s kurátorem pro mládež

DROGA	2005	2006	2007
Toluen	4	3	4
Heroin	1	0	0
Pervitin	2	3	4
Marihuana	4*	5*	3*
Hašiš	0	0	0 (1**)
Durman	0	0	0 (1**)
Lysohlávky	0	0	0 (1**)
Extáze	2	0	2
LSD	0	0	2

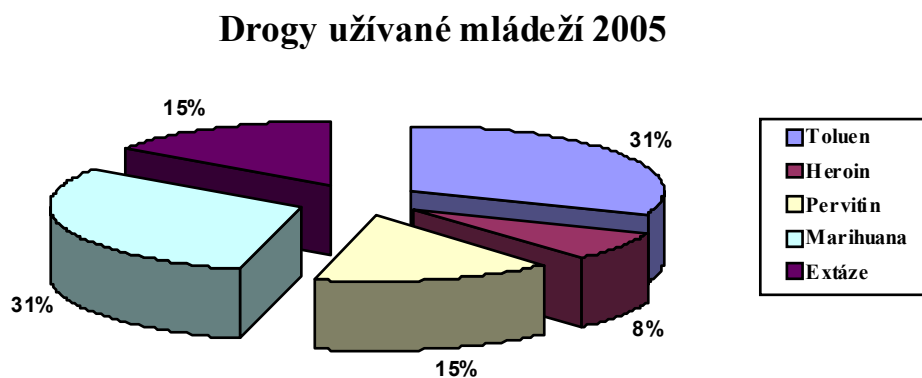
Graf č. 28: Drogy užívané mládeží 2007

Graf č. 29: Drogy užívané mládeží 2006

Graf č. 30: Drogy užívané mládeží 2005

V tabulce jsou uvedené jen druhy návykových látek, které klienti sami uvedli. Alkohol nebyl do výčtu omamných látek zahrnut, neboť s ním mají pravidelnou zkušenost téměř všichni klienti.

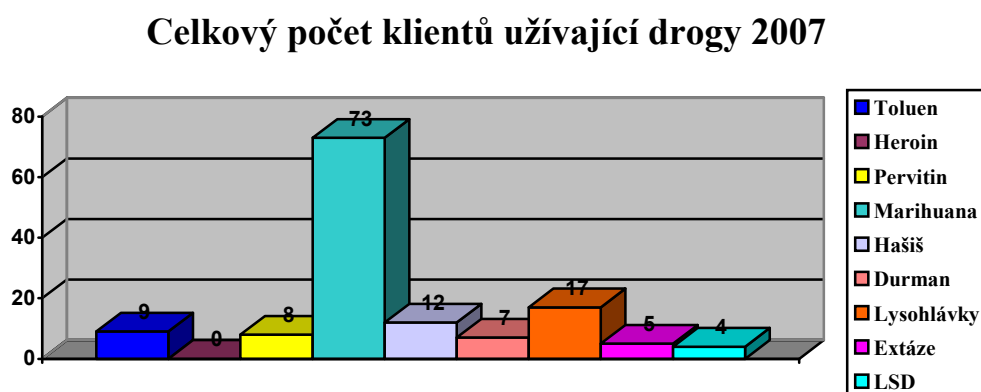
* U marihuany jsou zaznamenáni jen klienti, kteří nezkusili jinou drogu. U ostatních drog je běžná kombinace s marihuanou.

** Jeden klient uvedl, že užil všechny přírodní drogy jako durman, lysohlávky, hašiš a marihuanu.

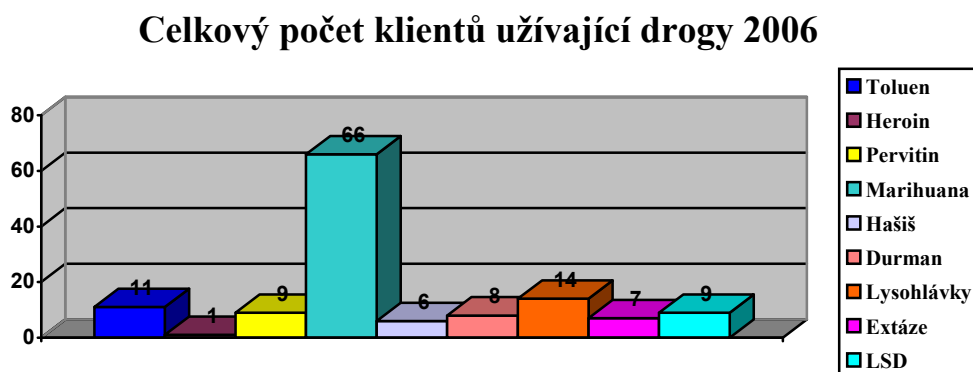
Tabulka č. 16: Drogy užívané mládeží – celkový počet klientů kurátora pro mládež

DROGA	2005	2006	2007
Toluen	13	11	9
Heroin	2	1	0
Pervitin	7	9	8
Marihuana	56	66	73
Hašiš	9	6	12
Durman	13	8	7
Lysohlávky	16	14	17
Extáze	9	7	5
LSD	12	9	4

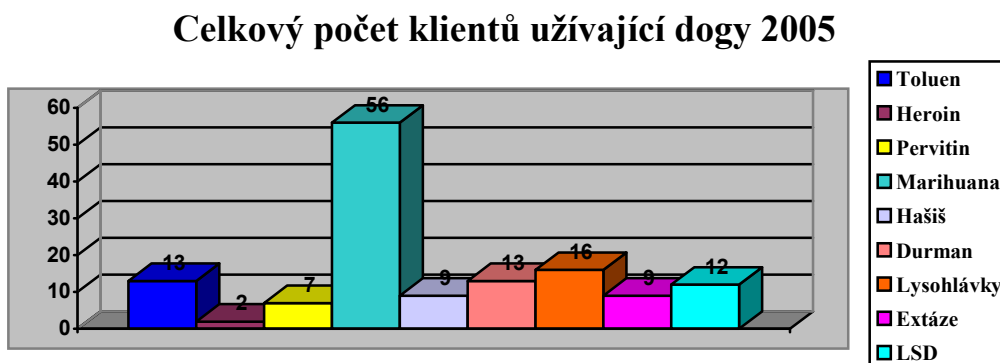
Graf č. 31: Celkový počet klientů užívající drogy 2007

Graf č. 32: Celkový počet klientů užívající drogy 2006

Graf č. 33: Celkový počet klientů užívající drogy 2005

Prioritní postavení mezi omamnými látkami zneužívanými nezletilci patří ve sledovaném období marihuaně. Za příznivou skutečnost lze považovat poměrně nízké zastoupení v počtu evidovaných nezletilců, kteří ve sledovaném období zneužívali LSD, extázi a heroin.

Procentuálně vyrovnané zůstává zastoupení toluenu. Podle závěru kurátora pro mládež se jedná o stabilní jev, který nebyl ani v nijak výrazné míře ovlivněn zákazem prodeje dané omamné látky fyzickým osobám z poloviny června 2007.

Pervitin byl klienty kurátora užíván výhradně formou šňupání, k intravenózní aplikaci drogy nikdo z nich ve sledovaném období nepřistoupil.

Extázi a LSD nezletilci zpravidla zneužívají pouze na diskotékách a jiných obdobných akcích. Naproti tomu marihuana je všední drogou, kterou nezletilci užívají průběžně během dne.

Charakteristickým znakem u nezletilců bylo i pro toto časové období od roku 2005 – 2007 kombinované užívání omamných a psychotropních látek – nejčastěji marihuana s další drogou.

V roce 2007 byl kurátory pro mládež zaznamenán opět nárůst nezletilých osob, které požíly alkoholické nápoje. Jednou z možností markantního nárůstu je úzká spolupráce s Městskou policií v Mostě, která pravidelně při své činnosti nezletilé osoby testuje dechovou zkouškou na přítomnost alkoholu v krvi. V případě zjištění pozitivního výsledku je oddělení sociální prevence okamžitě informováno. V oblasti požívání alkoholu nezletilci existuje poměrně velké riziko pro možný nepříznivý vývoj, a to s ohledem na celkově vysokou míru tolerance k alkoholu ve společnosti.

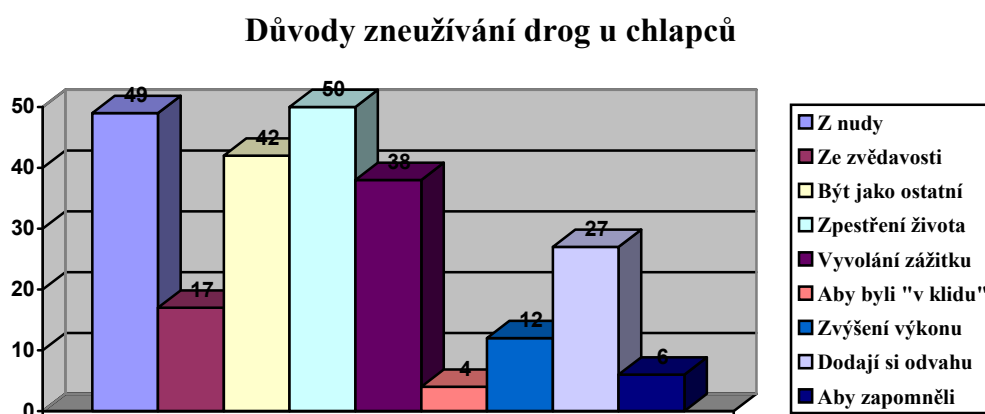
Existuje zcela opodstatněná obava, že počet nezletilců evidovaných oddělením sociální prevence je pouhým minimálním zlomkem celkového počtu všech dětí do 18 let, které s drogou do aktivního kontaktu přijdou. Důvodem je skutečnost, že kurátoři pro mládež pracují pouze s dětmi, u nichž uvedený problém zjistí (informace od rodičů, ze školy, při pohovoru s vrstevníky, ze záznamů Policie ČR nebo Městské policie v Mostě, apod.).

Následně jsou pro ilustraci uvedena zjištění z dotazování kurátora pro mládež. Důležitou otázkou v této problematice je, proč nezletilí drogy berou a jaký byl k tomu jejich prvotní impuls. Někdy je těžké vybrat jen jeden hlavní motiv, který se ještě ke všemu časem mění.

Tabulka č. 17: Důvody zneužívání drog

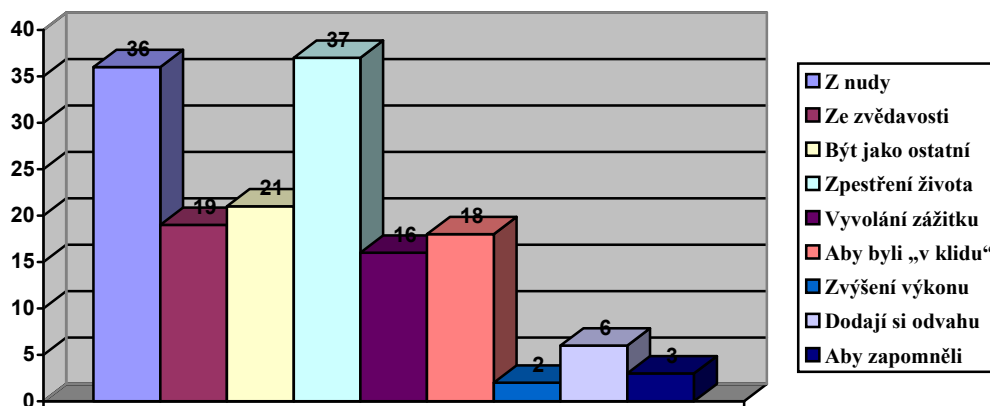
Důvody zneužívání drog		
	dívky	chlapci
Z nudy	36	49
Ze zvědavosti	19	17
Být jako ostatní	21	42
Zpestření života	37	50
Vyvolání zážitku	16	38
Aby byli „v klidu“	18	4
Zvýšení výkonu	2	12
Dodají si odvahu	6	27
Aby zapomněli	3	6

Graf č. 34: Důvody zneužívání drog u chlapců

Graf č. 35: Důvody zneužívání drog u dívek

Důvody zneužívání drog u dívek

Z výše uvedených grafů vyplývá, že nejvíce (23,4%) dívek bere drogy proto, že si chtějí zpestřit život. Stejně je tomu i u chlapců (20,4%). Těsně na druhém místě navazuje jako důvod nuda (20%). Toto zjištění potvrzuje stanovený předpoklad, že mladiství se s drogou prvně setkávají, pokud nemají svůj volný čas vhodně zorganizovaný a se svou partou se pouze bezcílně toulají v okolí svého bydliště.

5.9 Výchovná opatření

Kurátor pro mládež se při evidování nezletilého klienta s jakýmkoli výchovným problémem snaží zjistit příčiny jeho vzniku a svým následným působením přispět k jejich eliminaci. Při své práci využívá řadu metod, pomocí kterých soustředí nezbytná fakta a údaje, na základě nichž potom volí vhodný postup pomoci v nápravném procesu. Jednou z kategorií motivačních nástrojů, která má při své činnosti k dispozici jsou tzv. výchovná opatření.

V souladu se stávající legislativou existují dvě skupiny výchovných opatření:

1) výchovná opatření podle zákona o rodině, která jsou soudem ukládána v občansko-právním řízení z důvodu závažných nedostatků či problémů při výchově dítěte:

- napomenutí
- dohled
- omezení
- ústavní výchova

Zvláštností prvních třech jmenovaných opatření je zákonem stanovená možnost jejich uložení nejen soudem, ale i příslušnou obcí. V praxi mosteckého oddělení sociální prevence je ovšem v souvislosti s problémovým chováním nezletilého nejčastěji využíváno stanovení dohledu nad výchovou, a to soudem. Z valné části se jedná o případy nezletilců, jejichž chování vykazuje tak závažné problémy, které by mohly být důvody i pro nařízení ústavní výchovy. Soudem stanovený dohled nad jejich výchovou je potom vnímán jako určitý psychologický prvek ve výchovném procesu, který by měl jistou negativní motivací přispět k nápravě. Samotný výkon stanoveného dohledu nad výchovou se totiž nijak neliší od běžné práce kurátora pro mládež s nezletilým klientem a jeho rodinou. Jedinou odlišností je rozhodnutí soudu, na základě kterého se sám stává neodmyslitelnou součástí nápravného procesu.

Ústavní výchova zaujímá mezi výchovnými opatřeními zvláštní postavení. Jedná se o krajní zásah do práv dítěte a rodiny. Proto o jejím nařízení může rozhodovat pouze soud. Důkazní řízení je v daných případech velmi složité a soud mnohdy ke svému rozhodnutí vyžaduje řadu odborných stanovisek.

Tabulka č. 18: Nařízení ústavní a ochranné výchovy u mládeže do 18 let

Rok	Ústavní výchova	Ochranná výchova
2005	7	1
2006	4	1
2007	3	0

V roce 2007 bylo na oddělení sociální prevence zaznamenáno celkem 22 případů nově umístěných dětí do péče školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Z evidence klientů vybraného kurátora se jednalo konkrétně o 3 případy.

Na první pohled se zdá, že nejproblémovějším obdobím byl rok 2005. Pro objektivní vyhodnocení získaných statistických údajů je ovšem nezbytné jejich procentuální porovnání, tedy poměr umístěných dětí k celkovému počtu klientů kurátora. Opět se totiž objevuje závadějící numerická disproporce, jejíž zásadní příčina spočívá v již tolikrát zmiňovaném personálním posílení. Po provedeném přepočtu jsou získána následující data, která vedou ke zcela odlišnému závěru. V roce 2005 byla ústavní a ochranná výchova nařízena u 2% klientů kurátora, v roce 2006 tomu bylo u 3,4% a v roce 2007 u 4,6%.

Výkon ústavní a ochranné výchovy je legislativně upraven zvláštním zákonem a řadou odkazů v dalších právních předpisech. Zákonem je zároveň stanovena povinnost sledování efektivity daných opatření za účelem jejich případného zrušení. K tomuto kroku nedochází bohužel v praxi kurátorů pro mládež příliš často. Pravděpodobnou příčinou je fakt, že míru efektivity nařízených opatření ovlivňuje celá řada faktorů – od motivace nezletilého dítěte k nápravě svého chování, přes aktivní spolupráci rodiny až po úroveň samotného výchovného zařízení, kde je dítě umístěno.

2) výchovná opatření jako jeden druh opatření ukládaných podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, který se zabývá řešením protiprávního jednání dětí a mládeže:

Jedná se o opatření, která jsou soudem pro mládež ukládána pachatelům trestné činnosti mladším 18 let. Tito pachatelé jsou dále podle předmětného zákona rozděleni s ohledem na zákonnou věkovou hranici trestní odpovědnosti do

dvou základních skupin – děti mladší 15 let a mladiství. Mladistvým pachatelů mohou být zákonem uloženy celkem tři kategorie opatření, z nichž jednu představují právě výchovná opatření.

Za trestnou činnost osob do 18 let věku se považují činy, které jsou definovány trestním zákonem jako činy trestné - například krádež, podvod, výtržnictví, ublížení na zdraví, loupež, pohlavní zneužívání a znásilnění, podpora a propagace hnutí, vydírání, řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění, neoprávněné užívání cizích věcí, maření výkonu úředního rozhodnutí a další.

U pachatelů mladších 15 let zákon označuje jejich protiprávní skutky jako činy jinak trestné a u mladistvých pachatelů potom jako tzv. provinění.

Pro ilustraci nám poskytl odbor sociálně právní ochrany dětí jejich metodické zpracování výchovných opatření jež jsou přílohou bakalářské práce (viz. příloha č. 4, č. 5 a č. 6).

**Opatření stanovená
soudem pro mládež
za protiprávní činy**

děti mladší 15 let

Dohled probačního úředníka
Zařazení do programu ve SVP
Ochranná výchova

mladiství 15 – 18 let

Výchovná opatření:

- dohled probačního úředníka
- probační program
- výchovné povinnosti
- výchovná omezení
- napomenutí s výstrahou

Ochranná opatření:

- ochranné léčení
- zabrání věci
- ochranná výchova

Trestní opatření:

- obecně prospěšné práce
- peněžitě opatření
- peněžitě opatření
s podmíněným odkladem
výkonu
- propadnutí věci
- zákaz činnosti
- vyhoštění
- odnětí svobody
s podmíněným odkladem
výkonu na zkušební dobu
(podmíněné odsouzení)
- odnětí svobody
s podmíněným odkladem na
zkušební dobu s dohledem
- odnětí svobody nepodmíněné

Tabulka č. 19: Počty uložených výchovných opatření u mladistvých

Rok	Výchovné opatření	Ochranné opatření	Trestní opatření
2005	3	1	11
2006	2	0	9
2007	0	2	6

Mladistvým pachatelům trestné činnosti bylo nejčastěji ukládáno opatření z kategorie trestních opatření a nejméně z kategorie ochranných opatření.

Ověření efektivity uložených opatření ve snaze definování obecného závěru je značně obtížné. Vždy záleží na konkrétním mladistvém jedinci a jeho vlastní motivaci. Z pohledu kurátora pro mládež jsou velmi často ukládána z kategorie trestních opatření tzv. podmíněná odsouzení, která po výchovné stránce nemají na mladistvé klienty v řadě případů výrazný vliv. Málokdy totiž při následné recidivě mladistvého dochází k jeho odsouzení nepodmíněnému. Většinou se pouze zvýší délka trestu odnětí svobody a prodlouží další zkušební doba, na níž je jeho výkon opět podmíněně odložen. Mladistvý pachatel, který tak po výchovné stránce nepocítuje žádnou změnu, může mylně dojít k závěru, že se v podstatě nic závažného neděje. Na druhou stranu opatření obecně prospěšných prací je z výchovného hlediska hodnoceno pozitivně. Mladistvý je povinen za své protiprávní jednání konkrétně něco vykonat, vzdát se části svého volného času, být prospěšný společnosti. Přesto je toto opatření ukládáno minimálně, a to s odůvodněním, že v případě jeho nesplnění dochází k přeměně na trest nepodmíněný. Tento důvod je z pohledu právnického laika jen těžko akceptovatelný.

Obdobný výchovný charakter jako obecně prospěšné práce má i opatření z kategorie výchovných opatření, které je zde zařazeno mezi výchovné povinnosti. Jedná se o povinnost vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu. Problém, který brání jeho častějšímu ukládání, je skutečnost, že jeho navrhovatel musí soudu předložit konkrétní informace o požadované činnosti, kterou má mladistvý vykonat.

Z výchovných opatření lze jako poměrně efektivní u mladistvých pachatelů označit opatření dohled probačního úředníka. Naopak značné problémy

byly v mostecké praxi zaznamenány s opatřením probační program, a to s ohledem na počáteční absenci odpovídajícího programu, který by splňoval zákonem stanovené podmínky, a následně s výraznými organizačními nedostatky při realizaci nově vytvořeného programu. Takřka úsměvným opatřením lze v souvislosti s předpokládanou efektivitou nazvat napomenutí s výstrahou.

V případě nezletilých pachatelů protiprávního jednání je otázka efektivity uložených opatření ještě mnohem složitější, než je tomu v případě pachatelů mladistvých. Důvodem je absence nástrojů k zákonnému vymození jeho naplnění, pokud se mu dítě a jeho rodiče nepodrobí dobrovolně. Výjimku zde tvoří pouze uložení ochranné výchovy, kde je případný výkon rozhodnutí zákonem jasně upraven.

U nezletilých pachatelů protiprávního jednání nezbývá než předpokládat, že samotné řízení vedené policií a zakončené jednáním soudu dostatečně výchovně zapůsobí. Nemalou měrou zde přispívá i samotná činnost kurátora pro mládež, který se svým působením snaží míru výchovného efektu prohloubit.

Z pohledu kurátora pro mládež lze v otázce efektivity ukládaných opatření obecně zhodnotit, že pozitivně jsou vnímána ta opatření, při nichž jsou nezletilí a mladiství pachatelé na úkor svého volného času povinni buď vlastním přičiněním odstranit následky svého jednání, popř. přispět určitou činností celé společnosti, nebo se účastnit odpovídajících programů.

5.10 Závěr šetření

Hlavním cílem mé práce bylo zjistit nejčastější poruchy chování u dětí na Mostecku, které jsou v evidenci kurátora pro mládež. Dále pak, jakým způsobem a z jakých důvodů se dítě do kontaktu s kurátorem pro mládež dostává. Diferencovat tyto důvody s ohledem na pohlaví či rodinné prostředí dítěte. A v neposlední řadě identifikovat subjekty, které OSPOD na problémové nezletilce upozorňují.

Předmětem zkoumání bylo též zjištění počtu ukládaných výchovných opatření dětem s poruchami chování a jejich efektivita.

Při zjišťování problémového chování klientů kurátora pro mládež jsme zjistili, že u 20% klientů v období od roku 2005 – 2007 bylo jako prvotní důvod evidence identifikováno záškoláctví. Na druhém místě se v celkovém počtu evidovaných problémových nezletilců objevily děti, které se dopustily krádeže, a to ve 13%. Třetí místo potom zaujaly s 11% z celkového počtu dětí s trestnou činností, kterou jsme ve škále registrovaných problémů označili jako trestnou činnost majetkovou.

Předmětným zjištěním byl potvrzen náš první předpoklad, že nejčastější poruchou chování bude záškoláctví. K záškoláctví se samozřejmě přidružují další problémy v chování dítěte. Jedná se zejména o lži, sníženou míru respektu vůči autoritám a pravidlům a inklinaci k závadové partě.

V našem zkoumaném vzorku jsme se setkali s problémy, které byly typické spíše pro chlapce. Jednalo se o trestnou činnost majetkovou i trestnou činnost násilnou a o agresivitu, v nichž měli chlapci v porovnání s dívkami 100% zastoupení.

74% podíl chlapců v celkovém počtu evidovaných klientů kurátora pro mládež ve sledovaném období zcela jasně potvrdil správnost i našeho druhého předpokladu, že poruchami chování budou více trpět chlapci.

Nezaznamenali jsme převahu typicky dívčích problémů, jen se ukázalo, že u dívek se dříve vyskytuje první sexuální zkušenost.

Dalším předpokladem bylo, že z více jak 35% klientely kurátora pro mládež bude z neúplné rodiny, která byla nejdříve vedena u OPD (oddělení péče o dítě). V rámci šetření se ukázalo, že nejvíce klientů bylo z úplné rodiny (38%) jenže s malým rozdílem, neboť 36% dětí pocházelo z neúplné rodiny. Tento uvedený fakt potvrzuje stanovený předpoklad, neboť jsme přesáhli námi stanovenou hranici 35%.

Dalším faktorem zkoumání byla nefunkčnost = problémovost rodiny, přičemž můžeme říci, že se nepotvrdil náš předpoklad, jelikož polovina klientů byla z rodin, které nebyly vůbec vedené v evidenci oddělení péče o dítě. Z problémových rodin bylo jen 22% dětí, tudíž ani námi uvedených 30%. Jenže to, že rodiny nebyly vedeny v evidenci oddělení péče o dítě, opět nezaručuje, že

byly funkční, neboť problémy se mohly zatajit. U klientů záškoláků byla ale zjištěna převaha, že děti pocházejí z problémových rodin.

V rámci nápravy a prevence má velký vliv včasné zachycení problémového chování. Orgánu sociálně právní ochrany dětí signalizují problémové nezletilé nejčastěji školy, které tak učinily ve třetině všech případů, poté policie ve 27% případů dětí a dále samotné rodiny nezletilých dětí, které se s 23% prvotních kontaktů umístily na třetím místě.

Při rozboru důvodů záškoláctví, které bylo nejčastější příčinou kontaktu dětí s kurátorem pro mládež, jsme zjistili, jak bylo výše uvedeno, že děti pocházejí většinou z problémových a doplněných rodin. I přesto, že je skoro shodný počet dětí ze základních škol a speciálních, tak můžeme uvést, že snížený intelekt či jiné postižení na záškoláctví určitě vliv mají, protože s ohledem na existenci pouze jedné Základní školy speciální, Základní školy praktické a Praktické školy v Mostě oproti 17 základním školám, jak už samo napovídá, tak dětí se sníženým intelektem bude poměrně vysoké. Jedním z vlivů poruch chování může být právě snadná ovlivnitelnost a manipulovatelnost lidí s nižším intelektem. Je pro ně také složitější vyhodnotit určité důsledky situace a jejich snaha zařadit se do skupiny bývá neadekvátní.

Průzkum provedený v oblasti zneužívání omamných a psychotropních látek nezletilými osobami se dotýkal různých aspektů – od počtu kurátorem evidovaných nezletilých uživatelů drog až po jejich oblíbené drogy. Za nejdůležitější lze ovšem považovat zjištění prvotního impulsu nezletilých, který je vedl k užívání omamných látek. Zde se totiž otevírá široké pole pro možnou prevenci.

Závěr

V předložené práci jsme se soustředili na klasifikaci poruch chování a systém péče o problémové děti. Obecně je problematika poruch chování dětí a dospívajících velmi rozsáhlá a v poslední době stále častěji diskutovaná. O závažnosti daného tématu svědčí nejen celá řada titulů odborné literatury, které se věnují jednotlivým problémům a oblastem, ale i nepřehledné množství informací z dalších zdrojů, jež jsou k dispozici. V bakalářské práci jsme se pokusili pouze o jakési základní rozčlenění této problematiky.

Teoretická část se zabývá zejména vymezením pojmů a popisem etiologie poruch chování. Nejobsáhlejší část práce je zaměřena na konkrétní poruchy chování. Další část zobrazuje stávající systém péče s důrazem na roli kurátora pro mládež, který je jeho nedílnou součástí.

Po uvedení do teorie problematiky poruch chování jsme se věnovali v praktické části pomocí kvalitativních metod, které jsme využívali při šetření, kdy bylo využito metody studia dokumentace a rozhovoru s kurátorem pro mládež, průzkumu nejčastějších poruch chování u dětí na Mostecku.

Dospěli jsme k závěru, že o problémech dětí je vážně nutné často mluvit a řešit je. Důkazem jsou naprosto alarmující výsledky, neboť počet klientů na jednoho kurátora je zdrcující. Získaná data jsou pro nás poučná a zajímavá. Myslíme si, že se podařilo vystihnout skladbu nejčastějších problémů klientů kurátora, takže v tomto směru by se mohl cíl práce podle našeho názoru naplnit.

Touto bakalářskou prací jsme se snažili poukázat na fungující systém péče o problémové jedince a na základě příčinných souvislostí prokázat nezastupitelnou pozici vzájemné komunikace, kterou považujeme za jeden z nejdůležitějších faktorů celého procesu vzniku a vývoje závadového chování dítěte.

Ze zkušeností kurátora pro mládež jsme zjistili, že poruchy chování nepříznivě ovlivňují osobnostní vývoj jedince, jeho životní orientaci a začlenění do společnosti. Bohužel není výjimkou, že se z dětských klientů časem stávají dospělí klienti sociálního kurátora.

Domníváme se, že tato práce je velkým přínosem pro budoucí praxi, neboť ukazuje na to, jak je důležité včasné zachytit jedince se závadovým chováním, diagnostikovat existující problém, odkrýt jeho příčiny a zajistit adekvátní odbornou pomoc.

Doporučujeme, aby každý vychovatel, učitel a kurátor věnoval dostatečnou pozornost také rodičům, neboť kvalita rodinného prostředí předurčuje úspěšnost dítěte. Plně využil jejich snahy a zájmu, případně je k tomu motivoval. Vytvořil s nimi společně plán další výchovy, protože jediné komplexní a jednotný přístup může při nápravě poruchy chování dítěte přinést očekávaný efekt.

Je třeba dětem ukázat, jak různá rozhodnutí vedou k různým důsledkům, a zároveň jim vštípit zodpovědnost za ně. Naučit děti vidět ta správná rozhodnutí a řešení a napomoci jim tak prvním krokem ke správné cestě do života.

Seznam literatury:

1. ADLER, Alfred. *Psychologie dětí: Děti s výchovnými problémy*. 1. vyd. Praha: Práh, 1994. ISBN 80-85809-22-2.
2. ANTIER, Edwige. *Agresivita dětí*. 1. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.
3. DALLOZ, Danielle. *Lhani*. 1. vyd. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-594-6.
4. HARTL, P., HARTLOVÁ H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-303-X.
5. KOUDELKOVÁ, Anna. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha: Victoria Publisching, 1995. ISBN 80-7187-022-6.
6. KOUKOLÍK, František, DRTILOVÁ, Jana. *Zlo na každý den: Život s deprivanty*. 1. vyd. Praha: Galén, 2001. ISBN 80-7262-088-6.
7. KUCHARSKÁ, Anna. *Specifické poruchy učení a chování*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. ISSN 1211-670X.
8. KUCHARSKÁ, Anna. *Specifické poruchy učení a chování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-389-7.
9. LABÁTH, Vladimír a kol. *Riziková mládež*. 1. vyd. Praha: Slon, 2001. ISBN 80-85850-66-4.
10. MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Sociální práce v praxi - Specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.
11. MATOUŠEK, Oldřich. *Dospívání chlapců v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997. ISBN 80-7178-121-5.
12. MATOUŠEK, Oldřich, KROFTOVÁ, Andrea. *Mládež a delikvence: Možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže*. 2. vyd. Praha: portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.
13. Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN – 10). Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky 1992.

14. MICHALOVÁ, Zdeňka. *Analýza dílčích aspektů specifických poruch*. Praha: 2004. ISBN 80-7290-205-9.
15. PACLT, Ivo, FLORIAN Jakub. *Psychofarmakoterapie dětského a dorostového věku*. 1. vyd. Praha: Grada, 1998. ISBN 80-7169-506-8.
16. PEŠATOVÁ, Ilona. *Vybrané kapitoly z etopedie: Klasifikace a diagnostika poruch chování*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. ISBN 80-7083-750-0.
17. PIPEKOVÁ, Jarmila. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. vyd. Brno: Paido, 2006. ISBN 80-85931-65-6.
18. POKORNÁ, Věra. *Teorie a náprava poruch učení a chování*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-570-9.
19. RAUCHFLEISCH, Udo. *Doprovázení a terapie delikventů*. 1. vyd. Boskovice: Albert, 2000. ISBN 80-85834-83-9.
20. RICHTEROVÁ, Libuše a kol. *Psychopatologie*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1969.
21. ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9.
22. ŘÍČAN, Pavel, KREJČÍŘOVÁ, Dana a kol. *Dětská klinická psychologie*. 3. vyd. Praha: Grada, 1997. ISBN 80-7169-512-2.
23. SERFONTEIN, Gordon. *Potíže dětí s učením a chováním*. 1. vyd. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-315-3.
24. SHEEDYOVÁ – KURCINKOVÁ, Mary. *Problémové dítě v rodině a ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-174-6.
25. SOVÁK, Miloš. *Nárys speciální pedagogiky*. 4. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980.
26. SUCHÝ Oldřich, ŠVANCAR Zdeněk. *Mládež a kriminalita*. 1. vyd. Praha: Melantrich, 1972.
27. ŠTÍPEK, Jaroslav. *Sociální příčiny poruch chování obtížně vychovatelné mládeže*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987.
28. ŠVANCAR, Zdeněk, BURIANOVÁ, Jana. *Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988.

29. TRAIN, Alan. *Nejčastější poruchy chování dětí: Jak je rozpoznat a kdy se obrátit na odborníka*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-503-2.
30. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie problémového dítěte školního věku*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998.
31. VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. vyd. Praha : Portál, 1999. ISBN 80-7178-678-0.
32. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšířené vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-802-3.

Elektronické zdroje:

33. http://www.drogy.net/portal/pro-odborniky/media-2/z-domova-2/detska-agresivita-a-poruchy-chovani-_2006_08_18.html
34. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Kriminalita>

Právní předpisy:

35. Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině
36. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních
37. Vyhláška č. 334/2003 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Záznamový arch

Příloha č. 2: Náplň spolupráce OSPOD se zařízením

Příloha č. 3: Činnost kurátora pro mládež

Příloha č. 4: Výchovní opatření dle zákona o rodině

Příloha č. 5: Odpovědnost mládeže za protiprávní činy

Příloha č. 6: Ústavní a ochranná výchova

Příloha č. 1: Záznamový arch

Věk dítěte

Pohlaví:

- a) chlapec
- b) dívka

Rodina je:

- a) úplná
- b) neúplná
- c) doplněná
- d) svěření do péče jiné fyzické osoby (i adopce a pěstounské péče)
- e) ústavní výchova

Rodina v péči sociální odboru:

- a) ano
- b) ne

Nad výchovou dítěte stanoven soudně dohled:

- a) ano
- b) ne

Dítě je žákem:

- a) třídy ZŠ rokem šk. docházky
- b) třídy Spec. školy rokem šk. docházky
- c) ročníku SOU
- d) ročníku SŠ
- e) ročníku gymnázia
- f) nestuduje, nepracuje
- g) pracuje

Kdo kontaktoval kurátora:

- a) škola
- b) policie
- c) rodina
- d) jiné fyzické osoby
- e) jiné organizace
- f) depistáž

Aktuální problémy klientely kurátora pro mládež v roce 2005 – 2007:

- a) záškoláctví
- b) útěky, toulky
- c) lži
- d) podvody
- e) krádeže
- f) destrukce majetku a vlastnictví
- g) agresivita
- h) nezvladatelnost
- i) nerespektování autority
- j) užívání omamných látek
- k) majetková trestná činnost
- l) násilná trestná činnost
- m) přestupek
- n) nevhodné trávení volného času – nevhodná parta
- o) předčasné sexuální zážitky
- p) jiné.....
-

Omamné látky:

- a) Marihuana
- b) Pervitin
- c) Toluén
- d) Extáze

- e) LSD
- f) Lysohlávky
- g) Heroin
- h) Hašiř
- i) Durman
- j) Kokain
- k) Jiné:

.....

.....

Příloha č. 2: Náplň spolupráce OSPOD se zařízením

Školská zařízení dle z. č. 109/2002 Sb.	Náplň spolupráce OSPOD se zařízením	Práce kurátora pro mládež a sociálního pracovníka s klienty v zařízení
Diagnostický ústav	<ul style="list-style-type: none"> • Příprava kompletní dokumentace dítěte k umístění • Pravidelný telefonický a písemný kontakt ohledně vývoje dítěte • Závěrečná zpráva klienta z diagnostického pobytu • Řeší vzniklé výchovné problémy • Součinnost u ošetřovného • Vzájemná informovanost u útěků ze zařízení • Kontakt s rodiči – návštěvy, prázdninové a víkendové pobyty - vyjádření se k propustkám • Řešení stížností dítěte či rodičů, zák. zást. 	<ul style="list-style-type: none"> • Telefonické rozhovory dle potřeby klienta či kurátora
Dětský domov	<ul style="list-style-type: none"> • Pravidelný telefonický a písemný kontakt ohledně vývoje dítěte • Řeší vzniklé výchovné problémy • Součinnost u ošetřovného • součinnost při útěcích ze zařízení • Kontakt s rodiči – 	<ul style="list-style-type: none"> • Pravidelné návštěvy dítěte v zařízení dle § 29, zák. 359/99 Sb. • Telefonické rozhovory s dítětem dle potřeby klienta či kurátora • Pohovory s dítětem v zařízení a jednání se soc. pracovníkem či

	<p>návštěvy, prázdninové a víkendové pobyty – vyjádření se k propustkám</p> <ul style="list-style-type: none"> • Součinnost při zajištění potřebných dokladů např. k vyřízení OP, studia... • Řešení stížností rodičů či dítěte 	<p>vychovatelem (vzájemná informovanost)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Při nadcházejícím propuštění ze zařízení projednat budoucí bytovou a pracovní situaci
Dětský domov se školou	<ul style="list-style-type: none"> • Pravidelný telefonický a písemný kontakt ohledně vývoje dítěte • Řeší výchovné problémy • Útěky • Kontakt s rodiči – návštěvy, prázdninové a víkendové pobyty • Vyjádření se k přestupu na střední školu • Zajištění potřebných dokladů 	<ul style="list-style-type: none"> • pravidelné návštěvy dětí v zař. dle § 29, zák. 359/99 Sb.- pohovor v zařízení a jednání s pedagog. či soc. pracovníkem • Při nadcházejícím propuštění ze zařízení projednat návrat do rodiny a kmenové školy
Výchovný ústav	<ul style="list-style-type: none"> • Pravidelný telefonický a písemný kontakt ohledně vývoje dítěte • Řeší výchovné problémy • Útěky • Kontakt s rodiči – návštěvy, prázdninové a víkendové pobyty • účast při skupinových sezení • <i>dále viz. DDŠ, DD</i> 	<i>viz. DDŠ, DD</i>

<p>Středisko výchovné péče</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Zprostředkování klientů • Pravidelný telefonický a písemný kontakt ohledně vývoje dítěte – vzájemná informovanost • Účastní se terapeutických sezení • Kontakt s rodinou a se školou • Součinnost při útěcích • Závěrečná zpráva z pobytu 	<ul style="list-style-type: none"> • návštěva klienta při pobytu ve středisku – pohovor s dítětem a pedagogem či soc. pracovníkem
---	--	--

Příloha č. 3: Činnost kurátora pro mládež

Činnost kurátora pro mládež (vychází z popisu pracovní funkce)	
Práce s rodiči	1 Práce s klienty
<ul style="list-style-type: none"> • navštěvuje rodiče či zákonné zástupce v místě bydliště a prošetřuje poměry v rodině • zve si je k pravidelným konzultacím ze kterých zpracovává zápisy, vede spisovou agendu o případu klienta • umožňuje náhled do spisové dokumentace na základě žádosti • poskytuje poradenství • doporučuje specializovaná zařízení a odborníky • pomáhá rodičům při řešení výchovných, rodinných, sociálních a osobních problémů • řeší akutní krizové situace (např. formou návrhu na předběžné opatření nebo návrhu či podnětu na jiné opatření ve výchově) • spolupůsobí na zlepšení podmínek v rodině • navštěvuje minimálně jednou za tři měsíce rodiče, jejichž dítě bylo umístěno do ústavní či ochranné výchovy, a to za účelem pomoci při odstranění důvodů daného opatření 	<ul style="list-style-type: none"> • vyhledává ohrožené děti • pomáhá dětem při řešení výchovných, rodinných, osobních a sociálních problémů a akutních krizových situacích • vede opakované pohovory s dítětem (doma, ve škole, na úřadě.....) • účastní se úkonů v trestním řízení proti mladistvým a nezletilým pachatelům (výsledky, konfrontace, rekognice, seznámení s výsledky vyšetřování..) • je přítomen u výchovné komise ve škole • účastní se přestupkového řízení u mladistvého • účastní se hlavního líčení v tr. věcech proti mladistvým • účastní se soudu ve věcech mládeže dle zák. 218/2003 Sb. • pomáhá mladistvým a nezletilým osobám propuštěným z ÚV nebo OV a mladistvým z vazby či výkonu trestu, aby se co nejvhodněji začlenily do společnosti • navštěvuje je ve věznicích 1x za tři měsíce • navštěvuje děti ve výchovných zařízeních dle zák. 359/99 Sb. • pořádá výchovně rekreační tábory a víkendové pobyty či jiné akce pro děti z rodin, které řádně neplní své funkce nebo u dětí, kde se vyskytují výchovné problémy

Příloha č. 4: Výchovná opatření dle zákona o rodině

V ý c h o v n á o p a t ř e n í dle zákona o rodině

- ↗ legislativní zakotvení
- ↗ druhy výchovných opatření
- ↗ rozhodování o výchovných opatřeních
- ↗ realizace uložených opatření

☑ **legislativní zakotvení**

- ÚMLUVA O PRÁVECH DÍTĚTE

Čl. 3 - *nejlepší zájmy dítěte* - stát učiní veškerá možná opatření pro blaho dítěte

Čl. 19 - *ochrana před násilím a zanedbáváním* - stát činí veškerá potřebná zákonodárná, správní, sociální a **výchovná** opatření k ochraně dětí ...

- ZÁKON O RODINĚ (č. 94/1963 Sb.)

HLAVA DRUHÁ (§§ 42 - 50, **§43, §47**) = výchovná opatření

- ZÁKON O SOCIÁLNĚ PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ (č. 359/1999 Sb.)

ČÁST TŘETÍ (§§ 10 - 38, **§13, §14**) = opatření sociálně právní ochrany

- OBČANSKÝ SOUDNÍ ŘÁD (č. 99/1963)

HLAVA PÁTÁ (§§ 176 - 180, **§178**) = péče soudu o nezletilé

☑ **druhy výchovných opatření**

§ 43 zákona o rodině

- **NAPOMENUTÍ**
- **DOHLED**
- **OMEZENÍ**

§ 43 odst. 1 zák. o rodině

- vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte, může soud, neučinil-li tak správní orgán sociálně právní ochrany dětí, učinit tato opatření:

a) **napomene** vhodným způsobem nezletilého, jeho rodiče a osoby, které narušují jeho řádnou výchovu

b) stanoví **dohled** nad nezletilým a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě

bydliště nebo na pracovišti

c) uloží nezletilému **omezení**, která zabrání škodlivým vlivům na jeho výchovu, zejména návštěvu

podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodných

- **nezletilým** se rozumí osoba ve věku **do 18 let**

(dle ust. § 8 zák. č.40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů;

často zaměňováno s velmi známým využíváním pojmu *nezletilý* v terminologii z praxe trestního

práva, kdy je takto označována osoba mladší 15 let, tedy trestně neodpovědná)

☒ **rozhodování o výchovných opatřeních**

O uložení výchovných opatření je oprávněn rozhodovat:

1) obecní úřad

- § 13 zák. o SPOD

- o výchovných opatřeních rozhoduje obec v přenesené působnosti ve správním řízení

(z vlastního podnětu, na návrh účastníka řízení, z podnětu jiného orgánu)

- opis rozhodnutí, které je vydáno po projednání věci, je zaslán obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností

- obecní úřad sleduje dodržování opatření, o nichž rozhodl (např. stanovený dohled sama vykonává)

- o odvolání proti rozhodnutí obecního úřadu rozhoduje ve druhém stupni správního řízení krajský úřad

2) soud

- soud rozhoduje o uložení výchovných opatření v občanskoprávním řízení podle občanského

soudního řádu

(§ 178 o. s. ř. = ... soud vyřizuje podněty a upozornění fyzických a právnických osob

stran výchovy nezletilého a činí vhodná opatření ...)

- § 14 zák. o SPOD vymezuje kompetence obecního úřadu obce s rozšířenou působností k podávání návrhů a obecního úřadu k podávání podnětů soudu na opatření týkající se výchovy nezletilého

- v odst. 1 - jsou taxativně vymezeny 4 případy, kdy obec. úřad obce s rozšířenou působností podává soudu **návrh** na opatření ve věcech výchovy nezletilého
- v odst. 3 - je zakotveno oprávnění obecního úřadu podávat soudu **podněty** k opatřením

ve věcech výchovy nezletilého
- uvedené je v analogické souvislosti se zmíněným § 178 o.s.ř. a souvisí s citovanými vých. opatřeními dle § 43 zák. o rodině

pozn.: v mostecké praxi

po vzájemné dohodě jsou ze strany oddělení sociální prevence podávány podněty k výchovným opatřením

(§ 43 zák. o rodině, o nichž má rozhodnout soud) na Okresní státní zastupitelství v Mostě, které následně k soudu podává **návrh**

§ 35 o.s.ř. = účast státního zastupitelství

- odst. 1 - státní zastupitelství může vstoupit do zahájeného řízení ve věcech:

písmeno b) uložení vých. opatření podle § 43 zák. o rodině

- odst. 3 - státní zastupitelství může podat ve veřejném zájmu návrh na zahájení řízení

☒ **realizace uložených výchovných opatření**

§ 13 odst. 2 zák. o SPOD

- účinnost opatření uložených obecním úřadem si sleduje **obecní úřad sám**

- účinnost opatření uložených soudem sleduje **obecní úřad** nebo **obecní úřad obce**

s rozšířenou působností jsou-li o to soudem požádáni

- analogická souvislost s **§ 47 odst. 1 zák. o rodině:**

Soud soustavně sleduje provádění výchovných opatření jím učiněných a hodnotí jejich účinnost. Soud může požádat obec nebo obecní úřad obce s rozšířenou působností, aby

namísto soudu sledovaly, zda jsou dodržována opatření učiněná soudem.

§ 43 odst. 1 písmeno b) zák. o rodině

- stanovený dohled nad nezletilým se provádí za součinnosti školy,

občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti

§ 43 odst. 2 zák. o rodině

- opatření učiněná obcí nepotřebují schválení soudem, jsou rovnocenná

- *měnit* nebo *rušit* taková opatření může orgán, který je učinil.

§ 14 odst. 2 zák. o SPOD

- obecní úřad obce s rozšířenou působností je oprávněn podat soudu **návrh** na

zrušení jím uložených výchovných opatření (podle § 43 zák. o rodině), pokud

splnila svůj účel a vedla k nápravě ve výchově nezletilého

NÁVRHOVÉ KOMPETENCE

na úseku činnosti kurátorů pro mládež

užité právní předpisy:

1. zákon o rodině (z. č. 94/1963 Sb.) - **ZOR**

2. zák. o sociálně právní ochraně dětí (z. č. 359/1999 Sb.) - **SPOD**

3. občanský soudní řád (z. č. 99/1963 Sb.) - **OSŘ**

4. zákon o soudnictví ve věcech mládeže (z.č. 218/2003 Sb.) - **SVM**

5. zákon o přestupcích (z.č. 200/1990 Sb.) - **PZ**

kurátoři pro mládež jsou zmocněni podat návrh na:

- 1. **nařízení ústavní výchovy**
§ 14 odst. 1 písm. c) SPOD (dle § 46 odst. 1 ZOR)
- k okr. soudu v místě trvalého pobytu dítěte (prac. obvod kurátora)
- 2. **prodloužení ústavní výchovy**
§ 14 odst. 1 písm. d) SPOD (dle § 46 odst. 1 ZOR)
- k příslušnému okr.soudu, který ústavní výchovu nařídil
- 3. **zrušení ústavní výchovy**
§ 14 odst. 1 písm. d) SPOD (dle § 46 odst. 2 ZOR)
- k příslušnému okr. soudu, který ústavní výchovu nařídil

- 4. *zrušení výchovných opatření (dohled, napomenutí, omezení - uložena soudem)*
 § 14 odst. 2 SPOD (dle § 43 odst. 2, § 47 odst. 1)
 - k příslušnému soudu, který výchovné opatření uložil a sleduje jeho účinnost
- 5. *vydání předběžného opatření*
 § 16 SPOD (dle § 76a OSŘ, § 75 odst. 1, 3 OSŘ)
 - k místně příslušnému okresnímu soudu (pracovní obvod kurátora)
- 6. *výkon rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy*
 § 28 SPOD (dle § 251 a §§ 272 -273a OSŘ)
 - k okr.soudu, který ústavní výchovu nad nezletilým nařídil
- 7. *upuštění od výkonu ochranné výchovy*
 § 83 odst. 1 SVM
 - k soudu pro mládež, který ochrannou výchovu uložil
- 8. *propuštění z ochranné výchovy*
 § 84 odst. 1 SVM
 - k soudu pro mládež, v jehož obvodu je ochranná výchova vykonávána
- 9. *prodloužení ochranné výchovy*
 § 86 odst. 1 SVM
 - k soudu pro mládež, v jehož obvodu je ochranná výchova vykonávána
- 10. *podmíněné umístění mimo výchovné zařízení při výkonu ochranné výchovy*
 § 85 odst. 1 SVM
 - k soudu pro mládež, v jehož obvodu je ochranná výchova vykonávána
- 11. *změnu ochranné výchovy na ústavní a naopak*
 § 87 odst. 1 SVM
 - k soudu pro mládež, v jehož obvodu je ochranná nebo ústavní výchova vykonávána
- 12. *upuštění od výkonu zbytku zákazu činnosti*
 § 92 odst. 1 PZ
 - ke správnímu orgánu, který přestupek projednal v prvním stupni a o sankci rozhodl
- 13. *změnu nebo zrušení výchovných opatření uložených soudem pro mládež*
 § 81 odst. 1 SVM

- k soudu pro mládež, který ochrannou výchovu uložil

podněty podávané kurátory pro mládež na:

- 1. **uložení výchovného opatření (dohled, napomenutí, omezení)**
§ 14 odst. 3 SPOD (dle § 43 ZOR, § 178 odst. 1 OSŘ, § 35 odst. 3 OSŘ)
- k okresnímu státnímu zastupitelství (po dohodě v zájmu urychlení řízení)
!!! dle ustanovení § 14 odst. 3 SPOD je k uvedenému kompetentní *obecní úřad*
kurátoři jsou zařazeni do *obecního úřadu obce s rozšířenou působností*

- 2. **uložení opatření dle SVM**
v případě mladistvých - výchovná, ochranná a trestní opatření, popř. alternativní způsoby řešení
 - v přípravném řízení uvedeno do zprávy k osobním poměrům mladistvého (kurátor pro mládež zpracovává na žádost PČR dle § 55 SVM)
 - při hlavním líčení v závěrečné řečiv případě nezletilých – opatření dle § 93 SVM (dohled probač. úředníka, zařazení do programu v SVP,
ochranná výchova)
 - uvedeno ve zprávě k osobním a rodinným poměrům dítěte mladšího 15 let
(kurátor pro mládež zpracovává na žádost PČR dle ust. § 8 trestního řádu)
 - při jednání soudu v řízení o uložení opatření dítěti mladšímu 15 l

Příloha č. 5: Odpovědnost mládeže za protiprávní činy

Odpovědnost mládeže za protiprávní činy

Mládež

- mladiství ve věku 15 – 18 let
- děti mladší 15 let

protiprávní činy

- činy uvedené v trestním zákoně jako činy trestné
 - *Listina základních práv a svobod* - čl. 32 odst. 1, druhá věta
= *zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena*
 - *Úmluva o právech dítěte* - čl. 40

2 Zákon

č. 218/2003 Sb.

o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže
zákon o soudnictví ve věcech mládeže

zákon upravuje:

- *Podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy*
- *Druhy opatření ukládaných mládeži za protiprávní činy*
- *Postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže*

orgány činné podle zákona:

spolupracující subjekty:

- *Policejní orgány o Orgán sociálně právní ochrany dětí*
- *Státní zástupci o Probační a mediační služba ČR*
- *Soudy pro mládež*

základní zásady zákona:

- *Nikdo nemůže být postižen za čin, který nebyl trestným v době jeho spáchání*
- *Opatření a způsob jejich ukládání směřují především k obnovení narušených sociálních vztahů, začlenění dítěte mladšího patnácti let nebo mladistvého do rodinného a sociálního prostředí a k předcházení dalším protiprávním činům*
- *Při ukládání opatření se přihlíží k osobnosti toho, komu je ukládáno, včetně jeho věku a rozumové a mravní vyspělosti, zdravotnímu stavu a jeho osobním, rodinným a sociálním poměrům*
- *Způsob výchovy mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let nemůže být důvodem pro uložení opatření podle tohoto zákona*
- *Zvláštní důraz je kladen na ochranu osobních údajů mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let, proti němuž je podle tohoto zákona vedeno řízení (vychází z principu presumpce neviny)*
- *Každé protiprávní jednání mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let musí být soudem pro mládež projednáno bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě*
- *Soudci, státní zástupci, příslušníci policejních orgánů a úředníci Probační a mediační služby musí mít zvláštní průpravu pro zacházení s mládeží*
- *Řízení podle tohoto zákona musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávní činem nebo se mu dostalo jiného zadostiučnění*

Druhy opatření (děti mladší 15 let)

Dětem mladším patnácti let, které se dopustí činu jinak trestné (protiprávního činu), může soud pro mládež uložit:

- **Dohled probačního úředníka**
- **Zařazení do programu ve středisku výchovné péče**
jedná se o vhodné programy terapeutické, psychologické či výchovné
- **Ochranná výchova**
 - lze uložit pouze dítěti mladšímu 15 let, které v době spáchání činu však dovršilo již 12. rok svého věku
 - lze uložit dítěti, které se dopustilo činu, za nějž trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu
 - lze uložit dítěti, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu a je-li to nezbytně nutné k zajištění řádné výchovy
- Dítěti může být uloženo současně více opatření. O uložení opatření rozhoduje soud pro mládež rozsudkem. Při ukládání opatření se dbá na výchovné působení na dítě a preventivní účinek opatření.
- Soud pro mládež **může od uložení opatření upustit**, je-li dostačující samotné projednání činu dítěte státním zástupcem nebo před soudem

Druhy opatření (mladiství)

Mladistvým, kteří se dopustí provinění (protiprávního činu), může soud pro mládež uložit opatření:

- ☒ V ý c h o v n á
- ☒ O c h r a n n á
- ☒ T r e s t n í

☒ **Výchovná opatření**

- **Dohled probačního úředníka**

= pravidelné sledování a kontrola

- chování mladistvého
- dodržování soudem uložených opatření
- výchovného působení rodičů na mladistvého

= vedení mladistvého k řádnému životu v souladu se zákonem povinnosti mladistvého

1. spolupracovat s probačním úředníkem dle stanoveného způsobu
2. dostavovat se k probačnímu úředníkovi ve stanovených lhůtách
3. informovat probačního úředníka o svém pobytu, zaměstnání, dodržování uložených omezeních nebo povinnostech, popř. jiných důležitých okolnostech pro výkon dohledu
4. nebránit probačnímu úředníkovi ve vstupu do obydlí

- **Probační program**

= program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném životě mladistvého

podmínky: - program musí být vhodný k potřebám mladistvého a zájmům společnosti

- mladistvému musí být poskytnuta dostatečná možnost seznámit se s obsahem

programu

- mladistvý musí souhlasit se svou účastí v programu

- probační program musí být schválen ministrem spravedlnosti a zapsán

v seznamu probačních programů vedeného Ministerstvem spravedlnosti ČR

- **Výchovné povinnosti**

soud pro mládež (nebo v přípravném řízení státní zástupce) může mladistvému uložit povinnost:

1. bydlit s rodiči nebo jiným dospělým odpovědným za jeho výchovu

2. jednorázově nebo ve splátkách zaplatit přiměřenou peněžitou částku

- určeno na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti

- z prostředků, s nimiž mladistvý samostatně disponuje

3. vykonat bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu

- smí být uloženo jen tak, aby nenarušilo přípravu mladistvého na budoucí povolání

- nejvýše v rozsahu 60 hodin celkem, a to maximálně 4 hodiny denně, 18 hodin týdně

- přihlíží se ke zdravotní způsobilosti mladistvého

4. usilovat o vyrovnaní s poškozeným

5. nahradit škodu způsobenou proviněním nebo jinak přispět k odstranění následků provinění

6. podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným лечením

7. *podrobit se ve volném čase vhodnému programu k rozvoji sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem*

- přihlíží se ke zdravotní způsobilosti mladistvého

- **Výchovná omezení**

soud pro mládež (nebo v přípravném řízení státní zástupce) může mladistvému uložit výchovné omezení:

1. *nenavštěvovat určité akce, zařízení nebo jiná pro mladistvého nevhodná prostředí*

- smí být uloženo jen tak, aby nenarušilo přípravu mladistvého na budoucí povolání, popř. jeho výkon povolání či zaměstnání

2. *nestýkat se s určitými osobami*

- smí být uloženo jen tak, aby nenarušilo přípravu mladistvého na budoucí povolání, popř. jeho výkon povolání či zaměstnání

3. *nezdržovat se na určitém místě*

- smí být uloženo jen tak, aby nenarušilo přípravu mladistvého na budoucí povolání, popř. jeho výkon povolání či zaměstnání

4. *nepřechovávat předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění*

- smí být uloženo jen tak, aby nenarušilo přípravu mladistvého na budoucí povolání, popř. jeho výkon povolání či zaměstnání

5. *neužívat návykové látky*

6. *neúčastnit se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích*

7. *neměnit bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu*

- smí být uloženo jen tak, aby nenarušilo přípravu mladistvého na budoucí povolání, popř. jeho výkon povolání či zaměstnání

8. *neměnit bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně svoje zaměstnání*

- **Napomenutí s výstrahou**

=soud pro mládež (nebo v přípravném řízení státní zástupce) vytkne důrazně mladistvému v přítomnosti jeho zákonných zástupců protiprávnost jeho činu, současně ho upozorní na konkrétní důsledky, jež mu hrozí v případě, že by se v budoucnu dopustil dalších provinění

- při napomenutí s výstrahou může soud pro mládež (nebo v přípravném řízení státní zástupce), je-li to účelné a vhodné, přenechat výchovné postižení mladistvého jeho zákonným zástupcům, škole nebo výchovnému zařízení (v němž mladistvý žije) – ti jsou následně povinni o výsledku soud vyrozumět

☒ **Ochranná opatření**

- **Ochranné léčení**

- **Zabrání věci**

- **Ochranná výchova**

soud pro mládež uloží mladistvému ochrannou výchovu v případě splnění některé z podmínek:

1. o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž mladistvý žije
2. dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána

3. prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nařízení ústavní výchovy podle zákona o rodině je opatřením nedostačujícím

☑ **Trestní opatření**

- **Obecně prospěšné práce**

- u mladistvého maximálně 200 hodin

podmínky: horní hranice trestní sazby nepřevyšuje 5 let

výkon OPP nesmí ohrožovat zdraví, bezpečnost a mravní vývoj mladistvého

- **Peněžitě opatření**

- u mladistvého:

a) ve výměře 1 000,- až 500 000,- Kč

b) formou denní sazby od 100,- do 1 000,- Kč po dobu 5 – 500 dnů

podmínky: horní hranice trestní sazby nepřevyšuje 3 léta, mladistvý je výdělečně činný nebo to umožňují jeho majetkové poměry svým úmyslným proviněním získal nebo snažil získat majetkový prospěch

- **Peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu**

zkušební doba: až 3 léta

- **Propadnutí věci**

- **Zákaz činnosti**

- u mladistvého horní hranice sazby maximálně 5 let

podmínka: zákaz činnosti nesmí být překážkou v přípravě na budoucí povolání

- **Vyhoštění**

- u mladistvého ve výměře od 1 do 5 let

podmínky: - mladistvý nesmí být trestem vydán nebezpečí zpustnutí

- možné uložit pouze mladistvému, který není občanem ČR, nebylo mu přiznáno postavení uprchlíka ani mu nebyl poskytnut azyl, nemá na území ČR povolen dlouhodobý pobyt z důvodu pracovního a sociálního zázemí, je známa státní příslušnost mladistvého a nehrozí nebezpečí následného pronásledování mladistvého ve státě, kam má být vyhoštěn, z důvodu rasy, národnosti, příslušnosti k určité sociální skupině, náboženského a politického smýšlení

- přihlíží se k osobním a rodinným poměrům

- **Odnětí svobody s podmíněným odkladem výkonu na zkušební dobu (podmíněné odsouzení)**

- u mladistvého stanovení zkušební doby na jeden rok až tři léta
- nad mladistvým může být ve zkušební době soudem pro mládež stanoven dohled
- v odůvodněných případech může být zkušební doba přiměřeně prodloužena, maximálně však do pěti let

- **Odnětí svobody s podmíněným odkladem na zkušební dobu s dohledem**

- **Odnětí svobody nepodmíněné**

- trestní sazby odnětí svobody stanovené v trestním zákoně se u mladistvých snižují na polovinu
- dolní hranice nesmí převyšovat jeden rok a horní hranice pět let
- soud pro mládež může mladistvému za provinění, za které trestní zákon ve zvláštní části umožňuje uložení výjimečného trestu, uložit trest odnětí svobody na pět až deset let

podmínky: předchozí uložená opatření zjevně nepostačovala k dosažení účelu tohoto zákona přihlíží se k osobě mladistvého a okolnostem případu

Příloha č. 6: Ústavní a ochranná výchova

Ústavní výchova

- výchovné opatření dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině - § 46
- ústavní výchovu lze nařídit dítěti do 18 let
- k rozhodnutí o nařízení ústavní výchovy je kompetentní pouze **soud**
- soud rozhoduje **1) na základě návrhu**
 - rodičů (zákonných zástupců) (§ 79 a § 42 zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád - o.s.ř.)
 - obecního úřadu obce s rozšířenou působností (OSPOD) (§ 14 odst. 1 písm. c) zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí)
 - okresního státního zastupitelství (§ 35 odst. 2 a 3 zák. č. 99/1963 Sb., o.s.ř.)
- 2) bez návrhu, na základě podnětu**
 - fyzických nebo právnických osob (§ 81 a §178 zák. č. 99/1963 Sb., o.s.ř.)
- soud rozhoduje na stejném principu i o zrušení ústavní výchovy či o jejím prodloužení do 19 let dítěte (prodloužení ústavní výchovy do 19 let je zcela výjimečným opatřením, které vždy souvisí s dokončením vzdělání dítěte)
- při každém řízení vedeném soudem ve věci péče o nezletilého je ustanoven též tzv. opatrovník nezletilého, který v průběhu řízení zastupuje dítě a jeho zájmy
- v případě, kdy návrh podá rodič, státní zastupitelství či se řízení zahájí z podnětu fyzické či právnické osoby je opatrovníkem vždy ustanoven OSPOD (orgán sociálně právní ochrany dětí) obecního úřadu obce s rozšířenou působností

- v případě podání návrhu ze strany OSPOD obecního úřadu obce s rozšířenou působností bývá zpravidla ustanoven opatrovníkem příslušný obecní úřad (uvedené vychází z výkladu § 37 zákona o rodině, kde se nedoporučuje, aby funkci navrhovatele a opatrovníka vykonávala tatáž osoba – v daném případě osoba právnická)
- ve všech výše uvedených případech rozhodování soudu je vydán rozsudek, od jehož nabytí právní moci se odvíjejí další kroky v realizaci věci, o níž bylo rozhodnuto
- postup při realizaci ústavní výchovy:
 - kurátor pro mládež zašle písemnou žádost o přijetí nezletilého na základě pravomocného rozsudku do příslušného diagnostického ústavu
 - diagnostický ústav zpětně vyzve rodiče k předání dítěte v určeném termínu, o uvedeném uvědomí současně kurátora pro mládež
 - kurátor pro mládež v daném období od pravomocného rozsudku do termínu umístění dítěte do diagnostického ústavu připravuje a shromažďuje dokumentaci a doklady dítěte potřebné při jeho umístění do školského zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy
 - rodiče si mohou po dohodě požádat o zajištění odvozu a předání dítěte v diagnostickém ústavu kurátorem pro mládež (vyplní a podepíše žádost, kde uvedou i své důvody – např. ekonomické, emocionální apod.)
 - v případě, kdy rodiče nerespektují rozhodnutí soudu, nereagují na výzvy diagnostického ústavu a s kurátorem pro mládež nespolupracují, podává obecní úřad obce s rozšířenou působností k soudu návrh na výkon rozhodnutí – dítě je následně umístěno prostřednictvím soudních vykonavatelů ve spolupráci s kurátorem pro mládež
 - prvních 6 – 8 týdnů ústavní výchovy dítěte probíhá v diagnostickém ústavu, kde se provádí celková diagnostika (sociální, etopedická, psychologická ...) a na jejích závěrech se rozhoduje o výběru vhodného školského zařízení, kde bude realizace ústavní výchovy dítěte pokračovat

- úloha kurátora pro mládež v době výkonu ústavní výchovy jeho nezletilého klienta je upravena v § 29 a § 30 zák. č. 359/1999 Sb., o SPOD (např. každé 3 měsíce je povinen navštívit dítě s nařízenou ústavní výchovou; sledovat dodržování práv dítěte v zařízení; každé tři měsíce navštívit rodiče umístěného dítěte a napomáhat při odstraňování příčin, které vedly k nařízení ústavní výchovy; vyjadřovat se k možnosti pobytu dítěte u rodičů nebo jiných fyzických osob;)
- výkon ústavní a ochranné výchovy ve školských zařízeních upravuje od 1. 7. 2002 zák. č. 109/2002 Sb. – zákon upravuje účel školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, členění školských zařízení a jejich úkoly, povinně vedenou dokumentaci v zařízeních, úhradu za poskytovanou péči, dozor státního zastupitelství nad výkonem ústavní a ochranné výchovy, práva a povinnosti dítěte umístěného v zařízení, práva a povinnosti ředitele zařízení, práva a povinnosti rodičů:
např.:
 - §§ 2 – 15 = kategorizace školských zařízení (diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav)
– dříve diagnostický ústav, dětský domov, dětský výchovný ústav, výchovný ústav pro děti a mládež, výchovný ústav pro mládež a výchovně léčebný výchovný ústav
 - § 5 odst. 5 = výčet potřebné dokumentace a dokladů dítěte, které se předávají diagnostickému ústavu při jeho umístění (*osobní list dítěte – vyplňuje kurátor pro mládež, rodný list, očkovací průkaz, průkazka zdravotní pojišťovny, výpis ze zdravotní dokumentace, lékařský posudek o způsobilosti dítěte k umístění, písemné vyjádření lékaře o aktuálním zdravotním stavu dítěte, poslední vysvědčení, školní dotazník včetně výpisu z katalogového listu žáka, dále občanský průkaz dítěte –je-li již jeho držitelem, případně cestovní pas - jedná-li se o cizince*
 - § 20 = práva a povinnosti dítěte umístěného do zařízení

- § 21 = opatření ve výchově (sankce a odměny)
- § 23 a § 24 = práva a povinnosti ředitele zařízení
- § 26 = práva a povinnosti rodičů (osob odpovědných za výchovu) vůči zařízení

Předběžná opatření

- patření dle zákon č. 99/1963 Sb., občansko soudní řád (dále o.s.ř.) - § 74 až § 77, která prozatímně upravují poměry účastníků řízení – tedy i umístění nezletilého do výchovy jiné osoby (fyzické nebo právnické)
- kompetentní k rozhodování o nařízení předběžného opatření je **s o u d**

Předběžné opatření prozatímně nahrazující rozhodnutí o ústavní výchově nezletilého:

- ⇒ předběžné opatření **dle § 76a o.s.ř.** – jediným kompetentním navrhovatelem je orgán sociálně právní ochrany dětí, v jehož správním obvodu se nezletilé dítě nachází (např. nezletilé dítě trvale (i fakticky) žijící v Mostě je nalezeno při svém útěku v Liberci a nelze zajistit jeho předání zákonným zástupcům; liberecký OSPOD podá návrh k OS v Liberci, ten rozhodne a následně se věc postoupí k místně příslušnému soudu dle trvalého bydliště dítěte – tzn. OS v Mostě, kde se dále povede řízení ve věci nařízení ústavní výchovy)
- ⇒ uvedené opatření se využívá v případě vyhrocené výchovné situace, při níž dochází k ohrožení zdraví, života či příznivého vývoje dítěte nebo je-li dítě bez jakékoli péče
- ⇒ soud rozhodne o návrhu OSPOD okamžitě nejdéle však do 24 hodin usnesením o předběžném opatření, kterým se dítě svěří do péče konkrétního diagnostického ústavu
- ⇒ usnesení soudu je okamžitě vykonatelné

- ⇒ výkon rozhodnutí zajišťuje soud, který usnesení vydal – tzn. dítě je do diagnostického ústavu neprodleně odvezeno prostřednictvím soudních vykonavatelů – OSPOD při výkonu rozhodnutí asistuje po dohodě s vykonavateli (v rodině, při lékařské prohlídce dítěte před umístěním, případně se účastní samotného odvozu do diagnostického ústavu) a dále shromažďuje dokumentaci o dítěti potřebnou k činnosti školských zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy
- ⇒ diagnostický ústav je povinen dítě na základě usnesení o předběžném opatření okamžitě přijmout – jedinými povinnými doklady k předání dítěte do diagnostického ústavu jsou: usnesení o předběžném opatření s razítkem vykonatelnosti a potvrzení od lékaře o aktuálním vyšetření zdravotního stavu dítěte (jakási bezinfekčnost); ostatní doklady lze prostřednictvím OSPOD zaslat do diagnostického ústavu následně, ovšem bez zbytečných průtahů
- ⇒ platnost usnesení o předběžném opatření je 1 měsíc od jeho vykonatelnosti; v této době je nutné, aby soud zahájil řízení ve věci nařízení ústavní výchovy; v případě, že je řízení zahájeno, lze platnost usnesení o předběžném opatření prodloužit o další měsíc – celková doba takto prodlužovaného předběžného opatření do doby rozhodnutí soudu ve věci samé (nařízení ústavní výchovy nebo její zamítnutí) nesmí přesáhnout dobu 6 měsíců; dále jeho platnost lze prodloužit jen ve zcela výjimečných případech, kdy nebylo možné z objektivních příčin a vážných důvodů důkazní řízení ve věci skončit v této době (6 měsíců)
- ⇒ v případě, kdy soud v zákonné lhůtě neprodlouží platnost uvedeného opatření, usnesení o předběžném opatření pozbývá své platnosti a nezletilé dítě je ze školského zařízení

propuštěno zpět do původního prostředí, neboť jeho další pobyt v zařízení je v dané situaci protizákonný

⇒ po umístění dítěte do diagnostického ústavu je postup shodný jako v případě jeho umístění po nařízení ústavní výchovy – tzn. po skončení diagnostice je dítě přemístěno do vhodného zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy; vztahují se na něj veškerá režimová opatření zařízení, jako při výkonu ústavní výchovy;

Ochranná výchova

- institut trestního práva (dříve byla zakotvena v trestním zákoně a trestním řádu)
- v současné době se jedná o opatření dle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže
 - § 22 = jedno z ochranných opatření ukládaných mladistvým pachatelům
 - § 93 odst. 1 písm. c), odst. 2 a odst. 3 = opatření ukládané nezletilým pachatelům činů jinak trestných, které jsou závažného charakteru
- kompetentní k rozhodování o uložení ochranné výchovy je **s o u d p r o m l á d e ž**
- soud o jejím uložení rozhoduje vždy v souvislosti s trestnou činností mladistvého nebo dítěte mladšího 15 let
- **podmínky pro uložení ochranné výchovy:**
 - o výchovu mladistvého (dítěte) není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v rodině, v níž žije
 - dosavadní výchova mladistvého (dítěte) byla zanedbávána
 - prostředí, v němž mladistvý (dítě) žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a ústavní výchova podle zákona o rodině je opatřením nedostatečným

- ❑ u dítěte mladšího 15 let však lze ochrannou výchovu uložit pouze v případě, že v době spáchání činu jinak trestného již dovršilo 12. rok věku
- ❑ realizace ochranné výchovy je analogická s realizací ústavní výchovy
- ❑ výkon ochranné výchovy vyžaduje přísnější režim: je zajišťován ve výchovných ústavech; pobyt dítěte mimo zařízení je omezenější (např. krátkodobé pobyty v rodině jsou méně četné, prázdninové pobyty v rodině mohou být maximálně 14-denní bez možnosti prodloužení) do novely zákona o SPOD (v platnosti od června 2006) probíhaly pobyty dítěte mimo zařízení pouze se souhlasem soudu pro mládež; soud pro mládež však rozhoduje o možnosti tzv. podmíněčného ubytování mimo zařízení; útěk dítěte ze zařízení je trestným činem – proviněním (§ 171 odst. 1 písm. d) trestního zákona – maření výkonu úředního rozhodnutí)
- ❑ úloha kurátora pro mládež v době výkonu uložené ochranné výchovy jeho nezletilým klientem je obdobná jako u nařízení ústavní výchovy (§ 29 a § 30 zák. č. 359/1999 Sb., o SPOD)